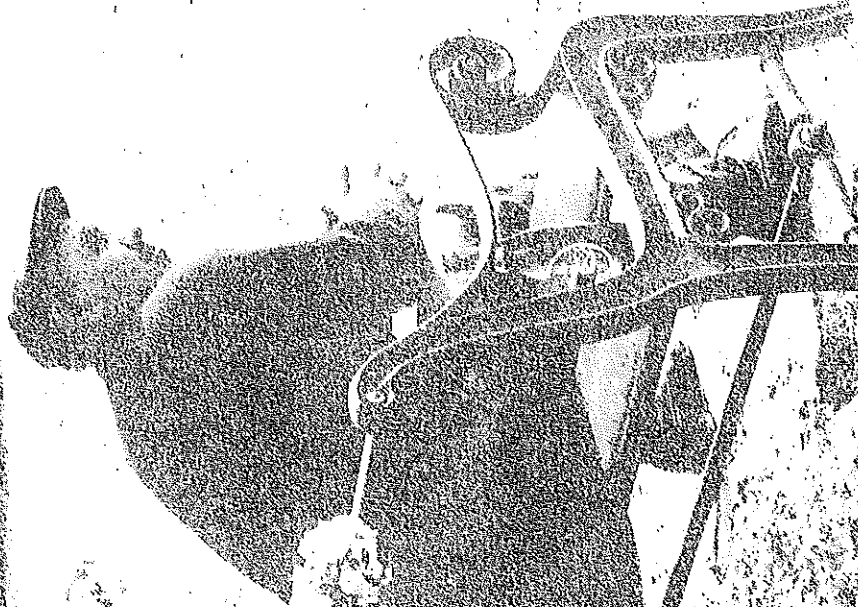

ARBEJDE ADLER

1911-1981

Jubilæum og historie

Arne Jakobsen
Karl-Johan Rubæk

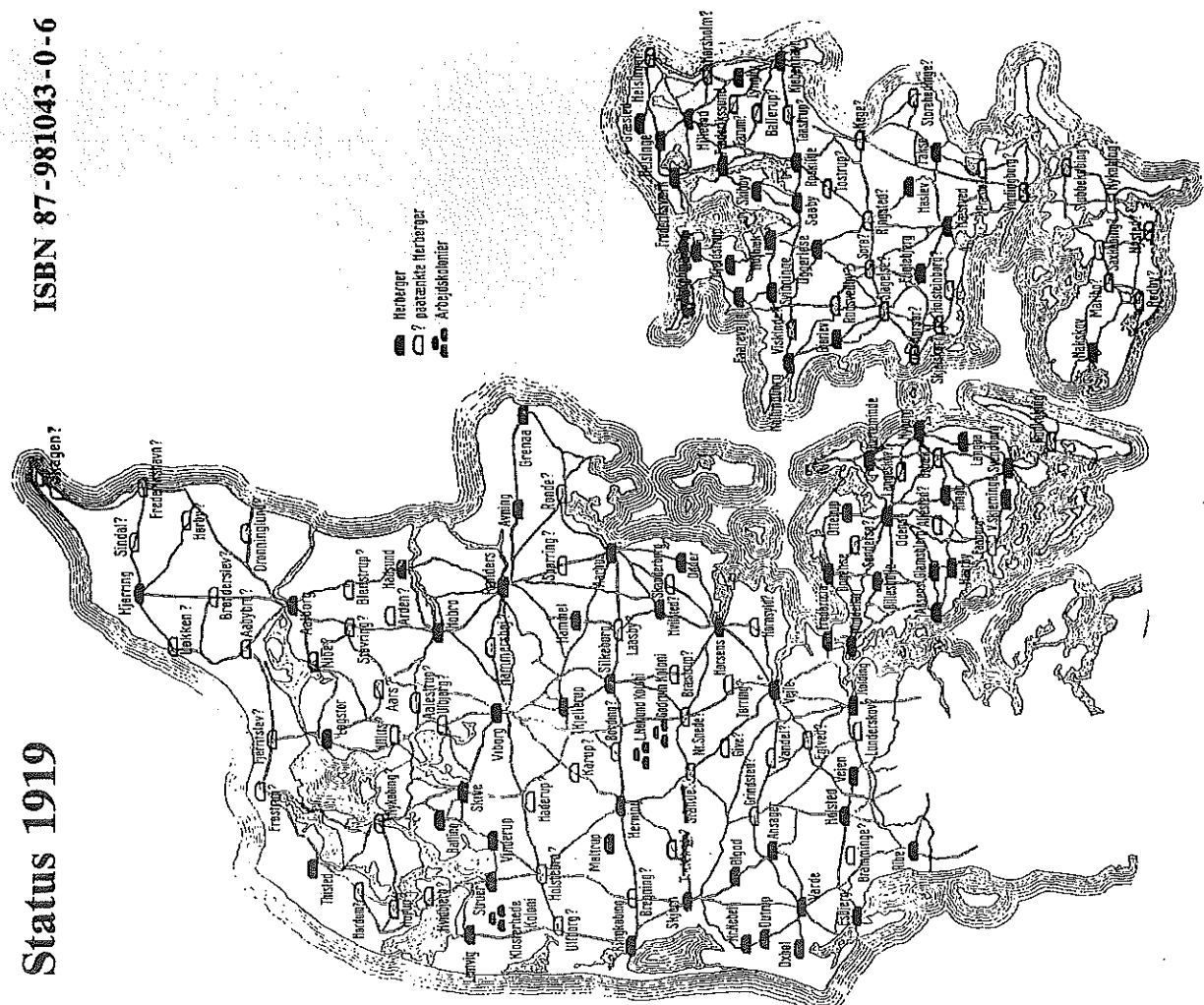
Arbejde Adlers Forlag

Arbejde Adler — Jubilæum og historie

Arne Jakobsen & Karl-Johan Rubæk

Status 1919

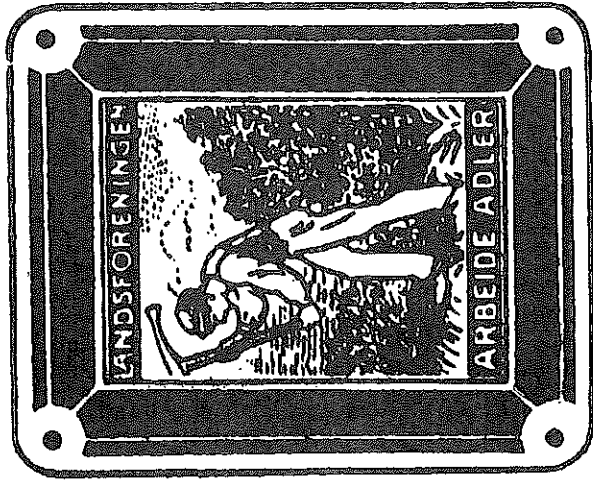
ISBN 87-981043-0-6

Hovedlandet. Oversigtskort over „Arbejde adler“s Virksomhed.

Ovenstående Oversigtskort er gengivet efter Hovedforeningens 7. Aarsberetning. — Nedenstående Statistik viser Frengange i de 7 Aar „Arbejde adler“ har bestaaet:

År	Arbejdskoloni	Arbejdskolonier
April 1916: 59 Arbejdsherberger	1	3
April 1917: 66	—	3
April 1918: 75	—	3
April 1919: 80	—	3

ARBEJDE ADLER

1911-1981

Arne Jakobsen

Karl-Johan Rubæk

ARBEJDE ADLER 1911-1981

Jubilæum og historie

Arbejde Adlers Forlag

© Arbejde Adlers Forlag
Gammelgårdsvej 2, Glim
4000 Roskilde

Lay-out: Jørgen Baadsgaard
Sats og tryk: Eks-Skolens Trykkeri ApS.
Nørrebrogade 5 C, 2200 Kbh. N.

ISBN 87-981043-0-6

INDHOLD

	Side
Forord	7
Socialvæsenet omkring århundredskiftet	9
N. C. Dalhoff	16
Foreningens stiftelse, opbygning og ekspansion 1910-20	21
Økonomiske trængsler og deraf følgende omlægning 1921-35	43
Sociallovgivningens udvikling fra 20'erne til bistandsloven	67
Arbejdet i roligere gænge 1936-60	70
Nærmere kontakt med det offentlige 1961-76	82
Efter bistandsloven 1976-81	87
Forfatterens bemærkninger vedrørende bestyrelses- protokollerne	93
Eksempel. - Et herberg i provinsen (Struer)	94
»Arbejde Adler«s fremtid (v. Poul J. Ebbesen)	99
Kildeangivelser	103

En tak til dem som hjalp:

Henry Armitzbøll, Hanne Bilde, Karl Bæk, Ejner Christensen, Karl Christensen,
Viggo Dalhoff, Elmo Due, Niels Engberg, Astrid Florentz, Ole Grabas,
Gulli Jakobsen, Kaj Langgaard, Alex Nebsager, Ejner Petersen, Jesper Sejl,
Hemming Thomsen, Ohuf Vingborg, Else Wolsgaard, Solrød Bibliotek, samt lokalhi-
storiske arkiver over hele landet.

Forord

Landsforeningen »Arbejde Adler« (A.A.) har eksisteret i 70 år, idet foreningen blev stiftet d. 3. februar 1911. Jubilæet giver en naturlig anledning til at beskæftige sig dels med omstændighederne ved stiftelsen og dels foreningens udvikling gennem årene. Hvor kom ideen fra? Hvorfor var en indsats af denne art nødvendig? Hvordan blev ideen praktiseret? – Dette er blot et lille udpluk af de spørgsmål, den interesserede må rejse i en sådan tilbagekuende oversigt. – Alt sammen er det spørgsmål, som vi ikke til hverdag går og funderer over i vor »velfærdsstat« med et udbygget socialvæsen, der er så komplekst og med arme så lange, at det næppe overgås nogen steder i verden. Imidlertid er det sundt og måske endog nødvendigt, at socialarbejdere af enhver art engang imellem »stopper op« og prøver at gøre sig nogle tanker, der rækker ud over det langt kortere tidsperspektiv han/hun normalt praktiserer i: – Hvordan har »udviklingen« været? – Hvor har vi rundet nogle hjørner? – Og hvordan er vi kommet dertil, hvor vi står i dag? I denne lille bog vil vi i de første afsnit søge at skildre dette forløb så bredt, at bogen kan anvendes af et større publikum end den snævre læserkreds, et traditionelt jubilæumsskrift henvender sig til. – I de mellemste afsnit vil foreningens egen historie blive gennemgået i hovedtræk med vægt på de tidspunkter, der har været præget af brydninger såvel interne som i samfundet. Og i det sidste afsnit bliver ordet overladt til bestyrelsesmedlem i A.A., pastor P. J. Ebbesen.

Arne Jacobsen og Karl-Johan Rubæk

Socialvæsenet omkring århundredskiftet

Samfundets sociale hjælpeforanstaltninger var anno 1911 i forhold til nutiden af særdeles begrænset omfang. Der var et sikkerhedsnet — men det var lidet attraktivt (selv om nogle kredse allerede dengang syntes, at udviklingen på dette felt var gået for vidt, så at den ringe hjælp, der var, kunne tilfredsstille de nødstedte i en sådan grad, at det ikke gav dem noget incitament til forandring). Dels var sikkerhedsnettet meget grovmasket og dels kunne det, for de mennesker der brugte det, medføre fortabelse af nogle af de værdier, som igennem det foregående århundrede i vor del af verden var indpodet i folk, som værende en del af menneskets naturlige livsbetingelser. At modtage fattighjælp kunne betyde, at den personlige frihed blev begrænset. — Indgåelse af ægteskab blev gjort betinget af myndighedernes accept, og man mistede valget og valgbarhed til demokratiske forsamlinger.

— At »væsenet« dengang var så primitivt skyldtes ikke idetfattigdom, idet den politiske venstrefløj, visse kirkelige kredse og en del mere urubricerbare, humanistisk indstillede individualister besad et bredt katalog af muligheder til forbedring af de fattiges vilkår. — Allerede på et tidligt tidspunkt stod det imidlertid klart, at skulle der sættes noget effektivt ind på dette kolossale område, var den eneste vej den politiske, gennem lovgivningen. — Hvad der imidlertid gennem næsten et halvt århundrede lagde en kraftig dæmper på udviklingen, var de politiske realiteter i landet, hvor de konservative, liberalistisk indstillede magthavere formåede at holde presset mod forandring i ave.

Der skulle gå lige til 1891, før der kom skred i udviklingen. — Dette år fik folkestyret sin første socialreform, der, på trods af sit forholdsvis begrænsede område, brød afgørende med de liberalistiske dogmer. — Samfundet erkendte nu gennem lovgivningen sin pligt over for den enkelte borger. — Den største begrænsning bestod i, om den nødstedte borger kunne anses for selvforskyldt i sin nød eller ej. Var pågældende at anse for selvforskyldt, var der ikke hjælp at hente ud over den, han hidtil havde kunnet få med de deraf følgende konsekvenser. — Dette spørgsmål, om nøden er selvforskyldt eller betinget af udefra kommende faktorer, har været genstand for megen debat, hver gang det siden har været på tale at forandre sociallovgivningen. — Gennem årene er grænserne for det selvforskyldte blevet stadigt indsnævret i takt med, at samfundets ansvar er blevet vurderet som stadigt mere omfattende.

Reformen 1891 beskæftigede sig især med den generelle fattiglovgivning og udskilte som værdigt trængende gamle og syge. — For disse kategorier blev der særskilt lovgivet (alderdomsunderstøttelsesloven 1891 og sygekasseloven 1891).

Alderdomsunderstøttelsesloven betød ikke folkepension til alle, selv om der i princippet ikke var krav om tvangsundersøgelse, inden den blev udbetalt. — Understøttelsen blev kun udbetalt efter begæring, og det har utvivlsomt været en udtalt selvfølgelig indforstået forudsætning for udbetaling, at man var nødlidende. At blive ernæret af samfundet har på den tid været en så vederstyggelig tanke, at endog mange trængende sikkert har afholdt sig fra at anmode om den beskedne understøttelse. At benævne understøttelsen »fattighjælp for gamle« har sikkert været meget nærliggende for størstedelen af befolkningen — og fattighjælpsprædikatet ville ingen frivilligt påtage sig.

— Nu havde hjælpen intet med egentlig fattighjælp at gøre, tværtimod var det en forudsætning for udbetaling af alderdomsunderstøttelse, at en række betingelser, værdighedsbetingelser, skulle være opfyldt. — Og en modtager af fattighjælp opfyldte ikke værdighedsbetingelserne. — Datidens pensionist måtte ikke have modtaget fattighjælp gennem de seneste tre år, kommunehjælp af en sådan størrelse, at valget og valgbarhed var fortabt inden for det sidste år. — Disse betingelser har sikkert gjort et væsentligt indhug i ansøgerne. Desuden måtte modtagere ikke være straffet mere end op til 3 måneder gennem de sidste 5 år og op til 2 år inden for de sidste 10

år inden ansøgningen. (Dette har sikkert ikke været vanskelige krav at opfylde for det store flertal). — Derudover skulle modtagerne af understøttelsen have ført en i offentlighedens omdømme dadelte livsform gennem de sidste 5 år!

— Det viste sig da også, at loven i begyndelsen kun blev lidt udnyttet, — kun ca. 1/5 af de egentlig berettigede fik understøttelsen. — Da aldersrenten i 1922 blev gennemført, var andelen af nydende efter alderdomsunderstøttelsesloven af 1891 vokset til ca. 1/3 af de berettigede. — Og hertil kommer, at de aller dårligst stillede, jævne ovenstående, slet ikke var inkluderet i de berettigedes kreds. — Disse måtte stadig ty til den foragtelige og forhadte fattighjælp!

Hvad sygekasseloven af 1892 angår er der tilsvarende, om muligt endnu større masker i sikkerhedsnettet. — Loven hvilede nemlig på det frivillige forsikringsprincip (liberalismen var dengang inden for alle felter af samfundslivet den dominerende ideologi) — og det betød naturligvis, at en meget stor del af befolkningen ikke deltog, idet det krævede et vist mål af overskud til kontingent. — Også for de, der var forsikret, var det en stor økonomisk belastning at være ramt af sygdom. — Ordningen var med vore 1981-øjne særdeles ufuldstændig. F.eks. var der 6 ugers karenstid ved sygdom, når det gjaldt udbetaling af dagpenge. — Tænk blot på, hvor lille en del af samtlige sygdomstilfælde denne lov har omfattet! — For os at se har den væsentligste betydning i denne lovgivning været en manifestation af et princip, som man så kunne arbejde videre ud fra og forbedre, når de politiske muligheder har været til det. — Hovedsagen var, at der nu var taget hul på problemerne!

En nøddgruppe af vekslende, dog konstant anseelig størrelse, udgjorde de arbejdsløse. — Den voksende politiske og sociale bevidsthed førte i 1907 til loven om statsunderstøttede arbejdsløshedskasser. Allerede det første år blev 34 kasser med mere end 70.000 medlemmer anerkendt. — Tallet voksede konstant de følgende 12 år til i 1920 at omfatte 65 kasser med over 300.000 medlemmer. — Bestemmelserne vedrørende udbetaling af hjælp var ret restriktive. F.eks. gjaldt det, at det enkelte medlem måtte klare sig selv i de første 6 dage af hver arbejdsløshedsperiode samt at den udbetalte hjælp ikke måtte overstige 2/3 af lønnen i faget eller på den pågældende geografiske lokalitet. Derudover gjaldt det for de langtidsledige (d.v.s. personer med mere end 210 dages understøttelse på 3 regnskabsår), at der efter disse 3 år indtrådte et understøttel-

sesfrit karensår! – Alt i alt betød disse regler, at der kun blev udbetalt den yderst beskedne understøttelse i ca. halvdelen af de forsikrede medlemmers ledighedsdage. – Og når det desuden betænkes, at der ikke kunne udbetales understøttelse til den største del af arbejdstagerne – nemlig den del, som ikke var medlem af arbejdsløshedskasserne, – ja så er det klart, at heller ikke denne lov afhjalp mere end en yderst beskedne andel af det eksisterende behov.

Parallelt med statsfiskuddet til arbejdsløshedskasserne opnåede de eksisterende privat baserede hjælpe-kasser i 1907 offentligt tilskud. – Disse hjælpe-kasser kunne træde til i de mest betrængte situationer for de store grupper, som ikke kunne hjælpes på anden måde (stadig flertallet). – Naturligvis var der i sidste ende fattighjælpen at falde tilbage på, men ydmygelsen, tabet af de demokratiske rettigheder og indskrænkningerne i den personlige frihed betød, at kun folk i yderste nød eller personer uden yderligere »værdighed« at tabe benyttede denne mulighed.

Hvordan var behovet for hjælp?

Dette afhænger af, hvilke øjne der ser, men selv på baggrund af datidens ringe standard blev forholdene for store dele af befolkningen anset for kummerlige. – Der skulle således ikke megen modgang til, før ulykken var der – der var overhovedet ingen reserver at tære på.

I det følgende vil vi prøve at skildre de samfundsmæssige betingelser, der gjorde, at store grupper befandt sig i yderst udsatte positioner. Den tekniske udvikling og væksten i industrien var medvirkende til den sociale usikkerhed. – Afvandringen fra landbruget var i fuld gang i takt med mekaniseringen af det træksomme markarbejde. – De større byer trak som magneter i landproletariatet, der her så en mulighed for at komme op ad den sociale rangstige. – Fra at have været vant til naturalieøkonomi var der stor social prestige i byernes penge-verden – en verden som set udefra har rummet eventyrlige muligheder for den driftige. – Industrien var dog endnu ikke så omfattende, at den uden videre kunne opsuge overskudsarbejdskraften fra landet. – Og uheldigvis faldt den travleste tid for landbefolkningen sammen med de tidspunkter, hvor også byerhvervene havde størst arbejdskrafterspørgsel, – ligesom der i byerne var forholdsvis stille, når vejret forhindrede udendørsarbejde (f.eks. var bygge- og anlægssektoren meget sæsonsvingende).

– Disse svingninger betød, at arbejdsløsheden i gennemsnit var 3 gange så høj i vinterhalvåret som i sommerhalvåret!

Også et par demografiske elementer betød, at en del landboere blev skubbet mod byen. – Dels fik folk på landet flere børn end folk i byen, og dels var middelalderalderen konstant stigende. – Så for at holde alle hænder i arbejde var der konstant brug for en forøgelse i antallet af arbejdspladser.

Familiestrukturen var ved at blive opløst. – Hvor en familie tidligere havde omfattet forældre, børn og bedsteforældre under samme tag, og hvor man i mange situationer havde kunnet støtte hinanden, var situationen nu en helt anden. Hvis en landarbejderfamilie f.eks. flyttede til København og boede i en 2-3 værelses lejlighed, var ulykken næsten en kendsgerning ved sygdom eller arbejdsløshed i større stil. – Børnene og hustruen måtte i husvildeboliger, og manden risikerede en tur på »Ladegården« eller »Sundholm« (Københavns kommunes tvangsarbejdsanstalt), hvis han var så uheldig at få prædikaten »forsømmelig forsørger«. – Der skulle ikke så meget til!

– Også hvis han søgte at drukne sine sorger i spiritus og blev antruffet af politiet i løftet stemning, kunne resultatet blive indespærring. Alkohol var i det hele taget i tiårene omkring århundredskiftet et stort problem. – Den udbredte håbløshed kombineret med den nemme adgang til alkohol, »den fattige mands snaps« satte sit tydelige præg på forbruget – og på samfundet. Set med vore øjne var forbruget ikke alarmerende stort, (hvis da statistikken taler sandt?), nemlig »kun« ca. 6-7 l ren alkohol pr. indbygger pr. år – eller det samme kvantum, som gennemsnitsdanskeren drak i år 1970 (siden er forbruget steget). – Imidlertid er tallet 6-7 liter mere imponerende, når vi kigger dybere i statistikken (dens pålidelighed udtalt – hjemmebrænding har sikkert haft et vist omfang – og hvordan er dette håndværk indregnet i statistikken?) Det viser sig nemlig, at 2/3 af den fortærede alkohol blev indtaget som spiritus, fortrinsvis snaps; i 1970 var dette kun tilfældet for ca. 1/5 vedkommende. – At være sprit-alkoholist giver større skader end de mildere koncentrationer gennem vin og øl, der nu er dominerende. – Og forbrugets fordeling over samfundets medlemmer er (måske)

mere ligelig i dag end dengang, hvor holdningen til alkohol havde en mere kategorisk karakter, end det senere har været tilfældet. — Således var afholdsbevægelsen m.h.t. medlemstal i konstant og kraftig vækst lige fra stiftelsen i 1879 og indtil 1917, hvor medlemskaren omfatter små 200.000 personer. (Siden har bevægelsen — i hvert fald indtil 1965 været i konstant tilbagegang m.h.t. medlemmer i 1965 ca. 40.000 medlemmer) — Bevægelsen nåede ganske imponerende mål — her skal blot nævnes 2 af de mest markante: Beværterloven blev ændret i 1912 — den gjorde det vanskeligere at oprette udskænkingssteder (indgreb i den frie næring) — adgangen havde indtil da været meget liberal og fik som konsekvens, at der på et tidspunkt var et udskænkingssted pr. 122 indbyggere i landet — spædbørn og oldinge iberegnet!!

— Denne lovændring alene fik ikke afgørende betydning — hvad der imidlertid ændrede forbruget ganske radikalt var de i 1917 indførte beskatningslove, der med et slag gjorde »den fattige mands snaps« til historie. — Forbruget faldt straks til omkring 1/3 — og hvad der måske har større betydning — forbruget blev lagt om fra snaps til øl (hele det nævnte fald ramte snapsen, — der var i forhold til tiden før 1917 stigning i såvel forbruget af vin som i forbruget af bayersk øl!)

Unge mænd fra landdistrikterne var i en særskilt truet position. Når de ikke mere kunne beskæftiges som drenge i landbruget og skulle til at have en karls løn, blev de ofte opsagt. — Dette forhold gjorde sig også gældende for dem, der havde fået de traditionelle håndværkeruddannelser, sneedere, tømrere, bødkerere, murere og smede. Når disse skulle til at have svendeløn, ja så havde mester ikke råd til at have dem mere, og mange af dem blev arbejdsløse. — Befolkningstvæksten og mekaniseringsafvandrigen betød simpelt hen, at der ikke mere var arbejdspladser nok på landet.

På den måde opstod der en vis sandsynlighed for, at disse »tiloversblevne« fra landet pludselig stod i samme situation som mænd og sønner fra de fattigste familier i byerne. — Fra »blot« at være arbejdsløse, »forsømmelige forsørgere«, alkoholist og arbejdsmodvillige personer blev de nu til omstrejfere, erhvervs- og subsistensløse. — Samfundets bedømmelse af gruppen var hverken mild eller forstående: »Enhver som vil det kan få arbejde!«

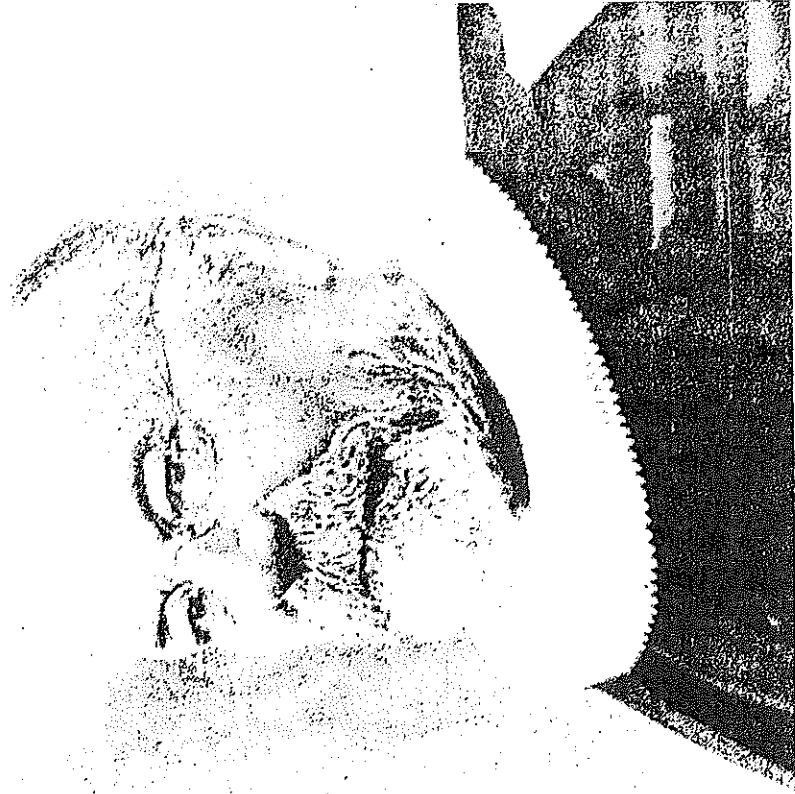
Resultatet udeblev ikke: Et stigende antal mænd måtte i begyndelsen af 19-hundredetallet fægte sig frem gennem tilværelsen som vagabonder og tiggere. Både by og land følte sig plaget af gruppen.

På landet blev de skyld i mange gårdbrande ved letsindig omgang med ild, når de overnattede i lader og udhuse. Og i byerne mærkedes gruppen i form af stigende betleri ved dørene. I 1910 anslog myndighederne antallet af vagabonder til 10.000. Og tallet var næppe overdrevet, når man tænker på den faste stab, der navnlig om vinteren blev »indkvarteret« i fængsler, tvangsarbejdsanstalter, fattiggårde og sygehuse.

Tiden var dog også præget af, at andre »gik på landevejen«. F.eks. var der tradition for, at visse håndværksgrupper midlertidigt »gik på valse«. »Naverne« (en forkortelse af skandinaverne) havde gennem flere århundreder rejst rundt i Europa til fods og taget arbejde her og der, hvor de kom frem, uden at nogen af den grund tænkte på dem som vagabonder. Mange steder i Danmark var oprettet svendehjem af håndværkslaug og fagforeninger, for at »de rejsende svende« kunne have et sted at overnatte. Som regel var der tale om en slags primitiv »hotelservice«, fordi håndværkerne i nogen grad var i stand til at betale for ydelserne. Ofte var det folk med fagforeningsbogen i orden. — Og der var likvide midler at leve for — i det mindste i form af arbejdsløshedsunderstøttelse. Desværre medførte en stigende arbejdsløshed, at en del af håndværkerne umærkeligt gled over i gruppen vagabonder. — Understøttelsen var brugt op — og hos kommunerne var det svært at få hjælp.

Nicolai Christian Dalhoff 1843-1927

Landsforeningen Arbejde Adlers stifter

En af dem, der tydeligst bemærkede førnævnte udvikling, var Nicolai Christian Dalhoff.

Dalhoff var på det tidspunkt præst på Diakonissestiftelsen i København og faktisk nået til pensionsalderen, idet han var 67 år. — Almindeligvis ikke en alder hvor folk kaster sig ud i at bekæmpe svære samfundsproblemer som dem, der her havde vist sig!

Alligevel var det næppe tilfældigt, at det blev Dalhoff, som forsøgte at gøre noget ved problemerne.

»Blå bog« og han selv fortæller:

N. C. Dalhoff blev født 18. juni 1843 i Adelgade i København. Forældrene var hofguldsmed Jørgen Baltazar Dalhoff og hustru Wilhelmine Henriette Hanuschke.

Efter en vanskelig økonomisk periode for familien, hvor det næsten blev besluttet at unge Dalhoff måtte have en håndværkeruddannelse, lykkedes det dog at få ham sendt på Borgerdydsskolen, hvorfra han udgik 1862 med en studentereksamen. Dalhoff var ellers startet som arbejdsdreng på faderens værksted, men havde slet ikke håndlag for faget.

1863 meldte han sig som officersaspirant i forsvaret og var der under krigen i 1864 — dog ikke som aktiv ved fronten. Umiddelbart efter startede Dalhoff på det teologiske studium på Københavns universitet, og opnåede graden cand. theol. 1869. 5½ års ansættelse som huslærer på Broholm på Fyn fulgtes af en kort periode som kappellan i Skørpinge og Fårdrup sogn syd for Slagelse.

Særligt afgørende for Dalhoffs tilværelse var, at han fik et kald som præst på Sct. Hans hospital i Roskilde.

Arbejdet med de sindslidende optog ham så meget, at han i 1879 skrev en bog »Vore Sindssyge«, hvori han tog til orde for en bedre og mere forstående behandling af de syge. Især fandt han, at det var en nødvendighed at forbedre uddannelsen af plejepersonalet.

Dalhoff iagttog også, at sindslidelse ofte var forbundet med drikfældighed, hvorfor han med stor ivrighed kastede sig ud i et arbejde for ædruelighedens fremme. Det blev til entusiastiske artikler i »Fædrelandet« og »Berlingske Tidende«, samt bogudgivelserne »En farlig ven«, »Skitser fra en studierejse i specielt øjemed« og »Gøteborg og Gøteborgssystemet«.

Interessen førte med sig, at Dalhoff gennem en lang årrække repræsenterede den danske stat ved internationale anti-alkoholkongresser samt at han sad i »Danske Ædruelighedsvenner«s

fællesudvalg.

1880 blev Dalhoff præst ved Diakonissestiftelsen og fik derved en megen kontakt til diakonissehuse i adskillige europæiske lande.

Det var gennem disse repræsentationsrejser Dalhoff kom i kontakt med folk, der tumlede med ideer om at gøre noget for de mest foragtede samfundsgrupper – vagabonder, alkoholister og hjemløse. – F.eks. traf han Friederich von Bodelschwingh fra Bielefeld i Tyskland, som allerede i 1870'erne var kendt for sin dynamiske udvikling af diakonissehuset »Bethel«.

Dalhoff fortæller i sine erindringer om det indtryk Bodelschwingh gjorde på ham ved deres første møde i 1881:

»Denne mand er for mig den store mand i vor tids Tyskland (ikke Bismarck!). Ja, jeg havde en fornemmelse den stund jeg så ham første gang, at han var mere end et enkelt folks søn, han var et menneske, hvem intet menneskeligt var fremmed, og hvis menneskekærlighed rakte langt ud over hans fædreland.«

Dalhoff havde dog så rigeligt at gøre i sit job som præst og faktisk leder, at han ikke umiddelbart kunne gøre noget for de samfundsgrupper, som Bodelschwingh allerede havde begyndt et arbejde for.

Diakonissestiftelsen voksede og ekspanderede med en utrolig hastighed. Nye afdelinger, hjem og asylr skød frem og gav hospitalet status af foregangssted i sundhedssektoren. Pleje og omsorgsmetoder udvikledes og indgik senere i den autoriserede sygeplejers uddannelse.

Men hele tiden var Dalhoff underrettet om hvor langt Bodelschwingh var nået med sit kæmpeværk »Bethel«.

Efterhånden var et enkelt diakonissehus og en anstalt vokset til at blive en veritabel by på 5-6000 indbyggere, hvor man primært tog sig af epileptikere og sindssyge.

De syge blev betjent professionelt af læger, lærere, diakoner, diakonisser og præster.

Opgaven lød på »at helbrede, hvad der lader sig helbrede – medens det store flertal af uhelbredelige skulle lindres og trøstes, navnlig ved at lade dem tage del i arbejde efter evne, så de ikke skulle fortvivle og sløves ved slet ingen gevinst at gøre.«

I 1882 oprettede Bodelschwingh arbejdskolonien »Wilhelmsdorf in der Senne« som et arbejdstilbud og et fristed for hjemløse og arbejdsløse mænd, der i hundredtusindvis vandrede om i Tyskland og tiggede med megen ulykke og forbrydelse til følge.

Bodelschwingh satte efterhånden omtrent tusind mand ad gangen til at grundforbedre heder og moser i Teutoburgewald ikke langt fra »Bethel«. Og kort tid efter rejstes samme type kolonier ved Hannover og Berlin.

Hver eneste af Tysklands rigsdale og provinser efterlignede disse »arbejdskolonier«. – Senere fulgte Holland, Schweiz og Danmark efter.

Retfærdigvis skal nævnes, at Holland langt tidligere havde været i gang med et projekt, der på mange måder mindede om Bodelschwinghs arbejdskolonier:

Allerede i 1818 havde en general, Van den Bosch, etableret landbrugskolonier som var beregnet til at modtage slumbeboere, ja hele familier fra Amsterdams og andre større byers fattigkvarterer i den hensigt at højne familiernes levestandard og forsøge at resocialisere dem.

Efter flere økonomisk kritiske perioder, som endte med, at staten overtog en del af virksomheden, gled initiativet ind i et roligere, men også mere begrænset arbejdsområde.

Van den Bosch har imidlertid den store fortjeneste, at han rejste et vigtigt problem og fik tusinder til at interessere sig for det. – Og på trods af megen modgang, idemæssigt og økonomisk, eksisterede Van den Bosch's kolonier ved byen Steenwijk stadig i slutningen af attenhundredetallet, – og såvel Bodelschwingh som Dalhoff var bekendt med institutionsformen.

I 1894 var tiden inde til at afprøve Bodelschwinghs idé om »arbejde i stedet for almisse« i Danmark.

Dalhoff fortæller i sine erindringer: »Ved nytårstid talte en pastor Diestelkamp fra Berlin ved et møde i København om Bodelschwinghs virke for de arbejdsløse. – (Diestelkamp var selv leder af en institution efter Bodelschwinghs forbillede). Blandt de tilstedeværende kunne vist ingen sammenlignes i opmærksomhed med forstanderen for Sct. Peders Gæstehjem, N. C. Jensen. Han samlede i løbet af få dage en lille flok interesserede mænd, bl.a. mig, der ofte havde besøgt, og i blade og bøger beskrevet Diestelkamps og Bodelschwinghs værk – hvorfor jeg straks blev valgt til formand.«

Allerede den 20. januar 1894 åbnedes »Kjøbenhavns Arbejds hjem« på loftet af Sct. Peders Gæstehjem.

Senere lejedes en større bolig i Struenses gamle landsted på Nørrebro, og ikke længe efter (1896) købtes en møllegård på

Vesterbro (Amerikavej 24).

Der var nu plads til henved hundrede mænd, og hjemmet optog alle, som mødte frem og erklærede, at de ville bestille noget.

Og Dalhoff fortsætter sine erindringer: »At hjemmet gjorde gavn, fik jeg at høre på »Ladegården« (kommunens ene tvangsarbejdsanstalt) af dens forstander: – Her er ikke til at være: vi får kun det dovne, sløveste og mest rå pak. – Men, spurgte jeg, hvordan kan det være? – Ih, det er jo Dem, der tager alt det, der duer til noget. – Bedre ros kunne vi da ikke få!

Mange af os (filantroper?) kom da også ud af den dårlige samvittighed vi før havde, når vi i den ene uge nægtede, og i den anden gav almisse, skønt vi vidste, at den blev omsat i brændevin – så at vi egentlig ikke kunne siges at give – men at forgive!«

Dalhoff var dog helt klar over, at »Kjøbenhavns Arbejdshjem« var en yderst beskeden begyndelse:

»Den rigtigt kendelige formindskelse af betleriet, med alle de dertil knyttede forrydelser og ulykker, kræver nødvendigvis en tilsvarende ordning rundt om i landet.«

I det hele taget påtog Dalhoff sig rollen som igangsætter af flere markante initiativer af social-filantropisk tilsnit: Den 7. sept. 1898 var det »Selskabet til støtte for faderløs ungdom« der blev startet. – I øvrigt med god støtte fra staten og Børnehjælpsdagen.

I 1902 indtrådte Dalhoff i styrelsen for »Sct. Stefans Foreningen«, der bl.a. havde startet menighedspleje og asyler i østjyske og fynske købstæder. Dalhoff indtrådte i styrelsen med det udtrykkelige mandat, at foreningen skulle holde sine møder i København. Hensigten var at koordinere de efterhånden landsdækkende menighedsplejers filantropiske arbejder fra et centralt sted. Dette lykkedes, og foreningen »De samvirkende Menighedsplejer« så dagens lys i 1902.

»Kommissionen til overvejelse af foranstaltninger til ædruelighedens fremme«, blev efter mange henstillinger fra Dalhoff omsider nedsat i 1903 – desværre uden at Dalhoff fik en plads her. – Som kommissionens navn siger, var der lagt op til »mere overvejelse end handling«, og Dalhoff måtte da også vente til 1917 med at se sine planer om en samlet ædruelighedslov gennemført. Og først efter at en kommission nr. to havde afgivet betænkning.

Foreningens stiftelse, opbygning og ekspansion

1910

2. april 1910 døde Bodelschwingh. – Ved et tilbageblik (1921) fortalte Dalhoff, at han gennem mange år havde følt sig overbevist om, at Bodelschwinghs »model« for indsats over for vagabonder, hjemløse og arbejdsløse mænd kunne blive brugbar – også i Danmark (og ikke kun gennem en enkelt institution, Københavns Arbejdshjem).

»Men hvem skulle sætte dette i gang? Et er at vide hvordan, et andet at gøre det! Jeg havde haft fuldt op at gøre som Diakonissestiftelsens præst, og derfor god grund til at sige: Jeg beder, hav mig undskyldt! – Men Bodelschwingh, der havde lært mig så meget i sit liv, gav mig kaldet ved sin død. – Jeg havde for længe siden slået fast, at jeg ville med til hans begravelse, men netop den dag kunne jeg ikke være borte fra min embedspligt! Så jeg tænkte: Hvad skal dette betyde? At lægge en krans på en kiste kan være meget kønt, men bedre er det at ære den døde ved at fortsætte hans gerning, så at hvad han har gjort for sit fædreland, det skal du gøre for dit!«

Iværksættelsen foregik i Herning missionshus ved Stefansforeningens årsmøde den 27. oktober 1910:

Et udvalg blev nedsat til, på et efterfølgende møde på Jernbanehotellet i Fredericia, at udarbejde idegrundlag og forslag til love.

20. november mødtes man så i Fredericia, hvorfra der senere

berettes: »Mødet blev meget langvarigt, men man blev dog i løbet af et par dage færdig med drøftelserne af rent grundlæggende planer.«

Navnet til foreningen havde Dalhoff fundet i Holland: En støtteforening for vanskeligt stillede kvinder i Haag bar navnet »Arbejd Adelt«.

Af »Fredericiaudvalgets« forslag fremgik det, at en landsforening skulle samle sig om tre opgaver:

- 1) at bringe foreningens grundsætninger, der væsentligt ligger i dens navn, til så almindelig kundskab og anerkendelse som muligt,
- 2) over hele landet at oprette lokalforeninger med stedlige virksomheder for at føre disse grundsætninger ud i livet,
- 3) at grundlægge centrale arbejdssteder (arbejdskolonier), hvortil arbejdsløse, vandrende mænd, som ikke gennem anden arbejdsanvisning kan finde blivende beskæftigelse, kan henvises.

1911

4. januar 1911 udsendes et opråb undertegnet af »Fredericiaudvalget« og 124 kendte og socialt interesserede kvinder og mænd fra hele landet.

I særdeleshed var første afsnit af opråbet både stærkt og tidløst formuleret.

Gyldigheden, af den fremsatte formulering omkring arbejdsløshed, er desværre lige aktuell i dag i begyndelsen af 1980'erne:

Arbejde Adler

Den om sig gribende Arbejdsløshed føles ikke blot som en Ulykke af dem, den rammer, men medfører ogsaa et Tab og en Fare for Samfundet. Et Tab er det, og det ikke blot økonomisk men ogsaa nationalt, lige saa sikkert som hver ærlig Villie og hvert Par flittige Hænder, som faar Lov at gøre sig gældende, betyder en Styrkelse af

vort Samfund og vor Nation. Og en Fare, fordi de arbejdsløse, især de stadig frugtesløst omstørfjende, sætter deres Villieskraft til og saaledes gaar moralsk og fysisk Undergang i Møde.

Til, saa vidt det lader sig gøre ved private Bestræbelser, at modarbejde denne Ulykke og dens skadelige Virkninger, er »Landsforeningen Arbejde Adler« blevet dannet. Dens Formaal er Fremme af Hjælp til Arbejdsløse, ikke ved en i Længden demoraliserende Abnæse men ved Arbejde, efter følgende, kort udtrykte Plan:

Oprettelse af eller Samarbejde med Arbejdsanvisningssteder i hele Landet.

Indretning af lokale Virksomheder, der i arbejdsløse Tider søger at fremskaffe midlertidigt Hjælpearbejde.

Oprettelse af Forplejningsstationer, hvor vandrende Arbejdsløse kan finde Husly for enkelte Nætter med tilhørende Maaltider mod at forrette et lettere Arbejde.

Oprettelse af Arbejdskolonier, dels for enlige Mænd, dels Familier, med Udsigt til at vinde et blivende, selvstændigt Hjemsted.

Til Løsningen af disse Opgaver kræves Tilslutning fra ethvert Samfundslag og i hele vort Land, hvorfor vi opfordrer alle, Mænd og Kvinder, til at tegne sig som Medlemmer, med Bidrag af mindst 2 Kr. aarlig eller 100 Kr. en Gang for alle. Ogsaa mindre og større Gaver er velkomne.

Bjerregaard, Kurlæge Silkeborg	Dalgas Kommitteret Birkebæk, Herning	N. Dalhoff Præst Diakonissestift., Kbh. Formand
Frost Herredsfoged Holsted	Gnudtzmann Forfatter Gl. Kongevej 72, Kbh.	Hasselbalch Sognepræst Brøndum, Skive
S. Holck Provst Brønshøj	I. Krüger Ingeniør Nørrevoldsg. 2, Kbh.	L. Moltesen Dr. phil., Folketingsmand Charlottenlund Næstformand

Carl Thomsen, Sekretær.

Dette Landsforenings første Opraab er tiltraadt af 124 kendte Mænd og Kvinder over hele Landet.

Hovedkontoret: Vestervoldgade 2, 2., København B.

En måned senere, den 3. februar, afholdtes stiftelsesmødet. »Ved et offentligt møde, i den med graner, fyrretræer og flag festligt smykkede hal i Grundtvigs Hus i København, stiftedes landsforeningen »Arbejde Adler« fredag den 3. februar 1911 under stor og meget interesseret tilslutning. Træerne var velvilligt stillet til disposition af Hedeselskabet i et antal af 40. Der var tale om 5 alen høje, smukke eksemplarer.

Mødet begyndte kl. 8 og sluttede kl. 10½, — ifølge forhandlingsprotokollen.

Uddrag af Kristeligt Dagblads referat af mødet i Grundtvigs Hus 3. februar — Alle større blade og aviser var inviteret til mødet og sendte også rapportere derhen, så stiftelsesmødet blev behørigt dækket.

»Arbejdet adler«.

—0—

Det store Møde i Njers.

»Gællen i »Grundtvigs Hus« var i Njers imbyttet af Orøner fra Spebejlsfabriks Plantager, og der hvidede næsten en Juletræsflis over Sælen, hvis Tilhøreres pladser var omkranset hvide.

Efter at Pastor Dalhoff havde budt Tilstømmen, overtog Sammenbudet Vagn Aage Jensen Dirigents hørbet.

De fire Søvedskifter.

Pastor Dalhoff:

»Hvis nogen spørger, naar man skal til at danne en ny Forening, om vi da ikke har Foreninger nok, saa vil jeg svare: Er der ikke ogsaa Nød nok? Er der ikke Opgeaver nok at løse?

Naar et Sted skander, tager Medlemsmandskabet hvide i Haanden, og derved bliver de sorte til at modtage Hølgeløst. Saaledes gaar det sigsaa, naar man danner en Forening.

Kommitteret Dalgus:

Spebejlsfabriks oprindelige Program var jo at faa de bedste og hyggeligste forhold for de stedlige Beboere; saa er det, der her foreligger, en ny Opgeave.

Men der er Nøds til mindst den dobbelte Befolkning ude paa de Steder, hvor der nu lever 3—400,000 Menneker.

Vi tænker at anvende arbejdsløse ved Skugt, som Frøns giver Resultat. I Statsplantagerne trænges der til mere Arbejdskraft paa dette Sted. Ved Trøjer og Spebefuller maa der arbejdes med længere Tid — ca. 6—8 Aar, inden der bliver noget ud deraf.

Man tænker sig den første Koloni anlagt uden for Salsgaardshøvedene, hvori der findes indtil 80 Fod høje Graner, som trænger til at udhugges. Her kunde beskæftiges 50—100 Mand. Arbejdet er særdeles vigtigt og udvikler Arbejdernes Intelligens.

Stiftelsesmand, Dr. phil. Holsten:

Det sociale Spørgsmaal søles i nogle Dage mere brændende af Folk end nogen Sinde. Det, som det nu drejer sig

De første opgaver hovedstyrelsen kastede sig over var organisation, finansiering og agitation.

Organiseringen foregik ved at udsende Opråbet, love m.m. til samtlige anbefalere og hvem man ellers kunne forestille sig ville interessere sig for sagen.

Finansieringen startede med frivillige bidrag, og når lokalforeninger er etableret, 25% af deres kontingenter, samt ved salg af dørskilte, (der skulle oplyse eventuelle betlere om, at her bor nogle mennesker, der allerede havde betalt til A.A.).

Foruden dørskiltene vedtog man under agitation at lave plakater til jernbanestationer og lignende steder, — og en mærkat med samme motiv som dørskiltets skulle fremstilles i flere millioner stk. Bagsiden af mærkaten blev overladt foreningen »Dansk Arbejde«.

Motivet på dørskilt og mærkat gav anledning til hovedstyrelsens første hede debat. Nogle mente, at foreningens mærke skulle være »Moder med barn« som symbol på et hjemms tryghed og varme. Andre mente, at mærket skulle forestille »Manden med hakken« direkte illustrerende foreningens navn.

Sidstnævnte forslag blev dog valgt med et stort flertal, — og foreningens sekretær henvendte sig til kunstneren Joakim Skovgård, der med stor elskværdighed og endda i hans nærværelse straks tegnede mærket »Manden med hakken«.

Motivet var hentet fra omslaget til Dalhoffs bog fra 1910 »Arbejde Adler«. Men medens manden her var fremstillet i et nøgent terræn, udførtes tegningen nu således, at en opvoksende granskov bag manden nu symboliserede hans flid, der således »adledes« ham.

Et andet kendt »design« fik foreningen senere på året, da den kendte arkitekt Ulrik Plesner forærede foreningen tegninger til den første arbejdskoloni »Godrum«, som man arbejdede på at få startet i Hjælland, s.v. for Silkeborg.

Allerede den 27. februar erhvervede man jord til kolonien »Godrum«: »Tvende parceller, stødende op til Gludsted plantage, ca. 120 tdl., erhvervedes for 3.500 kr. efter nærmere tilbud, således at de to sælgere forpligtede sig til at tage lodderne tilbage og tilbagebetale beløbene, dersom landsforeningen ikke magtede at skaffe pengene.«

To bestyrelsesmedlemmer udlagde beløbet af egen lomme, men da tilslutningen til foreningen blev særdeles stor, (allerede første år kunne der noteres 10.000 medlemmer), må det formodes, at de to

bestyrelsesmedlemmer fik deres penge igen!

— Der var dog ingen penge til at erstatte det eksisterende kulsvierhus i Godrum med de planlagte nye bygninger. Og rigsdagen kunne »af sparehensyn« ikke imødekomme en ansøgning om 5000 kr. til støtte til projektet.

I løbet af foreningens første år viste det sig tydeligt, at foreningens idé havde størst appel til befolkningen i provinsen, (hele 19 forplejningsstationer blev oprettet her) mod ingen i København og omegn. Måske fordi der i hovedstaden allerede var flere filantropiske foretagender i gang med nogle af de opgaver som A.A. ville påtage sig.

Bemærkelsesværdigt var, at man via en centralt etableret forening kunne vinde tilslutning til en idé som A.A.s.— Almindeligvis dannes en centralforening først når lokale foreninger har behov for et sekretariat!

1912

Dalhoff omtalte ved et bestyrelsesmøde at foreningen havde haft sværest ved at få fodfæste i København. Fra »Socialdemokraten« og »Ekstrabladet« havde man oplevet direkte modstand, samt lunkenhed fra »Politiken«.

Agitationen var måske derfor delvis mislykkedes i København, og kun i forbindelse med en kraftig efteragitation var det lykkedes at få 4000 medlemmer.

Den københavnske lokalforening havde dog sikret sig forksøbsret til en ejendom i Thorsgade (nr. 40-44), hvor i øvrigt Frelsens Hær boede til leje.

Flere i hovedstyrelsen mente, at det var nødvendigt at søge fastere tilknytning til Socialdemokratiet og De Radikale, hvis landsforeningen skulle opnå en tilfredsstillende bredde i arbejdet. Et medlem udtrykte dette synspunkt: »Socialdemokraterne kan ikke have noget mod denne sag. Fejlen er blot, at de ikke selv har rejst den!«

Det var dog langt fra alle steder, at socialdemokraterne stillede sig

afvisende: »I Silkeborg har vi 3 socialdemokrater i bestyrelsen, og det er udmærkede mænd!«

— »Vi må betone, at vi ikke er en skruebrækkerforening, og at vi ikke underbygger arbejdet. Ordet »Arbejdsherberge« er udmærket, men vi må dog benytte det på den måde, at det står i parentes efter Forplejningsstation!«

Som det fremgår af de udplukkede bemærkninger fra bestyrelsesmøderreferater det år, lå foreningens omdømme flere medlemmer stærkt på sinde. Provinsavisernes holdning til A.A. var dog gennemgående positiv. Kun københavnerbladene gav negativ omtale af foreningens bestræbelser.

— Byggeriet i Godrum startede efter statens bevilling af 5000 kr.— Foreningens medlemstal rundede de 20.000. Kontingent 2 kr. pr. år.

1913

1913 var præget af stor fremgang. Antalsmæssigt nåede herbergene op på 40, og der var over 400 senge til rådighed for brugerne. Heri også medregnet optagelseshjemmet »Møltrup« ved Vildbjerg, som netop var startet af pastor Munch.

Og den 16. september åbnede arbejdskolonien Godrum officielt. Som noget helt nyt fik beboerne her enkeltværelser med egen nøgle og navneskilt på døren.

Medlemstallet rundede 26.000.

I Odense havde lokalforeningen gjort nogle forsøg med arbejdsanvisning i forbindelse med arbejdssherberget. Af 1155 personer, som havde besøgt herberget, var der anvist arbejde til ca. 300 på 1 år: Og yderligere havde en del selv skaffet sig arbejde. På denne baggrund foreslog en repræsentant fra Odense lokalforening på det årlige repræsentantskabsmøde en resolution, som blev vedtaget: »Repræsentantskabet henstiller til lokalforeningerne at arbejde for, at de kommunale arbejdsanvisningskontorer knyttes til arbejdsher-

bergene i så stor udstrækning som muligt.«

Århus lokalforening havde i nogen tid udgivet et blad med navnet »Arbejde Adler«. For et beløb af 300 kr. overtog landsforeningen bladet med den hensigt at udgive det landsdækkende hver uge. — Dalhoff oplyste 8 mdr. senere i årsberetningen, at 4000 havde tegnet abonnement på bladet, men at alle medlemmer efter hans mening burde holde bladet, som kunne betragtes som et naturligt bindeled mellem alle afdelinger og landsforeningen. Prisen for bladet »Arbejde Adler« var 65 øre kvartalet!

1914

Bladet »Arbejde Adler« bragte en artikel af Dalhoff, hvori han fremkom med sine tanker omkring A.A. i relation til verdenskrigen og den stigende arbejdsløshed:

»Der vil blive, og er allerede nu en umådelig stilstand i forretningslivet over hele jorden, i industri og handel, i stort og småt. Og dette vil igen sige en umådelig arbejdsløshed.

— Men arbejdsløshed, både den nuværende og den kommende, skulle jo netop A.A. have noget at gøre med!

Ikke som om vi mente at kunne, eller tilbød at ville skaffe alle arbejdsløse arbejde. Nej, det overgår langt vore kræfter. Men vi kan og vil være med til at mildne arbejdsløsheden i dens følger og virkninger og navnlig over for enlige mænd, — dem som de øvrige hjælpevirksomheder er mest tilbøjelige til at overlade til sig selv!«

Landsforeningens kontor flyttede hen i Fiolstræde lige ved formandens bopæl. Et stort ønske var hermed opfyldt, — at formanden lettere kunne få daglig kontakt med personalet på kontoret.

Bladet A.A. oplevede en mindre nedgang, og på repræsentant-skabsmødet diskuteredes bl.a. om bladets form nu var den rette. Det mente et stort flertal at den var, og man anbefalede redaktionen at fortsætte linien. Medlemmerne opfordredes igen til at abonnere.

1915

April 1915 noteredes, at foreningen nu havde 50 arbejdsherberger fordelt over hele landet.

Overnatningerne foregik almindeligvis på sovesale. 5–10 mand i et lokale var ikke ualmindeligt.

Arbejdet, som brugerne skulle udføre som betaling for kost og logi, bestod oftest af savning og kløvning af brænde.

Enkelte arbejdsherberger lod endvidere mændene udleje til tæppebankning og møbelflytning.

De største herberger beholdt mændene længst, dog sjældent over en uge. De mindre i regionen kun et døgn. — Sædvanligvis arbejdede mændene kun om formiddagen, og gik så til næste herberg om eftermiddagen — (med mindre de havde fået arbejde). Afstanden var ofte kun 2–3 mil fra det ene herberg til det andet.

Anderledes var det på kolonien Godrum. Her var efterhånden blevet indrettet plads til 30 mand, hvoraf de 22 boede på enkeltværelser.

Arbejdsopgaverne her spændte vidt fra landbrug, gartneri og skovbrug til trækuls- og tjærebrænding, cementstøberi og trævarefabrikation.

I alt 116 mand besøgte Godrum forgangne år, og havde et gennemsnitligt ophold på 52 dage.

Og formanden nævnte i årsberetningen at »vor forenings navn er som et fyndord eller ordsprog trængt ind i folks bevidsthed, og skal nok af sig selv øve en indflydelse, så at man ikke så let ringeagter noget arbejde, — selv ikke det ringeste.«

1917

Statsskovvæsenet i Gludsted plantage tilbød foreningen gården »Lille Nørlund« i Nørlund plantage til koloni. Pris 7.500 kr.

De gode erfaringer fra Godrum med hjemløse som skovarbejdere, havde åbenbart vist statsskovvæsenet en mulighed for at få dækket et

arbejdskraftbehov. A.A. slog til og købte uden at have penge, men staten blev ansøgt om 6.000 kr. i engangstilskud, – og fra en privat velynder fik foreningen 2000 kr. – Endelig planlagdes en landsindsamling i det tilfælde at staten skulle afslå de 6000.

Landsindsamlingen blev resultatet, da staten ikke kunne afse pengene, – hvilket ikke forbavsede nogen i »disse for landet så vanskelige tider«.

En tredje koloni »Klelund« fik tidligere på året en svær start, idet den lige fra begyndelsen havde akut pengemangel.

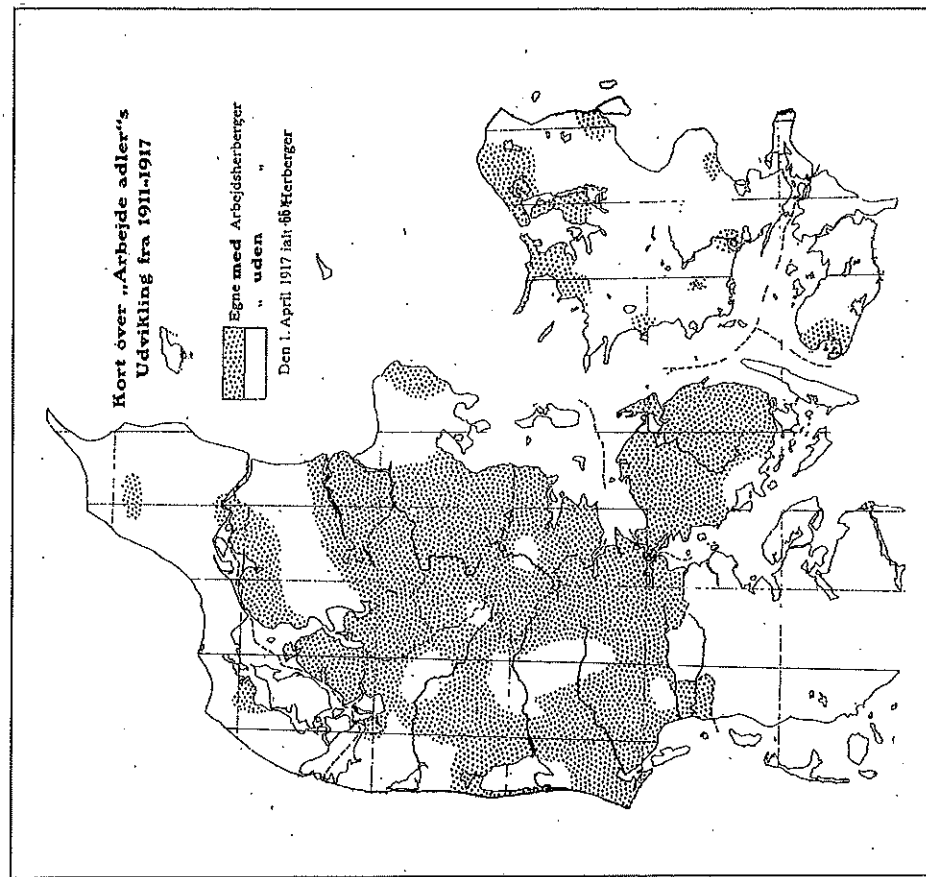
At tiden virkelig var vanskelig ses også af, at hovedstyrelsen måtte aflyse det årlige repræsentantskabsmøde 15. maj efter henstilling fra regeringen om »at landets borgere undlod at rejse mere end hvad der var strengt nødvendigt«.

Da kulleveranerne til landet næsten var gået i stå, var der intet besvær for lokalforeningerne med at afsætte »produktet« brænde. Men samtidig steg priserne på fødevarer, hvorfor økonomien sjældent var særlig god for det enkelte arbejderherberg.

Prikkerne på kortet er anbragt, så de dækker en cirkel omkring hvert herberg og koloni med en diameter på ca. 15 km – hvilket giver en illustration af, hvor tæt institutionerne lå. Et oprindeligt mål gik ud på, at der ikke skulle være længere end 2½ mil mellem hvert overnatningssted. Kun dermed kunne forhindres, at vandringsmænd tog ophold i lader og udhuse.

Herbergslederne var pålagt at føre statistik over de indlogerede, men ikke alle kunne overkomme dette. Til gengæld havde kolonilerne tilsyneladende overskud til at føre en detaljeret statistik:

Aaret fra 1/4 1917 til 31/3 1918	Kostdageantal			
	Optagne	Funktionærerne	Gæster	Frænd-vær-kere
1. "Godrum" aabnet 18/3 1913...	13489 1/2	1950	74	124 1/2
2. "Klelund" aabnet 7/2 1917....	5359 1/2	1125	20	—
3. "Lille Nørland" aabnet 4/11 1917	1514	409	—	39
4. "Klosterhede" aabnet 25/1 1918	736	190 1/2	14	5
Ialt	21099	3674 1/2	108	168 1/2
				25050

Arbejdsdageantal	Antal Arbejdsdage, forhindret v. Regnvejrt, Sygdom og Orlov	Afgang og Tilgang				Daglig Bejæring	Dage Mand
		Ved Aarets Beg.	Tilgang	Af-gang	Ved Aarets Slutt.		
8435 3/4	1530	36	89	125	99	26	108
3595	683 1/2	5	92	97	79	18	55
870	220 1/2	—	26	26	16	10	58
230	11	—	30	30	15	15	24
13130 3/4	2445	41	237	278	209	69	73

Som »andet tillæg« til vejledning til landsforeningen A.A.'s udbredelse udkom et lille rødt hefte på 33 sider.

Forfatterne var Dalhoff og Granild. Sidstnævnte havde praktisk erfaring i koloniarbejdet, idet han og hans kone havde bestyret Godrum i et år.

Hæftet var på en gang agitationsskrift og opslagsbog. Efter en kort gennemgang af motivet til at udgive vejledningen gik forfatterne over til at anvisse løsninger på en række praktiske problemer, som enhver lokalforening uvægerlig ville støde på:

»Hvor mange gæster kan der ventes på et nyoprettet herberg? Hvor stort et antal senge behøver et arbejdsherberg? Lokaler og bestyrer? Lejede lokaler? Køb af ejendom? Hvad slags bestyrer skal der ansættes?

Drift af herberg. - Forplejning. - Arbejdets art. - Tilskud til arbejdsherberg. - Hovedforeningens andel.«

Alt sammen en indhøstet sum af erfaringer, der skulle gøre det lettere for lokalforeninger at oprette arbejdsherberger. Kort sagt: Professionel vejledning.

På efterfølgende sider gengives et par eksempler fra hæftet, der i øvrigt var gennemillustreret med plancher og fotografier.

N. DALHOFF

Vejledning til Landsforeningen »Arbejde adler«
Udbredelse og Virksomhed

2det Tillæg

ARBEJDSHERBERGET

ved N. Granild

Oprettelse af Arbejdsherberger

Idet vi forsøger at give en Fremstilling af, hvorledes adskillige Arbejdsherberger (i Sommeren 1918 var Antallet 75) er indrettede, holdes i Drift, og hvilke Omkostninger, der er forbundet hermed, maa vi forud besvare et Spørgsmaal, som ofte kommer til os, naar der er Tale om Oprettelsen af et Arbejdsherberge, nemlig:

A. Hvor mange Gæster kan der ventes paa et nyoprettet Arbejdsherberge?

Til Besvarelse heraf maa vi anføre:

Hvorledes de vandrendes Strøm bevæger sig paa vore Landeveje.

Det kan selvfølgelig kun blive i store Træk, dette Spørgsmaal kan oplyses, og Grundlaget herfor er samlet ud af de Protokoller, som »Arbejde Adler«s Arbejdsherberger er pligtige at føre over deres Gæster.

Vi har modtaget Opgørelser for Aaret 1917 fra 65 Arbejdsherberger jævnt spredt over hele Landet, og det første man ser, er at de store Byer faar det største Antal Besøg. Følgende større Byer, - Indbyggertallet for 1916 vedføres i Parantes - fik i 1917: Aarhus (65.858) 1346, Horsens (25.149) 1196, Aalborg (38.102) 997, Odense (45.303) 887, Randers (24.428) 532.

(Medens Opholdstiden gennemgaaende paa Herbergerne er 1 Døgn, stiller Forholdet sig anderledes for disse større Herbergers Vedkommende, saaledes har Aarhus og Odense gennemsnitlig hver Mand i 4 Døgn, Horsens, Aalborg og Randers i 2 Døgn).

De allerede nævnte Byer ligger paa de store Hovedruiter, hvor den store Strøm af Vandrende færdes, men det kan ogsaa ses af det efterfølgende Kort, at selv mindre Byer faar stort Besøg, naar de ligger ved Hovedfærdsleasaerne.

Begynder vi ved Nyborg (8646) fik den 962 Besøg, Odense (45.303) 887.

(Tallet her er mindre, fordi en Del af Strømmen fordeles sig nordpaa til Kerteminde og syd paa til Svendborg).
Billesbølle 552.

(Herberget ligger i en Landsby af dette Navn midtvejs mellem Odense og Middelfart).

Middelfart, (6079) 823, Fredericia (15.206) 723.

(Der kommer dog langt flere til Fredericia, men et med Arbejde Adler sammenvirkende Svendehjem løser sin Del af Opgaven).

Typiske Eksempler paa at forholdsvis smaa Pladser kan faa et Besøgsantal, der ikke svarer til Indbyggerantallet er: Vejen (2651) og Skjern (2105), som i 1917 fik henholdsvis 667 og 800 Besøg. Det maa vist udelukkende tilskrives, at disse Steder er beliggende paa Hovedruten Kolding-Esbjerg-Ringkøbing. Endelig kan nævnes Hobro (3907) 581, der faar maaske endog et Par Hundrede Besøg mere end det normale, fordi den ligger paa Hovedruten Randers-Aalborg.

Vil man spørge efter, hvad man da maa vente som det normale Besøg, kan vi hidsætte en Række mindre Provinsbyer med Antallet af Besøg i 1917: Faxø (2368) 205, Skanderborg (3707) 391, Vårde (4799) 496, Struer (4166) 501, Assens (4523) 501, Herning (7389) 754.

Man kan her udregne efter Byernes Indbyggerantal, at der har været ca. 100 Besøg pr. 1000 Indbyggere, og det maa vel antages at være det normale, særlig ved Betragtning af endnu et Par Grupper Byer, hvoraf vi først vil nævne nogle mere afsides beliggende Steder.

Ved Landevejen op gennem Odsherred paa Sjælland er der 4 Arbejdsherberger. Sydligst Svinninge, der faar 359 Besøg, (Svinninge ligger ogsaa paa Ruten Holbæk-Kallundborg), nordligere kommer en lille Mellemstation i Faarevejle, hvor Gæsterne undtagelsesvis kan overnatte. Der kom dog her 89. Nordligere endnu ligger et Herberge i Kjeldstrup, der faar 244 Besøg, medens der til Nykøbing Sj. (2621) som det mest afsides Sted kom 161.

Af andre Halvøer kan nævnes Hornsherred paa Sjælland, hvis Herberge i Skibby faar 192 Besøg, Djursland Herberge i Grenaa (4039) 105, Salling (Herberget er i Balling) 84. Til disse svarer andre afsides liggende Steder, som Løgstør (2372) 144, Ribe (5089) 142.

Det rigt pulserende Liv i en Del af de nyere Stationsbyer her i Landet drager ogsaa mange Vandrere til sig. Paa Fyn kan nævnes Ringe med 362, Otterup 473, Glamsbjerg 440, Vester Skjerninge 388. I Jylland Kjellerup 483, Hammel 300, Odder 211.

Udover det normale naar Besøgsantallet i Bogense (2707) 385, Hadsund (1822) 318, Frederiksværk (1788) 298.

De her meddelte Tal og Oplysninger vil kunne give et Billede af, hvorledes Strømmen af de vandrende paa vore Landeveje gaar, og en

Vejledning ved Oprettelsen af nye Arbejdsherberger.

I Kallundborg til Eksempel paatænkes aabnet et Arbejdsherberg. Efter Indbyggerantallet (5277) kan man gaa ud fra, at her vil komme ca. 500 Besøg.

Imellem Kallundborg og Svinninge paatænkes ogsaa oprettet et Arbejdsherberg, fordi Afstanden er for stor til 1 Dagsmarch; og regnes efter hvad omliggende Herberger faar i Besøg, f. Eks. Gjørlev 323, maa det siges, at der paa et saadant Herberge kan ventes 200-300 Besøg.

B. Hvor stort et Antal Senge behøver et Arbejdsherberge?

Det mindste Antal er 2 eller 3, som f. Eks. de mindste Herberger (Faarevejle og Helsingø) har, beregnet paa ca. 100 Besøg aarlig. Det største Antal er 40 (Aarhus), beregnet paa ca. 6000 Forplejningsdage, ujevnt fordelte paa de forskellige Aarstider.

Bestemmende for, hvor stort et Antal Senge der er nødvendigt, maa jo være Antallet af Besøgende, og hvor lang deres Opholdstid er paa Herberget.

Tilsammen taget fremgaar det af vore Herbergers Indretning, at det normale er 1 Seng for hver 60 Besøgende aarlig med lidt over 1 Døgn Ophold, hvorfor 4 Senge til 200-250 Besøgende er det almindelige, medens 8 Senge nok kan slaa til for 4-500 Besøgende.

Skematisk Kort over Vandreruter fra Nyborg til Hjørring.

De fremhævede Navne betegner Hovedruter, og Tallene i Parenthes angiver Antallet af det stedlige Arbejdsherbergers Besøg i 1917 (Nyborg dog 1916).

Paa 65 Arbejdsherberger og 4 Arbejdskolonier fandt i alt 26.446 Optagelser Sted i 1917 og omfattede i alt 63.462 Døgn, deraf Kolonierne alene 278 Mand i 21.099 Døgn. Af de 26.168 paa Arbejdsherbergerne optagne udførte 20.342 det forlangte Arbejde som Vederlag for Kost og Forplejning, medens 1981 betalte derfor. Fritagelse for Vederlag i nogen Form skete i 3658 Tilfælde, deraf 594 Gange paa Grund af Sygdom, og Resten, 3064, paa Grund af Helligdage.

1.) Af de 6079 Indbyggere er ca. 1000 Patienter paa Sindsygehospitalet. Der er ogsaa et større Svendehjem i Middelfart.

C. Arbejdet

Hvad skal Arbejdet bestaa i, og i hvilket Omfang skal den Besøgende beskæftiges?

Vi skal give 5 Eksempler paa, hvad der praktiseres med Hensyn til Brændearbejdet, idet vi tilføjer, at Akkordsystemet her er det simpleste, nemlig:

Omfanget af Arbejdet, der forlanges for 1 Døgns fuld Forplejning er bestemt i Maal eller Vægt:

1) 1/4 Rummeter Bøgeklov saves (3 Snit) og hugges til Kakkelovnsbrænde (1/15 rm for hvert Maaltid og 1/20 rm for Nattelogi).

Af tørt Bøgebrænde andrager det i Vægt mellem 100 og 150 kg.

Det samme Forhold gælder tilnærmelsesvis Birketræ, men enkelte Arbejdsherberger, der udelukkende har haft denne Træsart, har forlangt et Kvantum af 1/3 rm.

2) 300 Kg gran, der i Forvejen er savet, udpindes til Optændingsbrænde.

3) 7/10 Rummeter Gran saves i 20 cm Længder.

4) 3/7 Rummeter eller fra 125-200 kg Gran saves og udpindes.

5) 1/2 Rummeter Bjergfy (1 Meter lange) saves (4 Snit) og kløves til Kakkelovnsbrænde.

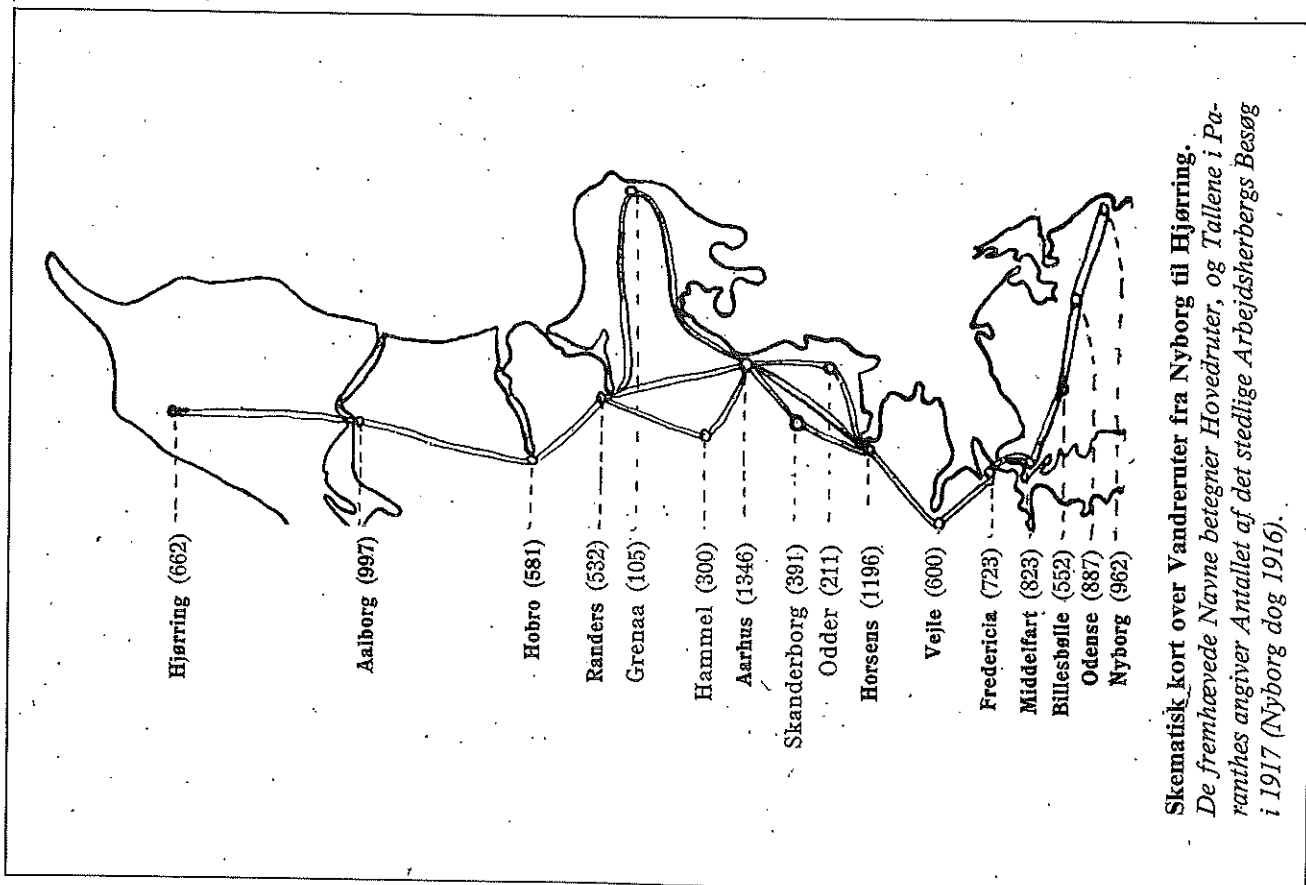
Den Arbejdsmængde, der her er anført, bruges for det første Eksempels Vedkommende paa en Række sjællandske og 2 jydsk Arbejdsherberger, f. Eks. Svinninge, Kjeldstrup, Uggerløse, Fredesund samt Skive og Skanderborg.

De 4 sidste Eksempler er hentet udelukkende fra jydsk Herberger, f. Eks. Randers, Grenaa og Nr. Nebel.

Endvidere kan oplyses, at den Arbejdsmængde, der er anført, kræver i det højeste 4 Timers Arbejde; det normale er 3 Timer, medens dygtige Folk har endt det paa 2 Timer.

Herefter vil det være nogenlunde let at udregne, hvor stort et Kvantum Raamateriale der aarligt er formødent til det Antal Besøgende, der gennemsnitlig kommer paa et Arbejdsherberge.

Den syvende årsberetning indeholdt bl.a. dette oversigtskort. Lidt uforståeligt er, at der kun nævnes 3 arbejdskolonier. Der var jo 4. Ganske vist lå kolonien »Kjelund« i en privat plantage, men faktisk var den fulgyldigt medlem af A.A. At man i 1918 kunne omtale 80 arbejdsherberger i 1919, må vel bero på en prognose?

Skematisk kort over Vandreruter fra Nyborg til Hjørring. De fremhævede Navne betegner Hovedruter, og Tallene i Parantes angiver Antallet af det stedlige Arbejdsherbergs Besøg i 1917 (Nyborg dog 1916).

Havde landsforeningens virke nået et foreløbigt højdepunkt med etablering af 80 herberger og 4 arbejdskolonier? På et hovedstyrelsesmøde i september talte formanden om, »hvor vanskeligt det var blevet at oprette nye herberger, dels p.g.a. boligmangel, og dels fordi der i det seneste år havde været mindre omvandren (blandt klientellet)«. »Dette sidste forhold«, sagde han, »har for en stor del sin grund i arbejdsløshedsunderstøttelsen – som dog nu i høj grad vil indskrænkes, (efter krigens afslutning), idet man,« – efter udtalelser af folketingsmænd, »vil vende tilbage til forsikringstanken på dette område.«

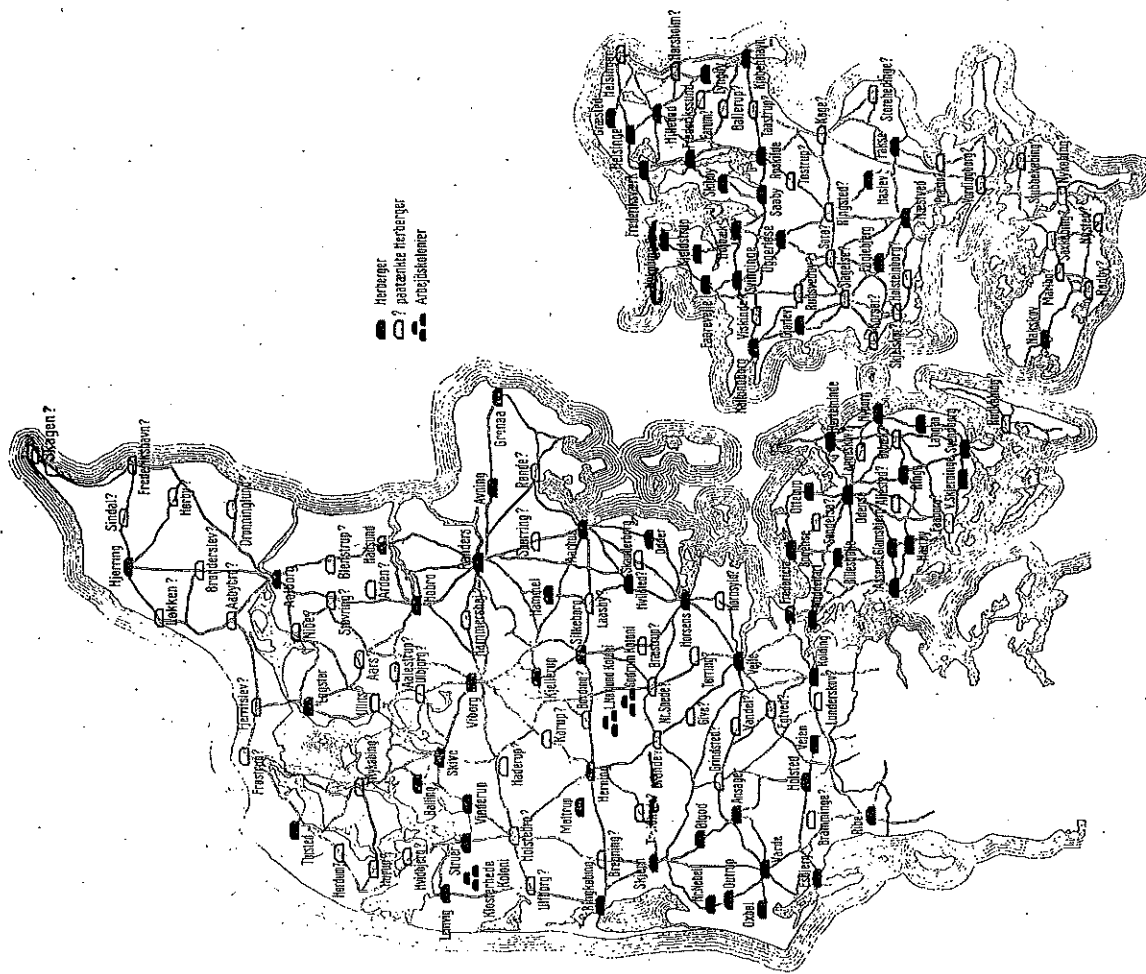
Koloniudvalget meddelte, at forstanderinden på Klosterhede havde giftet sig med sin forvalter C. J., som altså nu var forstander!

Knap så muntert oplystes, at foreningens samlede gæld var nået op på den kvarte million, – og at man ansøgte staten om et tilskud på 100.000 kr.

Der planlagdes en landsindsamling til efteråret 1920, »således at man derved antageligt kunne klare al løs gæld.«

Kolonien Klelund var blevet lukket i slutningen af 1919, og man sendte en regning til ejeren af plantagen, hvor de optagne mænd havde lagt deres arbejde, idet man mente i hovedstyrelsen, at underskuddet 5.339,76 kr. burde dækkes af plantageejeren »i betragtning af den fordel, han havde haft af koloniens arbejdskraft.«

Uro omkring ledelsen af de resterende kolonier førte til ophævelse af det koloniudvalg på 3 hovedstyrelsesmedlemmer, som hidtil havde

Hovedlandeveje. — Oversigtskort over »Arbejde adler's« Virksomhed.
 Ovenstående Oversigtskort er gengivet efter Hovedforeningens 7. Aarsberetning. — Nedenstående Statistisk visir:
 Fremgangen i de 7 Aar »Arbejde adler« har bestaaet:

April 1912: 19 Arbejdsberberger	April 1916: 59 Arbejdsberberger	1 Arbejdskoloni
April 1913: 33	1917: 66	3 Arbejdskolonier
April 1914: 43	1918: 75	3
1915: 50	1919: 80	3

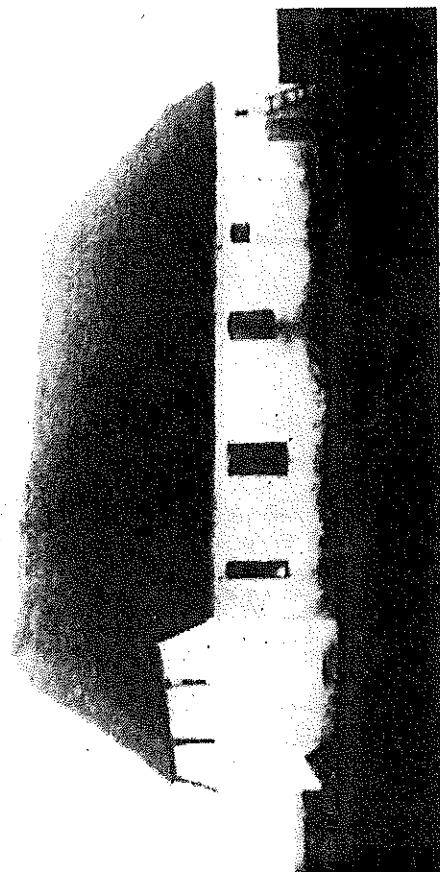
styret ansættelse og afskedigelse af personale, – og som også havde haft formelt ansvar for økonomien.

I stedet overdrog man ledelsen til forretningsudvalget med den udtrykkelige tilføjelse, at »på kolonierne må intet personskifte foregå, uden at hovedledelsen er hørt.«

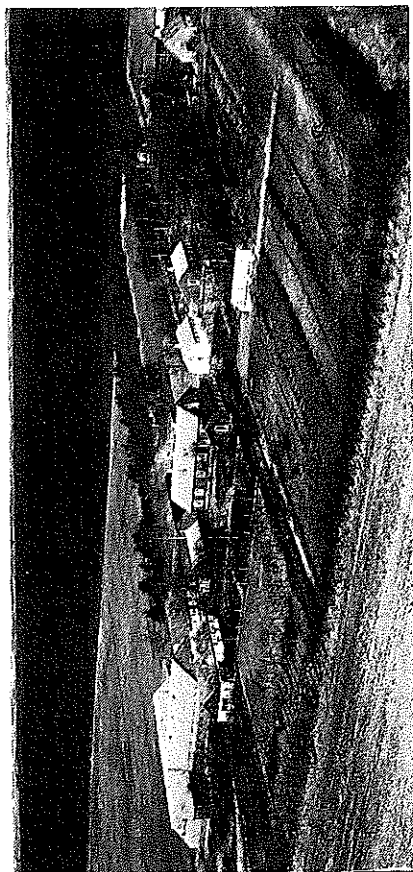
Senere på året blev det nødvendigt med en yderligere præcisering af forretningsudvalgets beføjelser over for kolonierne: »Udvalget forestår koloniernes administration og disponerer i pengesager.«

Problemer med økonomi, beskæftigelse og daglig ledelse, ophørte dog ikke af sig selv med de nye ledelsesprincipper for kolonierne. De var ligesom indbygget i den vanskelige tid efter verdenskrigen.

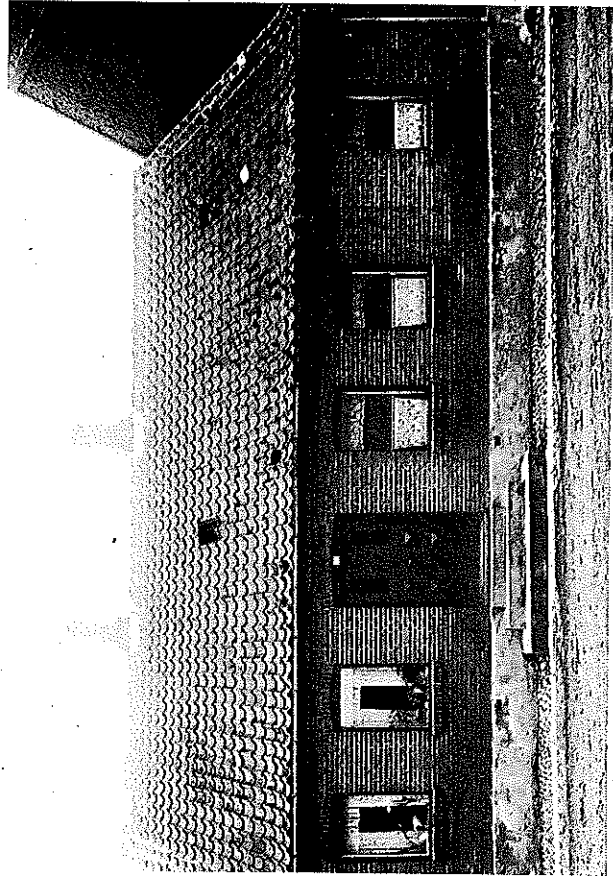
Antallet af herberger var faldet til omkring 70.

*Det første hjem.
Kulsvierhuset på heden ved Godrum (1912).*

Godrum i 50'erne.

Struer (før 1922).

Hobro

Økonomiske trængsler og deraf følgende omlægning 1921

Dele af pressen skrev, — på baggrund af nedgangen i antal af herberger, at A.A. er en »dødssejler«.

Dalhoff mente, at statistikken var med til at bevise det modsatte: At antallet af personer, der sættes til tvangsarbejde på de respektive anstalter er faldet til en syvendedel i årene 1911—1919, beviser A.A.'s indflydelse på dette forhold. Faktisk burde dermed 12 ud af 14 tvangsarbejdsanstalter nedlægges!

Kolonierne havde besvær med at beholde arbejdet i statsskovene: Andre arbejdsløse overtog det til tariffmæssig betaling.

Herbergerne havde også besvær med beskæftigelsen. Da man de fleste steder brugte brændehugning som eneste beskæftigelse, blev situationen vanskelig, der hvor kommunerne selv købte træ op, forarbejdede det og solgte det.

Kun Kjøbenhavns Arbejdshjem og A.A.'s herberg på Nørrebro, klarede sig nogenlunde uskadt igennem.

Bladet »Arbejde Adler« standsede regelmæssig udgivelse. Der var ikke råd og kræfter til at lade det udkomme mere. Fremover skulle det udsendes ved særlige lejligheder.

På årsmødet i august, diskuteredes behovet for kartotek over klienterne. Ganske vist skulle herbergsfædrene føre protokol med genpart til hovedforeningen over optagne mænd, men kun hver femte gjorde det.

1922

Som en mulighed for at modvirke tidernes økonomiske ugunst, søgte hovedstyrelsen at etablere sig på et bredere grundlag i befolkningen end hidtil:

Seks af tolv pladser i hovedstyrelsen blev tilbudt »Kirkelig forening for den indre mission i Danmark«.

Tilbuddet blev accepteret under forudsætning af, at A. A. kunne få afviklet en gæld på ca. 40.000 kr. Den hidtidige hovedstyrelse mente nok, at dette skulle blive muligt, så meget mere som det forventedes, at staten ville yde et engangs tilskud på 32.000.

Samme år trådte pastor Dalhoff tilbage som formand for landsforeningen. Den nye hovedstyrelse udnævnte ham til gengæld til æresmedlem af bestyrelsen på livstid.

Et medlem af hovedledelsen, indvalgt af Indre Mission, fik overladt formandsposten.

Foreningens love blev gennemrevideret og ændret, så den nye sammensætning af hovedledelse blev mulig.

Adskillige lokalforeninger udmeldte sig i protest mod samarbejdet med Indre Mission.

1923

En henvendelse til Indre Missions bestyrelse om økonomisk støtte til A. A., blev besvaret negativt – og det selv om økonomien var så dårlig, at man på et hovedstyrelsesmøde drøftede: »Fortsættelse af foreningen – eller ophør?«

Debatten mündede dog ud i en enstemmig tilslutning til fortsættelse.

Til styrkelse af økonomien vedtog man at sælge kolonierne

Nørlund og Klosterhede, der begge gennem flere år havde givet svære underskud.

Endvidere var der enighed om at udskille de lokalforeninger, som ikke indbetalte de reglementerede 25% af deres medlemskontingent.

Antallet af lokalforeninger var noget besværligt at opgøre, men man anslog dog tallet til at være 44, der alle blev tilstillet et spørgeskema, der gik på at forsøge at opklare om man ville betale til hovedforeningen, og om man fortsat ville følge A. A.'s principper?

1924

Spørgeskemaet fra 1923 har hidtil 9 besvaret.

Ca. 20 af Lokalforeningerne besvarer overhovedet aldrig vore Breve, el. afslaar at modtage Hjælp til Agitationen. De fleste af dem, samt desuden en Del af dem, vi hører fra, overholder, efter hvad der kan oplyses, aldeles ikke »A. A.«s Principper.

De 25%, som skal indbetales til Hovedforeningen, hører vi i de fleste Tilfælde slet intet om, andre meddeler, at man paa Generalforsamlingen har vedtaget intet at betale, andre, at man maa melde sig ud af Foreningen, dersom Krævet om de 25% opretholdes. Det var i ffor kun 8 Foreninger, der indbetalte noget. (Ifølge protokollen)

1925

Debatten i hovedledelse og forretningsudvalg fortsatte om forenin-

gens økonomi og struktur.

I januar udsendtes igen et alvorligt opråb til lokalforeningerne:

Til Samling!

Nogle Spørgsmaal til Lokalforeningerne

Oprindelig havde »A.A.« over 80 Lokalforeninger med hver sit Herberge, men i Tidens Løb er Antallet svundet ind. I 1921 meldte nogle sig ud paa Grund af Godrum Sagen, (en strid om Ledelsesprincipper) i 1922 andre paa Grund af Overenskomsten med I.M.; men den derefter opstaaede »Centralforening af Arbejdsherberger i Danmark« omfatter dog kun 9 af »A.A.«s tidligere Lokalforeninger og saa vidt vides ingen nydannede.

Nu er der kun 42 Lokalforeninger, og Bevægelsen synes at fortsættes; lige nylig er een Lokalforening ophævet, og en anden har lukket sit Herberge. I saa at sige alle Tilfælde ligger Grunden i, at Sallingen viste sig at være økonomisk uholdbar: man arbejdede med Underskud, og til sidst blev Gælden for stor. I enkelte Tilfælde laa Grunden i, at man ikke kunde faa en fratrædende Herbergsforstander erstattet. Derfor er det et alvorligt og paatrængende Spørgsmaal, om Formen: Lokalforeninger med hver sit Herberge overhovedet kan opretholdes.

Ved Bedømmelsen af dette Spørgsmaal maa der endvidere tages Hensyn til, at mange af Herbergerne, tvunget af Omstændighederne, er gaaet over til at blive »Tiggerhoteller«, idet man har taget mod Betaling i Penge af sine Gæster, fordi man ikke havde Arbejde til dem.

Paa den anden Side har de Lokalforeninger, som økonomisk klarer sig bedst, frembudt en Udvikling ud over Herbergets Rammer, idet de har kunnet lade enkelte af deres Gæster blive langt ud over det Døgn, som ellers er Tiden. Saadanne Herberger er bleven noget af et Arbejdshjem.

Udadtil har disse forskellige Forhold medført, at Befolkningen mere og mere er kommen i Vildrede med, hvad »A.A.« egentlig vil.

Kan Herberger overhovedet løse »A.A.«s Opgave? Det er de vandrende, hjemløse, arbejdsløse og derfor tiggende Mænd, vi vil hjælpe ud af det omflakkende Livs Fristelser, ud af Tiggeriets Forbandelse. Vor Opgave er derfor at skaffe dem et mere eller mindre

fast Hjem og mere eller mindre fast Arbejde og derved søge at hjælpe dem tilbage til det borgerlige Samfund. Denne Opgave kan det enkelte Herberge ikke løse; det kan fri Byen og noget af dennes Omegn for det ubehagelige Tiggeri ved Dørene, men rigtignok kun ved at lade de stakkels Mænd snarest mulig vandre andet Steds hen, efter at de har været fri for at tigge den Dagstid eller to, de har været paa Herberget.

End ikke den mest fuldstændige Række af Herberger hele Landet over vilde kunne løse Opgaven; de vilde tværtimod opretholde den stadige Strøm af omflakkende Mænd i Stedet for at formindske den.

Er Opgaven overhovedet til at løse? og er den til at overkomme for »A.A.«? Tiden nu kræver Svar paa disse to Spørgsmaal.

Svaret maa, efter de hidtidige Erfaringer, blive et Nej, saa længe vi bliver staaende ved den nuværende Ordning. Som praktiske Mænd maa vi se denne Sandhed i Øjnene og handle derefter; det er den første Betingelse for Fremgang.

Tiden kræver øjensynligt, at »A.A.«s Venner, i Stedet for at sprede Kræfterne og derved spilde dem, nu samler dem og sætter dem ind paa den Opgave, som alene kan formindske Antallet af de hjemløse Mænd: at hjælpe dem enkeltvis tilbage til Samfundet med andre Mennesker og med Gud. Den opgave løses kun, naar Mændene kan være i et Hjem i længere Tid.

Ved Siden af Deres Stifts Arbejdshjem bør der for det stedlige Arbejde mod Tiggerplagen, oprettes Sovestuer, til hvilke de omflakkende Mænd kan henvises paa Vejen til Hjemmene.

Skal vor fælles Opgave blive økonomisk mulig, maa alle »A.A.«s Venner hele Landet over samles om at faa oprettet Arbejdshjem. En saadan Enighed om Formaålet og Fasthed i Organisation vil i høj Grad styrke Tilliden til »A.A.« og skaffe os Tilslutning:

Ud fra foranstaaende beder vi Lokalforeningens Bestyrelse give os Svar paa nedenstaaende Spørgsmaal og lade os faa Svaret, der skal tjene til Orientering for Hovedstyrelsen paa dennes Møde d. 18. Februar, inden 15. Februar 1925.

1) Vil De samarbejde med Hovestyrelsen paa snarest muligt at faa oprettet Arbejdshjem paa saadanne Steder, hvor der er god Udsigt til at skaffe vore Gæster Arbejde og at drive Hjemmet økonomisk forsvarligt?

2) Vil De føre Deres stedlige Arbejde videre med det Maal for Øje at indrette Sovestuer og derved modarbejde den ødelæggende Given Almisser ved Dørene?

Desværre svarede under 10 lokalforeninger på henvendelsen, og i slutningen af marts følte forretningsudvalget, at det var blevet en påtrængende nødvendighed med en kraftig sanering af økonomien. Et spareforslag i to punkter blev forelagt hovedstyrelsen:

1. Vi foreslaar, at Regnskaberne for Kolonien »Godrum« og Afdelingen »Aalborg« føres paa Stedet, henholdsvis »Godrum« og »Aalborg«, idet vi formener, at dette maa kunne gøres for forholdsvis faa Penge, idet en stedlig regnskabskyndig Mand, naar han er sat ind i Arbejdet, ikke behøver mere end faa Timer ugentlig dertil.

Yderligere foreslaar vi, at et Hovedbestyrelsesmedlem eller en Mand, valgt af Hovedbestyrelsen, een Gang om Maanedn reviderer Regnskabet, som derefter indsendes til Hovedkontoret til Gennemsyn af Kasserer og Sekretær. Anskaffes der to Kassebøger for hvert Sted, kan disse skiftes hver Maaned mellem Kolonien henholdsvis Afdelingen, og Hovedkontoret.

For »Godrum«s Vedkommende mener vi, at hele Handelen med Smaating fra Kolonien til de optagne Mænd maa kunne holdes uden for Regnskabet, idet vi formener, at Bestyreren bør handle med disse Ting for egen Regning. Dette vil efter vor Mening simplificere Regnskabet betydeligt.

2. Idet vi gaar ud fra, at Generalsekretæren gennemsnitlig er optaget af Rejser den halve Del af Aaret og den øvrige halve Del af Aaret beskæftiger sig med Korrespondance, Kontorarbejde og nogen Regnskabsføring, mener vi, at Resten af Kontorarbejdet maa kunne udføres af højst 2 Damer og skulde nogenstinde Københavns Lokalforening ophæve det nuværende Kontortællerskab med Hovedforeningen, maa Arbejdet kunne udføres af een Dame i Forbindelse med Generalsekretæren. Skulde det sidste ske, vilde vi til den Tid foreslaa, at Generalsekretæren mod Godtgørelse holder Kontoret i Forbindelse med sin Lejlighed.

Punkt 1 blev vedtaget på et hovedstyrelsesmøde – hvorimod det andet punkt forkastedes. Det skulde dog senere vise sig, at forslaget om reduktion af personale på landskontoret blev lagt ned i skuffen og ved passende lejligheder fremdraget, når talen faldt på sanering af økonomien.

1927

Pastor Dalhoff døde. – Et særpræget livsforløb var slut. – Nogle af hans initiativer levede videre.

Lang tid af Dalhoffs tilværelse var gået med at hjælpe svage og foragede mennesker. – Og da han nåede det, vi vil kalde pensionistalderen, 67 år, tog han for alvor fat. – En landsforening måtte der til – og Dalhoff fik en landsforening, der (som beskrevet) fik stor indflydelse især i årene 1911–1921. Tilfældigvis lige så længe som Dalhoff var dens formand?

Så var tiden inde til et generationsskift, eller ideskit i foreningens hovedledelse. – Hvilket ikke betød, at Dalhoff totalt gled ud af foreningen: Selv som æresmedlem af hovedledelsen deltog han aktivt i møder og på foredragsturneer. Og når der skulde arrangeres landsindsamlinger, var Dalhoff manden, der trykkede på de rigtige knapper – fik indflydelsesrige folk til at anbefale indsamlingen ved myndigheder og i dagspressen. Lige til det sidste var Dalhoff »aktivist« i ordets bedste betydning.

1928

Randers lokalforening købte en ny ejendom, hvor det var tanken at drive arbejds hjem – og dermed søge at fastholde brugerne i længere perioder end i den gamle herbergsform.

Man søgte hovedledelsen om 8000 kr. til hjælp til købet, men hovedledelsen måtte meddele, at man ikke kunne forære lokalforeningen pengene, men i stedet yde et rentefrit lån af samme størrelse.

Til gengæld så man sig i stand til at tilgodese Odense lokalforening med 1000 kr. i gave.

Fra Kolding forelå to skrivelser fra firmaer, der havde penge til gode fra den tidligere lokalforening. Hovedstyrelsen vedtog at afvise dem begge.

Gården St. Barsbøl blev besøgt i den hensigt at vurdere, om den skulle være egnet til koloni – et »minde over Dalhoff«.

Formanden for hovedstyrelsen mente, at der nu var opstået et stort behov for, at landsforeningen tog initiativ til oprettelse af flere arbejds hjem: »Grundlaget for lokalforeningernes indflydelse er faldet bort med deres tilbagegang,« sagde han. I øvrigt havde hovedstyrelsesmøderne i den seneste tid forekommet ham ørkesløse: »Vi havde ventet hjælp efter tilslutningen til Indre Mission, men vi blev skuffede. – Ved hvert hovedstyrelsesmøde har den opfattelse været fremsat, at vi økonomisk står på gyngende grund. – Dette skyldes ukendskab til udviklingen, og udslaget heraf har bl.a. bestået i, at personalet 3 gange har været opsagt. Ikke desto mindre har økonomien vist en stadig fremgang, således at vi faktisk står på fast grund.« Det årlige sommermøde på Godrum fandt sted 5. aug. og blev besøgt af 3–400 mennesker. Der blev indsamlet 850 kr.

Samme år havde en lokal skovridder den frimodighed at afspærre Godrums eneste forbindelsesvej ud til offentlig vej.

En indgivet klage herover til landbrugsministeriet fik hurtigt vejen banet igen!

Arbejde adler

I TEKST OG BILLEDER

MCMXXVIII

Som optakt til det års landsindsamling, der denne gang skulle vare 3 dage, blev udsendt en 14 siders pjece med titlen »Arbejde Adler i tekst og billeder«.

På første side kunne man se et par billeder af nogle typer af de mænd som var foreningens »målgruppe«. Lige herunder sås nogle synspunkter omkring mændenes tilværelse og vilkår:

»Lediggangens forbandelse«

»Almisse eller arbejde?«

Den mand, der modtager almisse, går bort som en ringere mand, end han kom! Han betalte for tiggerskillingen med sin æresfølelse.

Den mand, der hjælpes ved arbejde, går bort med rank ryg! Han betalte med sit ærlige arbejde for hvad han fik.

TIGGE

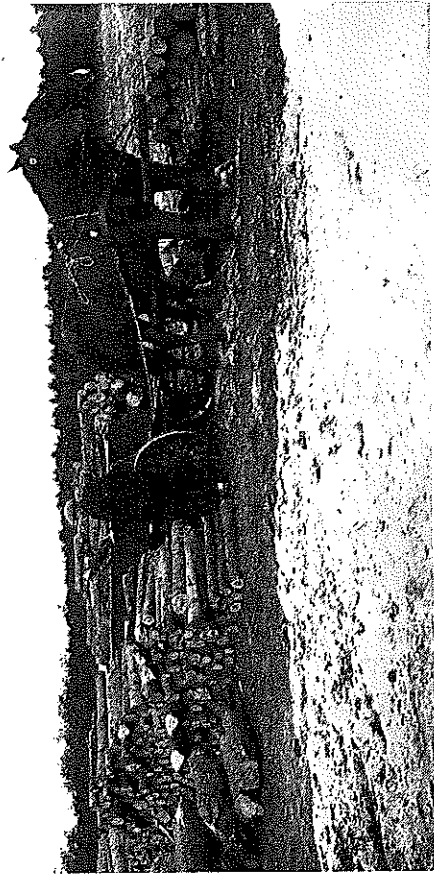
DRIKKE

LIGGE

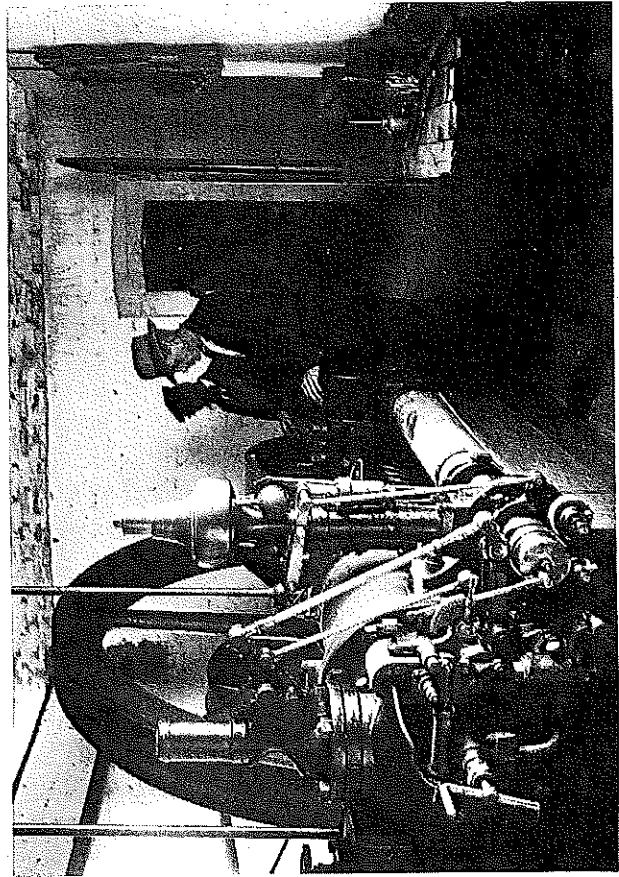
Disse tre ord passer ligegyldigt i hvilken rækkefølge de nævnes.

En lokal? fotograf besøgte Godrum og søgte at indfange mændenes hverdag med sit kamera. Desværre kom hans billeder ikke til sin fulde ret i pjecen, idet man formindskede alle billederne, så det var svært at se, hvad de forestillede.

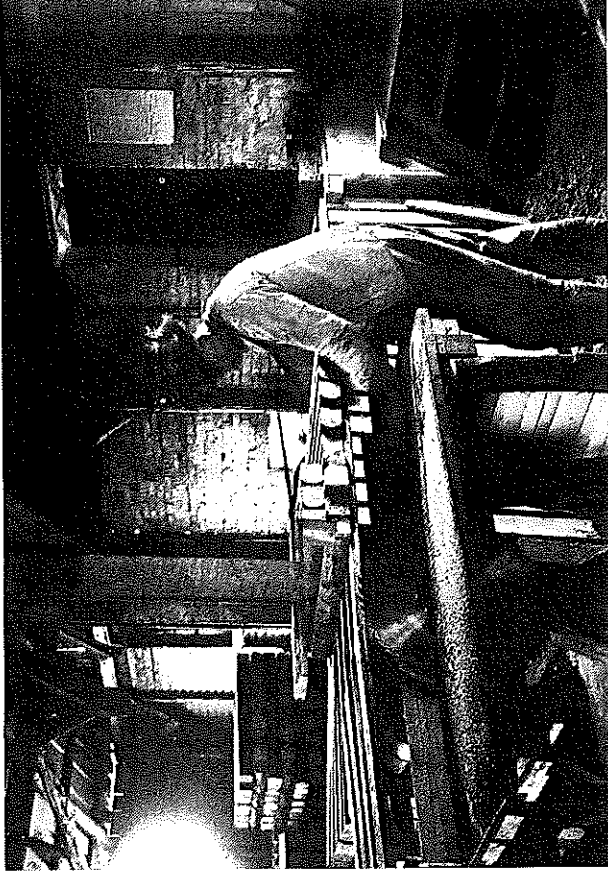
Med moderne teknik skulle det være muligt at få et kig ind i mændenes hverdag 1928, hvorfor en del af pjecens billeder bringes på de følgende sider – forsynet med den oprindelige tekst!

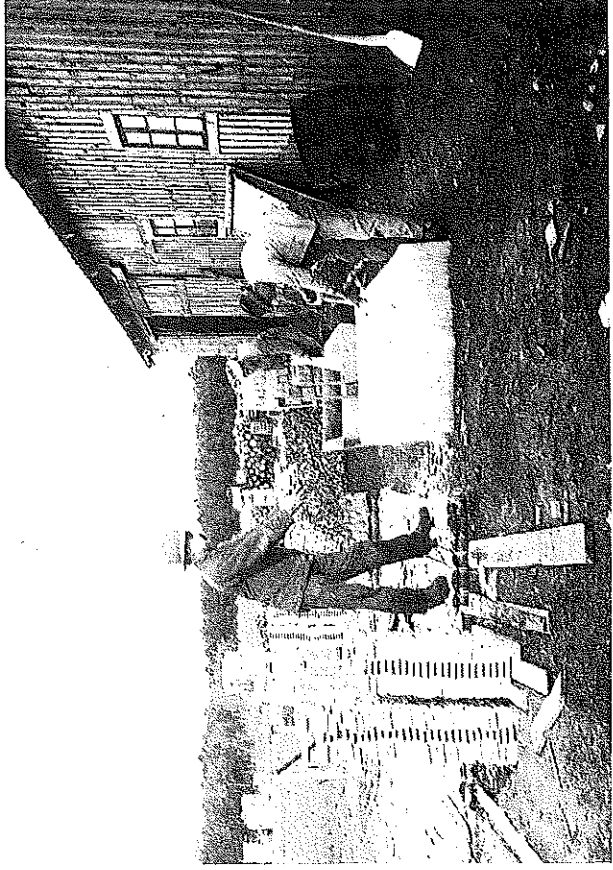
Træet, når det kommer til savskæreri.

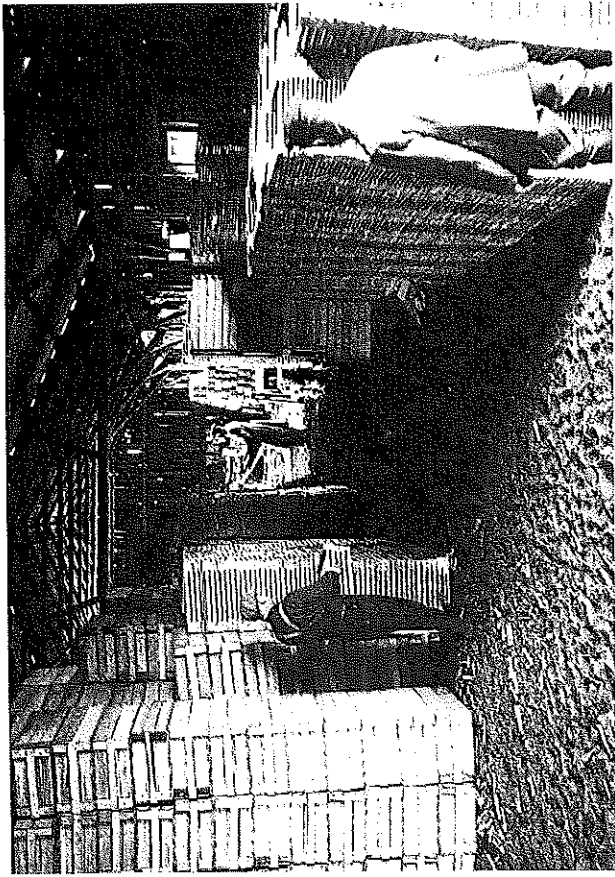
Savskæreriets dampmaskine.

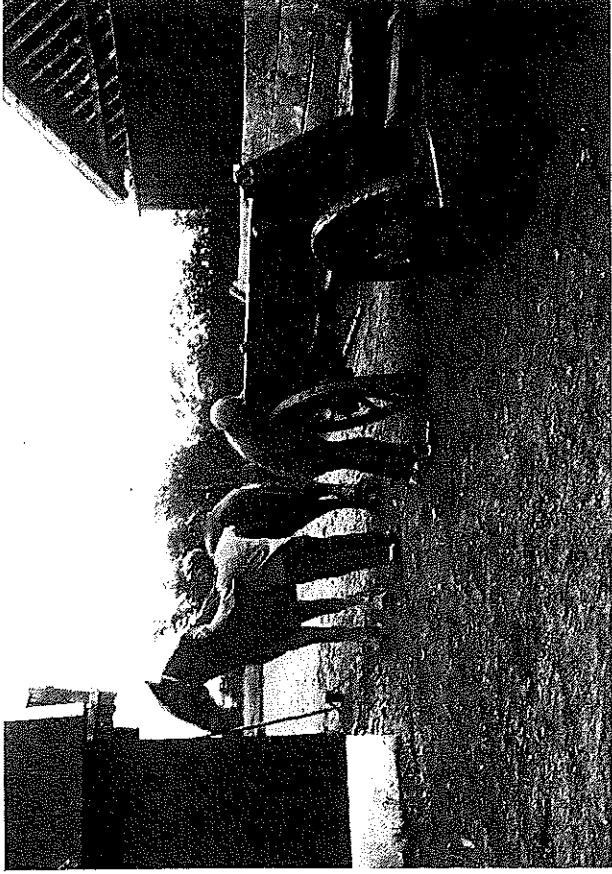
Træet skæres til brædder.

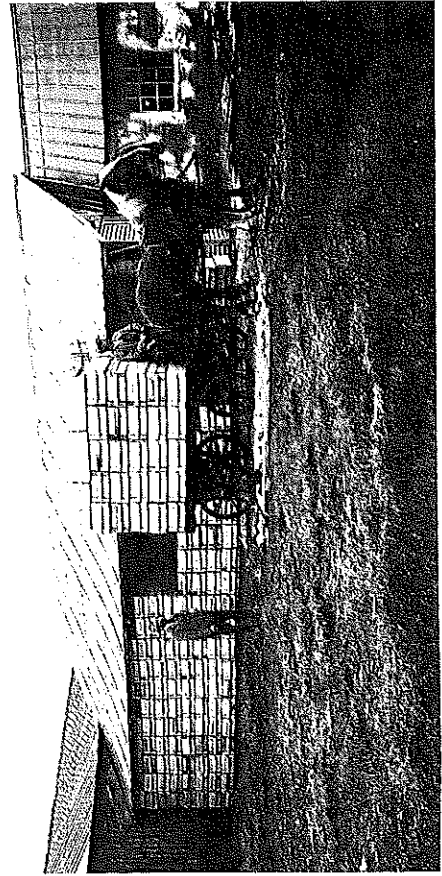
Kasetræ imprægneres på »Godrum«.

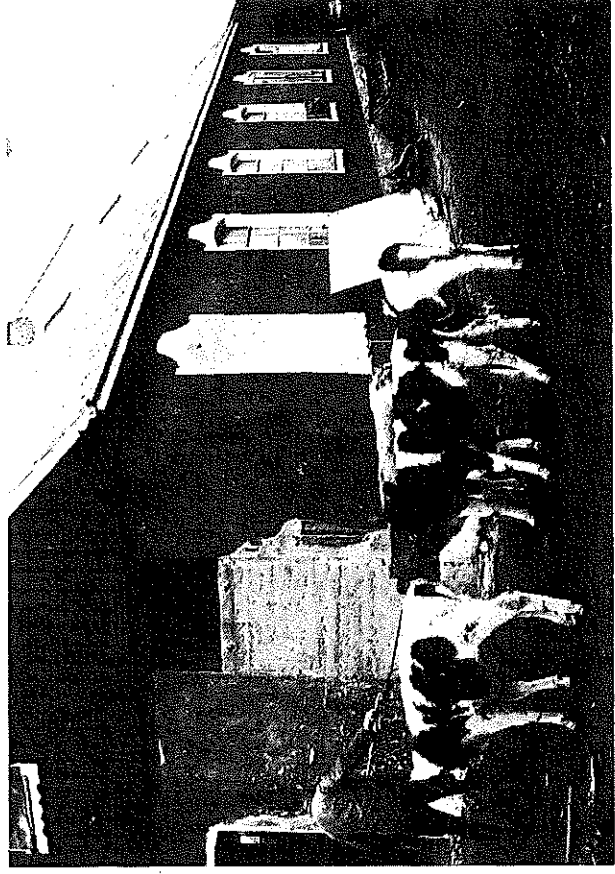
Fiskekasser på lager

Arbejdsvognen spændes for.

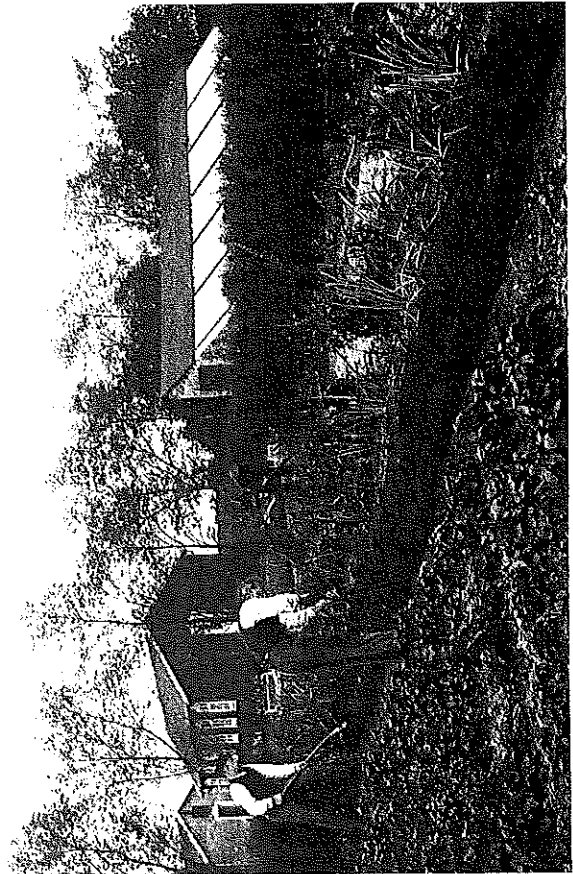
Træet, når det forlader »Godrum«. Kasserne køres til banen.

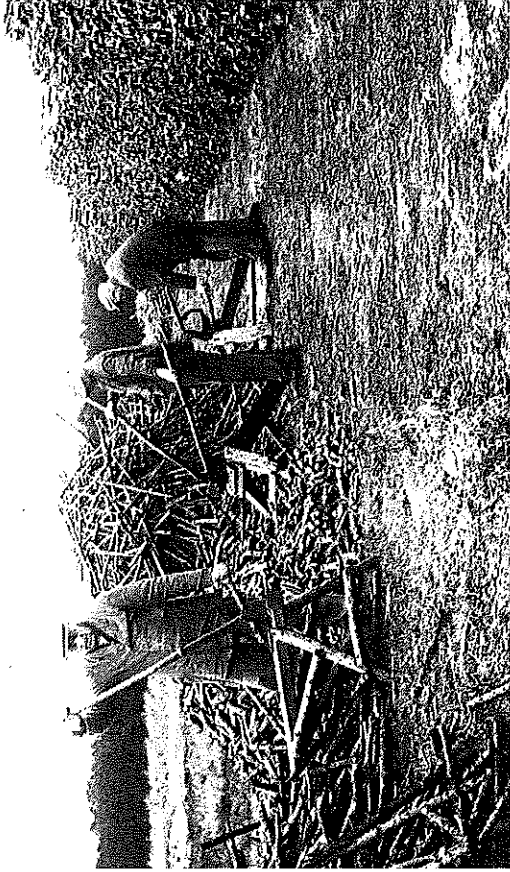
Fodermesteren med sine kalve.

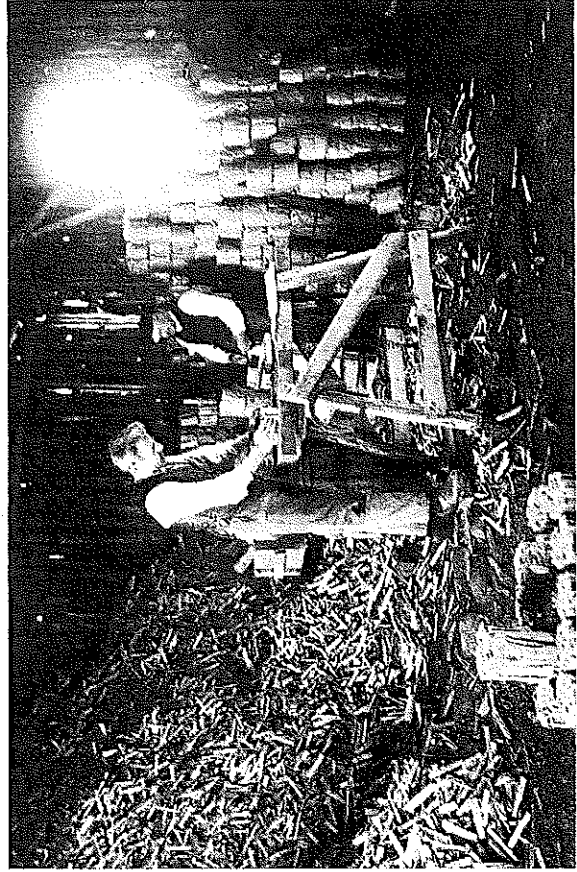
Kartoflerne tages op.

Der arbejdes i gartneriet

Brændet klippes. Kasseaffald og bjergfyrrertræ forvandles til optændingsbrænde.

Brændet bundtes i ruller. Kasseaffald og bjergfyrrertræ forvandles til optændingsbrænde.

1929

Det blev ikke St. Barsbøl, som blev købt til ny koloni i Sønderjylland. I stedet besluttedes i juli måned, hvor hovedstyrelsen holdt møde i Haderslev, at købe gården »Slivsgård« i Hoptrup sogn.

Allerede 1. oktober skulle der ansættes et forstanderpar på kolonien, der snart efter kunne tages i brug under navnet »Dalhoffs minde«.

Under forhandlingerne i forretningsudvalget om, hvilket par blandt ansøgere der måtte være bedst kvalificeret til at lede institutionen, udspandt sig følgende ordveksling (ifølge protokol-len): »Medlem L ville gerne vide, hvad en bestemt ansøgers kæreste formåede? Medlem V, som havde set damen, syntes godt om hende. Skulle han dog sige noget, – var hun snarest lidt for energisk! Hun havde fået en god huslig uddannelse på Nyborg Strand!«

Det udvalgte par blev ansat til en årlig løn af 2.000 kr. + fri station.

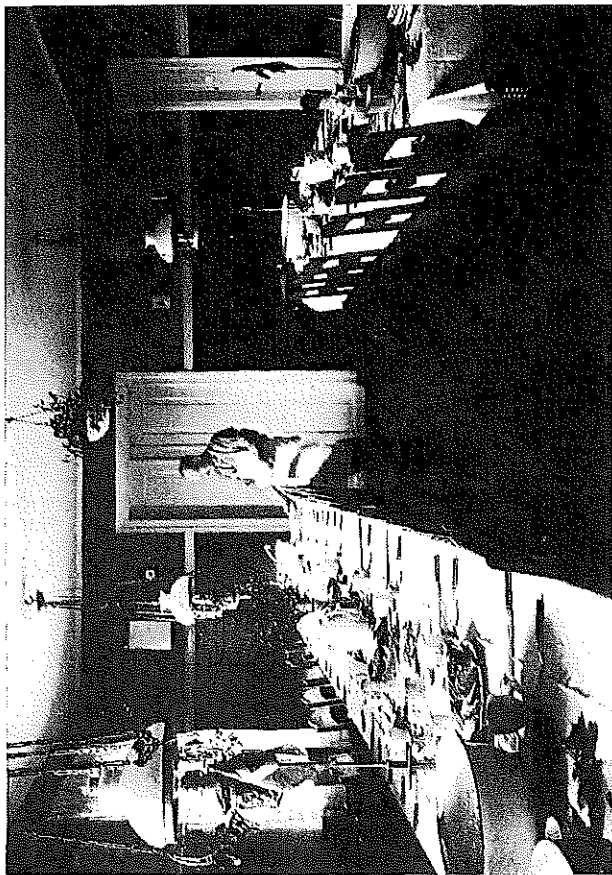
Samme år vedtog hovedstyrelsen at udarbejde en instruks for A.A.'s forstandere.

1931

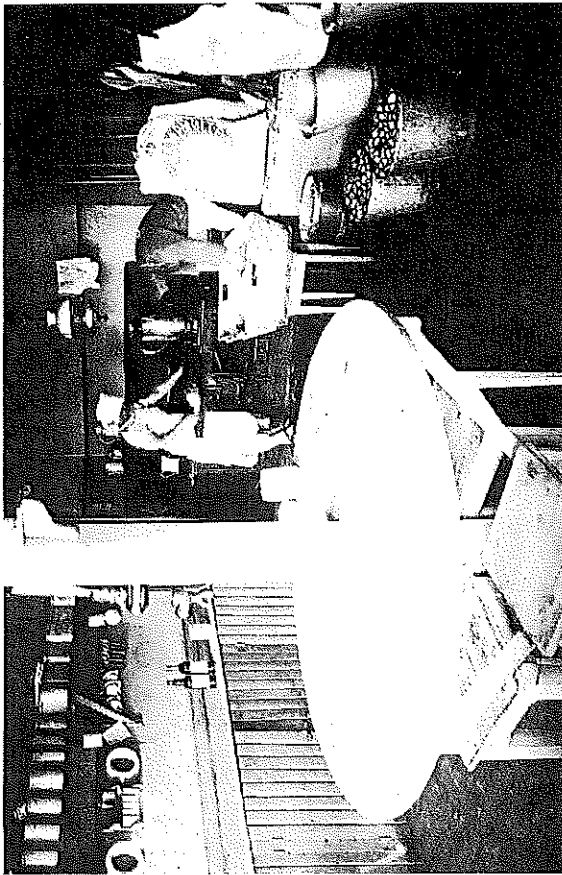
Et udvalg, som indenrigsministeren havde nedsat, barslede med en rapport »Herbergeringsspørgsmålets udvikling her i landet«. Fra A.a.s side havde landsforeningens sekretær Aage v. Holstein deltaget.

I hovedtrækket lød konklusionen på, at den eksisterende tendens i opdelingen mellem herberge og arbejds hjem ikke skulle forandres.

Selv om der skulle udnævnes en statslig inspektør til at holde øje med de i alt 123 institutioner, det handlede om, agtede man ikke fra

Den hyggelige spisesal.

Uden mad og drikke osv. Køkkenet: Der bages og den daglige portion kartofler.

det offentliges side at blande sig synderligt i oprettelse og indretning af institutionerne. Dog indskærpedes, at man fremover i højere grad fulgte de lokale sundhedsvedtægter og arbejdstilsyns forskrifter.

På et enkelt punkt vovede udvalget sig frem (efter at have undersøgt forholdene grundigt) med en præcisering:

»Forholdene i vinteren 1930-31 har dog i hvert fald for Kbh.s vedkommende vist, at der ikke her findes det tilstrækkelige antal sengepladser.«

Et budskab som A. A. s lokalforening næppe har været uenig i, da man netop var i gang med planer om at bygge et større herberg i stedet for det gamle på adressen Thorsgade 40.

1932

I 1932 udkom en bog med titlen »Hjemløs« skrevet af Poul Keincke, der havde fået lidt hjælp af forfatteren Harald Bergstedt. Ikke mange af »brugerne« har som Keincke beskrevet, hvordan det føltes i tyverne og begyndelsen af trediverne at være hjemløs.

Men blev bogen læst af dem som tog sig af de hjemløse?

Vi ved det ikke!

Her et afsnit af Harald Bergstedts forord til »Hjemløs«. Når man betænker, hvor godt Harald Bergstedt kendte Københavns fattigkvarterer, specielt Vesterbro og Adelgadekvarteret, må det siges at være overraskende, så chokeret han blev ved de oplevelser, han som journalist kom ud for i september 1931:

I September 1931 afholdt Københavns hjemløse og arbejdsløse et stort Møde i Festsalen i Folkets Hus paa Enghavevej.

De københavnske Blade var indbudt til dette Møde, og den udsendte Medarbejder fra Social-Demokraten opfordrede mig til at tage med, da jeg havde saa meget med Ungdomsarbejde at gøre. Jeg fulgte ham med nogen Betænkelighed, fordi det for mig var et Problem, som jeg ganske manglede Forudsætninger til at bedømme.

Mødet gjorde et pinligt Indtryk paa mig, fordi jeg her stod over for en Verden fuld af Uhygge, og fordi jeg samtidig følte, at jeg manglede al Indsigt og Evne til at naa til Bunds i denne Sag.

Jeg saa her Ungdom, der ganske utvivlsomt stod aandeligt paa Højde med den dygtige og »ordentlige« Ungdom, som jeg kendte baade fra Skolen og fra Ungdomsarbejdet – men her sad de paa Bænkene som Havarister, Side om Side med gamle aabenbare strandede Eksistenser, og det var ikke til at lukke Øjnene for, at de – uden egen Skyld – var direkte paa Vej ud i Undergangen. De var hverken Skraalhalse eller Rebellaturer – de var derimod mærkede af Mismod og Forkommenhed. Det var noget andet, end jeg havde ventet at faa at se.

Efter Mødet foreslog man mig at tage med ud paa en natlig Razzia og se, hvor disse Folk tilbragte Natten – sammenstuede – eetsteds over hundrede Mand paa et Staldloft, andre Steder paa aabne Skibsdæk, andre Steder gemt under Blikplader og Kartoffelsække paa afsides Affaldspladser. Jeg var ked af det, fordi der for mig var noget utiltalende i at komme som Jagttager og »snøge« i andres Nød i Smuikrogene. Men jeg tog med – uden andet Formaal end at se med egne Øjne, om dette kunde være sandt.

Vi kørte Byen rundt. En af de hjemløses Udvalgsrepræsentanter – Ernst Keincke – viste mig rundt – til afsides Staldlofter, til afsides Udamarker og Bilpladser. Han aabnede for »tømme« Brødvogne og viste mig de sovende, som laa derinde, næsten Låg i Låg. Han holdt Lommelampen op foran Jernbaneladens Waggoner og viste mig de hjemløse Menneskekammerater, som laa derinde paa Spring til Flugt for Politiet – han førte mig over Pytter og Bræddestumper til Tomterne omkring Ørstedværket og lyste sig frem til de Blik- og Kludedynger under aaben Nattehimmel, hvor arbejdsløse og hjemløse laa sammenkrøbet – og endte med at føre mig ud paa Slæbedamperne ved Havnen, hvor ganske unge – endnu smukt klædte hjemløse Mænd laa og sov – stive som Døde – under aaben Stjernehimmel – blot med en

Presenning over sig.

Jeg ved selv intet Raad for det hele. Jeg ved kun, at jeg har faaet noget nyt at se, som jeg ikke før vidste.

Jeg har selv Børn og unge Venner, der naar som helst kan havne i den samme Ulykke. Det, jeg har set, har gjort mig urolig og angst. Jeg havde ikke drømt om alt dette. Hvad er vi andres Musik og Sang og Glæde? – hvad er vore glade Stunder, naar samtidig hele Folkeførd af »vor« Nation er saa glemt, saa udskudt, saa fuldkommen tilovers?

Og Rækkerne vokser. Tallene stiger. De, der véd noget reelt om disse Ting, siger alle det samme: Tallene vokser.

Der skal findes Raad. Vi kan hverken som Mænd eller Kvinder være bekendt: at ligge i lune Senge, bo i lune Huse, hæve gode Gager, holde Fester og glædes med Venner og Børn, naar samtidig alle vore Glæder er købte derved, at disse ligger ude i Natten og er overflødige, skudt udenfor. Og der maa kunne findes paa Raad, blot det bliver levende for os, hvor galt det er.

1932

Herberget i Roskilde var for lille – mente lokalforeningen, og sundhedsmyndighederne ville kun tillade, at man holdt det åbent endnu nogle måneder. Et hurtigt salg betød, at man stod uden herberg fra første april.

På denne baggrund enedes hovedstyrelsen om at stå bag købet af en ejendom på Københavnsvej.

Meningen var at forøge aktiviteten fra herberg til koloniplan. Der skulle foruden 15 herbergsgæster også blive plads til 15 arbejds-hjemsgæster.

Flere landbrugsejendomme i udkanten af Roskilde var i søgelyset. Vilhelm Christiansens gård »Hedegården« på Københavnsvej kostede hvad foreningen mente at kunne magte, 60.000 kr.

Desuden afsatte man 5.000 kr. til indretning og forandringer. Regnestykket så således ud:

Prisen for Gaard, Jordtilliggende, Besætning og Inventar
Indretning og Omforandring og a. Omkostninger

Kr. 60.000
Kr. 5.000

Kr. 65.000

Betalingen sker ved:

1 ste Prioritet i Roskilde Sparekasse Kr. 12.000
2 den Prioritet hos Vilh. Christiansen (afdragsfri i 5 Aar) Kr. 30.000
3 die Prioritet i Roskilde Landbobank Kr. 5.000
Indsamling ved en lokal Komité Kr. 6.000
Byens Tilskud Kr. 0.900
Salg af Køer og Inventar (Meiemaskine m.m.) Kr. 0.600
Udbytte ved Basar i Marts Kr. 1.500
Prioritet i nuværende Herberg Kr. 2.000
Landsforeningens Udbetaling Kr. 7.000

Kr. 65.000

Udbetalingen af Kr. 18.000 sker ved:

Landsforeningens Udbetaling Kr. 7.000
Landbobankens Laan Kr. 5.000
Byens Tilskud i April Kr. 0.900
Udbytte ved Basaren Kr. 1.500
Salg af Køer og Inventar Kr. 0.600
Af Komitepengene Kr. 1.000
Laan paa Obligation Kr. 2.000

Kr. 18.000

1933

Borgmesteren i Roskilde rettede en henvendelse til A. A. om at sælge ca. 2 tdl. jord fra »Roskildehjemmet«, som institutionen var kommet til at hedde.

Kommunen havde brug for areal til opførelse af en »opskæringsfabrik«, et skinkekøgeri.

Da man i hovedledelsen forudså, at en sådan virksomhed som nærmeste nabo kunne betyde forringet værdi af ejendommen, gav man borgmesteren et henholdende svar, — og en pris pr. kvadratalen, som lå noget over dagsprisen.

Godrum blev delvis raseret af en brand d. 28.8.

Planer for genopbygning fremlagdes allerede 19. sept. og blev godkendt.

1934

Roskilde byråd foreslog at lave et mageskifte med Roskildehjemmet. Aftalen gik ud på, at Roskildehjemmet ville få overdraget et nyt hjem på en ny grund mod at afstå hele grunden med bygninger på Københavnsvej. Længe førtes der forhandlinger om en grund på 3 tdl. på Kbhs. vej nær bøtnehjemmet »Roskilde Hvile«. Kombinationen bøm og hjemløse bekymrede mange, og enden på snakken blev, at byrådet stillede en grund til rådighed på Holbækvej i stedet for. Her var et areal på 6 tdl. til rådighed + 6 andre tdl., som kunne lejes af kommunen.

Arkitekt Møller, Roskilde, påtog sig at tegne den nye institution. Allerede i oktober måned kunne det nye hjem tages i brug. Der var plads til 31 mand: 10 »fastboende« på enkeltværelser, samt 2 sovesale

på hver 10 senge til herbergsgæster.

Forklaringen på, at man oprettede så store sovesale var den, at Roskilde jo i nogen grad havde status af gennemrejse-by for de hjemløse. Og samtidig bad kommunen om, at man indrettede en del herbergspladser, fordi man samtidig nedlagde et »svendehjem« i Bredgade i Roskilde.

Også lokalforeningen i København foretog udvidelser og forbedringer af herberg og hjem. Det gamle hjem Thorsgade 40 var for umoderne, så et nyt blev bygget ved siden af Samuelskirken, Thorsgade 63, på Nørrebro.

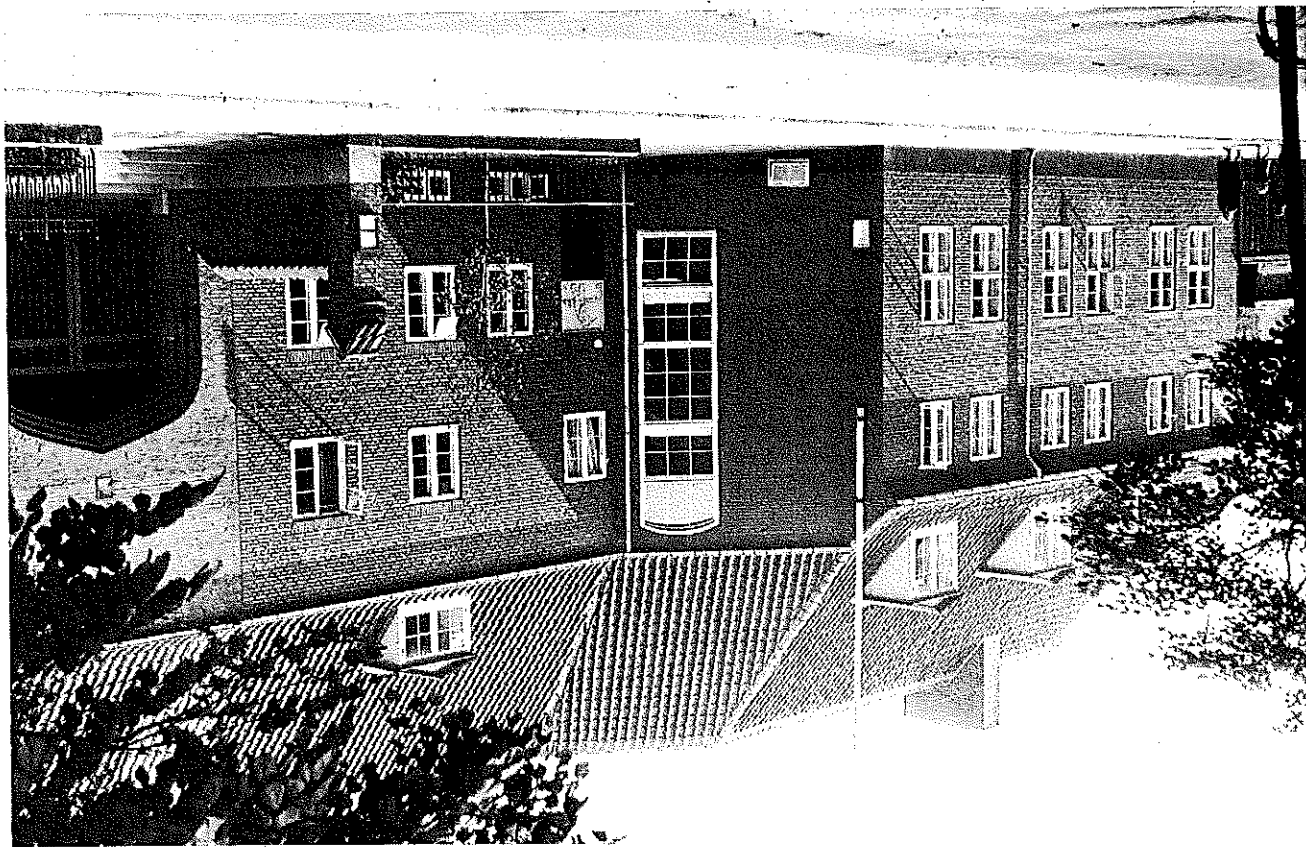
Slotsarkitekt Thomas Havning tegnede det nye arbejdsherberg, der fik plads til 32 mand på enkeltværelser.

Sociallovgivningens udvikling fra 1920-erne til bistandsloven

Den person, der prægede 20-erne og 30-erne mest var K. K. Steincke. Allerede i 1920 udgiver han et værk, »Fremtidens Forsørgelsesvæsen« med forslag til foranstaltninger for de ringest stillede i samfundet: Vagabonder, kroniske alkoholister, prostituerede kvinder og forsømmelige forsørgere. De i dette værk skitserede tanker måtte imidlertid vente en rum tid på at blive realiserede, hvilket først sker i socialreformen af 1933. 20-erne igennem går med lapperier på reformen fra 1891. – De områder, som på tidligere tidspunkter var udskilt (de ældre og de syge) fik forbedrede vilkår. – Sygekasserne blev i 1921 begunstiget med øget statsstøtte og invalideforsikringen blev samme år gjort obligatorisk. – I 1922 blev aldersrenten en rettighed og almisseprincippet helt forladt på dette felt. – Samtidig blev alderen dog hævet fra 60 til 65 år.

For øvrige »nødstedte« skete ingen forbedringer på lovområdet. Men de vekslende kriser 20-erne igennem medførte provisoriske ordninger af forskellig karakter for at skære toppen af nøden – et væsentligt element i disse ordninger var stadig de privat funderede hjælpe-kasser.

Efterhånden var området blevet helt uoverskueligt for såvel administration som brugere, med sideløbende hjælpe-kassehjælp, ekstraordinær arbejdsledshedsunderstøttelse, udvidelse af sygeforsikringen og aldersdomsforsørgelse m.m. – Et behov for mere orden var akut!

Herberget i Thorsgade i Kbh. (1932).

En sådan orden blev opnået med socialreformen af 1933. Reformen havde 4 hovedafsnit: Lov om offentlig forsorg, Familieforsikringsloven, Ulykkesforsikringsloven og Arbejdsløshedsforsikringsloven. — Alle ydede efter retsprincippet, hvilket lettede administrationen betydeligt, og gjorde systemet mere forbrugervenligt.

I lov om offentlig forsorg blev fattighjælpen imidlertid nævnt som en udtrykkelig undtagelse. — Denne skulle fortsat have ydmygende konsekvenser for modtagerne, hvilke imidlertid blev begrænset til arbejdsu villige, forsømmelige forsørgere, alkoholkere og vagabonder — altså hvad man på den tid forstod som »selvforskyldte trængende«. — Bestemmelserne fra 1891-loven var stadig gældende for disse »udskud«.

1933-loven indebar alligevel betydelige forbedringer, også for de fleste af disse klienters vedkommende. Der var således kun 7% af støttemodtagerne, der blev ramt af de forhadte retsvirkninger, mens tallet umiddelbart før lovens gennemførelse lå på 33%!

»Restgruppen« var ligeledes blevet yderligere indsnævret, og de anvisninger, loven gav for at forbedre vilkårene, var blevet mere udførlige. — Kommunerne havde f.eks. direkte pligt til at råde over et vist antal pladser på »anstalter«, en betegnelse for opbevaringshjem for folk, man ikke på anden vis så mulighed for at hjælpe. Reformen indeholdt desuden en bestemmelse om godkendelse af arbejdskolonier. — En sådan godkendelse var en forudsætning for eventuelle tilskud fra staten.

Der var gennem perioden også et stadigt behov for den række af private institutioner, der gennem århundredets første trediedel ved den blotte eksistens havde påpeget de store huller i det offentlige hjælpesystem. — Disse institutioner måtte gennem appel til private kommuner og socialministerium søge midler til driften. — Ikke engang midler til den daglige (ofte meget billige) drift var garanteret — flertallet af disse institutioner var som følge heraf periodevis ude i store vanskeligheder betinget af de vekslende økonomiske forhold.

Bistandsloven 1976 betød for de private institutioner, der ville indgå overenskomst med amtskommunerne, at driften blev sikret efter et forud godkendt budget. — Denne sikkerhed havde imidlertid også sin pris, da en betingelse for godkendelse af overenskomst var, at institutionen forpligtede sig til at følge et fælles reglement. Dette reglement båndlægger hjælpeaktiviteten over for klienterne på en

måde ikke alle kan billige. Der bliver f.eks. journalføringspligt, et punkt der af flere private institutioner ikke er udelte tilfredshed med. Intentionerne er gode nok — men i praksis kan journaliseringskravet have en ugunstig indflydelse på trivselen og arbejdsklimaet på den enkelte institution.

For den enkelte klient sker der mange skridtvisse forbedringer fra 1933-loven til bistandsloven. — Mest bemærkelsesværdigt er vel nok bortfaldet af retsvirkninger i forbindelse med fattighjælpsmodtagelse, — dette sker så sent som i 1961!

*Maanedes første Halvdel udbetales Kolonisten; men i dennes velfor-
staaede Interesse i Overensstemmelse med det i Instruksens 4' Stykke
udtalte Ønske om Pengenes forsvarlige Anvendelse, bør Forstanderen
stedse søge at paavirke Mændene til Sparsommelighed, for at den
størst mulige Del af Lønnen kan indestaa til Koloniopholdets
Afslutning til Imødegaelse af nødvendige Krav, som Kost, Logi og
Klæder, der da vil melde sig.*

København i Juli 1936.

Lønregulativet var en følge af at »Tilsynsrådet med herberger og kolonier« var begyndt sit arbejde.

Arbejdet i roligere gænge 1936

Foruden ny husorden og instruks for arbejdskolonier og hjem, samt særlig instruks for A.A.'s herbergsgæster, blev der vedtaget et lønregulativ for beboere på arbejdskolonier og hjem:

Lønregulativ

for

Landsforeningen »Arbejde Adler«s
Arbejdskolonier og -Hjem.

1. Enhver optagen arbejdsdygtig Mand lønnes med fra 2 Kr. og 50 Øre til 4 Kr. daglig for effektiv Arbejdsdag.
2. Hvis det tjener Mændenes og Koloniens Tarv, kan Akkordbeta-
ling efter Forstanderen Skøn indrømmes.
3. Der beregnes Kr. 2,00 pr. Dag for Opholdet; men der skal ikke
betales for Søn- og Helligdage.
4. Af Overskudet skal der først, hvis Fortjenesten muliggør det,
afholdes Kontingent til Sygekassen og dernæst efter Anmodning en
Gang ugentlig udbetales mindre Beløb til Smaaformødenheder.
5. Maanedens endelige Overskud kan derefter i den følgende

1937

Udvalget for tilsyn med herberger og arbejdshjem gav en henstilling om, at man på Roskildehjemmet ikke sendte »alunnerne« på udearbejde, da en lokal fagforening følte sig generet deraf. Forretningsudvalget fandt det klogt at imødekomme henstillingen, dels fordi man ikke ønskede strid med fagforeningen, dels fordi Roskildehjemmet og mændene ikke havde egentlig økonomisk fordel af udearbejdet.

På trods af den almindelige mening: »Efter socialreformen er der vel ikke brug for Arbejde Adler?« gav landsindsamlingen 80.200 kr. Godtrums savskæreri, der fremstiller brædder, kasser og brænde, gav for første gang overskud.

Forretningsføreren fremkom med en betænkning til forretningsudvalget. Årsagen var den, at han mente, at det var urimeligt, at lokalforeningen på Frederiksberg og i København havde hele hovedstadsområdet at indsamle penge i, når man betænkte, at lokalforeningens aktivitet ikke var større end lokalforeningens i f.eks. Struer.

»Enten skal Københavns lokalforening nøjes med området

København N, eller også bør lokalforeningen helt nedlægges. Den københavnske lokal-patriotisme skal ikke fortsat genere og skade »Arbejde Adler's« store og alvorlige gerning. Det er min tunge pligt at sige, hvad jeg her har anført, – for mig er sagen uhyre alvorlig.«

Betænkningen medførte selvsagt diskussion i forretningsudvalget om grænseforholdet mellem Københavns lokalforening og hovedforeningen – dog uden man nåede til nogen form for beslutning.

Randers lokalforenings hjem blev overtaget af landsforeningen p.g.a. svære økonomiske vanskeligheder.

Landsforeningen havde allerede for et år siden lovet at træde hjælpende til, når landsindsamlingen var vel overstået.

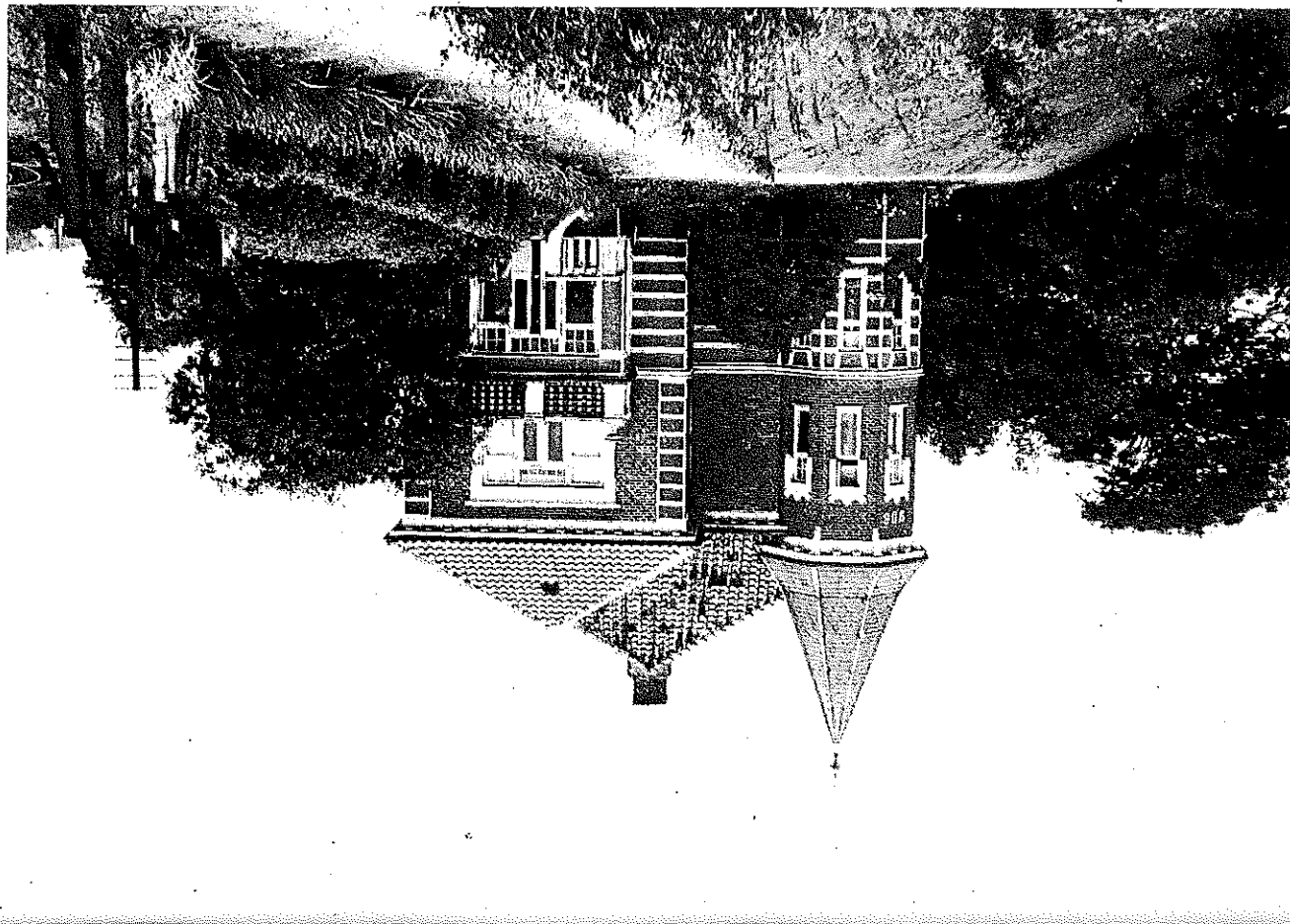
Silkeborg lokalforening bad om tilladelse til at beholde landsindsamlingsandelen (50%) til hjælp til opførelse af et nyt arbejdsherberge.

Af frygt for at skabe præcedens, kunne hovedstyrelsen ikke imødekomme ønsket, men ville dog undtagelsesvis give lokalforeningen en gave på samme størrelse som andelen kr. 410,80 – forudsat at pengene anvendtes til det angivne formål!

Budgetforslaget for året 1937–38 så således ud:

Indtægter		Udgifter	
Offentlige tilskud	6.500	Agitation	8.500
Gaver	40.000	Godrum	15.000
Medlemsbidrag	8.500	Dalhoffsminde	8.000
Legatrente	1.900	Roskildehjemmet	10.000
Underskud	17.000	Arbejdshj. i Randers	10.000
		Lønninger	15.000
		Husleje, lys, varme	900
		Kontorhold, porto, tlf.	3.500
		Rejser	1.500
		Div.	1.500
	<u>73.900</u>		<u>73.900</u>

Hvortil kom hvad kolonier og herberger fremstillede og solgte.

Vestervang, Randers (1938).

1938

Grænsedragningen i Københavns-området mellem landsforening og lokalforening, blev livligt debatteret på flere hovedstyrelsesmøder. Lokalforeningens bestyrelsesmedlemmer var ikke stemt for at skulle afgive noget af sit område. Landsforeningens økonomi var som så ofte før stærkt trængt, men heldigvis var misforholdet til Københavns lokalforening ikke større, end at man fik forærende 7.500 af lokalforeningens kasseoverskud.

Forslag om at søge fast statsliskud, eller foranstalte en ny landsindsamling, var prøvede midler i en stadig kamp mod lavvande i pengeskassen. Som noget nyt foreslog et bestyrelsesmedlem, at man rettede en direkte henvendelse til en række prominente personer om at yde pengegaver. – Forslaget vandt dog ikke tilslutning.

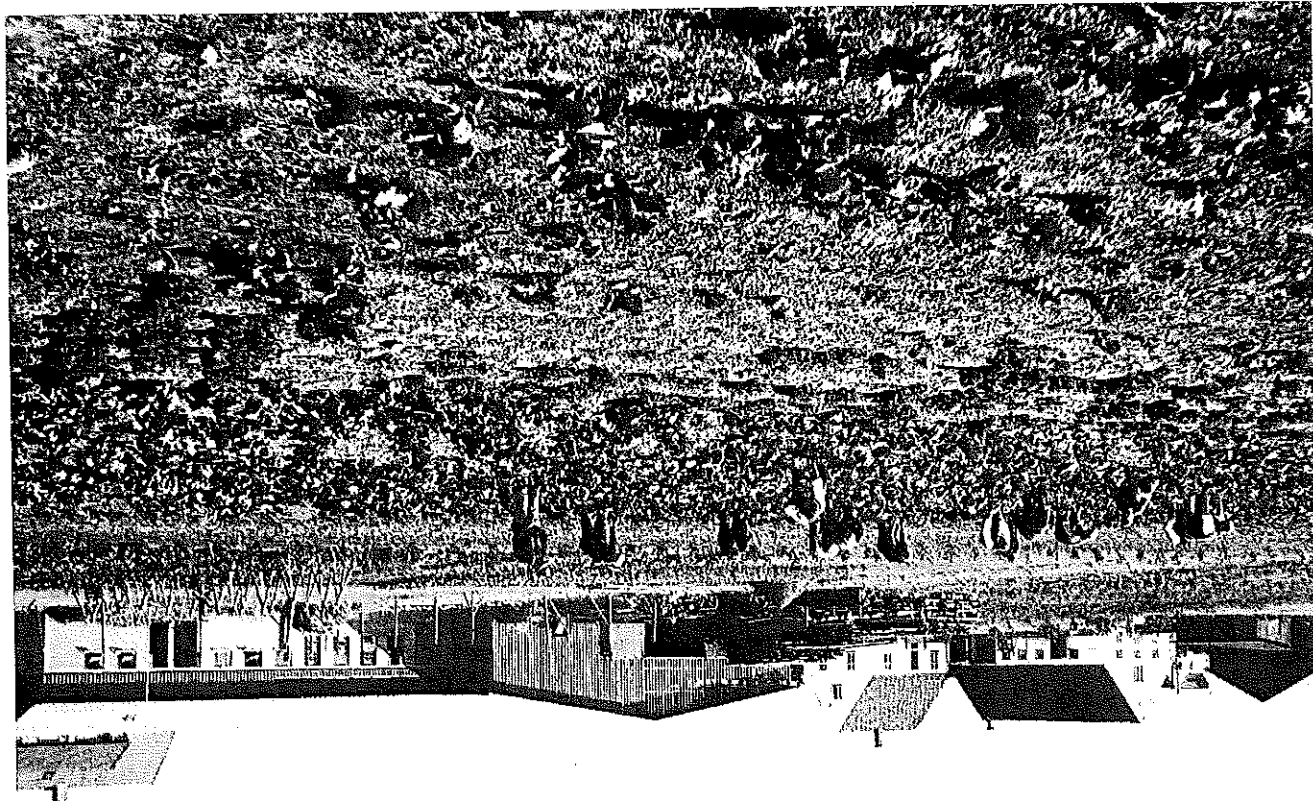
Hen på sommeren nedsattes et udvalg, der for alvor skulle formalisere samarbejdet i Københavns-området mellem landsforening og lokalforening.

Mund og klovsygen hærgede landet, men endnu undgik det store kvæghold på Dalhoffsminde smitte. Godrums besætning blev smittet, men sygdommens forløb blev mildt.

Arbejdshjemmet i Randers ændrede status til koloni, og man vedtog fremover at benævne institutionen som kolonien Vestervang.

1939

For kolonierne blev det specielt år. Landbrugsprodukterne blev ramt af svær frost og senere af kraftig tørke. Heldigvis var produktionen og dermed hovedgrundlaget for økonomien ikke længere så ensidig, at alt gik skævt. Brændeforretningerne gav for en

Roskildehjemmet, Holbækevvej (1938).

gangs skyld pæne indtægter, som medvirkede til, at det lykkedes at få hold på udgifterne.

Landsindsamlingen var dog alligevel nødvendig, og blev planlagt til foråret 1940. Som noget nyt skulle den denne gang vare 6 dage.

Fast statsilskud blev ikke opnået, men forretningsfører og bogholder, som rejste meget ud i landet, fik et tilskud fra socialministeriet på 1460 kr. til jernbanerejsekort.

Tilsynet med Herberger m.m. rettede en sønderlemmende kritik mod A.A.'s herberg i Hobro.

I hovedstyrelsen spurgte man sig selv, om man af hensyn til Landsforeningens prestige burde ekskludere lokalforeningen? Man nøjedes dog med at foreholde formanden for Hobro lokalforening sagens alvor.

1940

Lige før krigen nåede landet, afholdtes landsindsamlingen.

Resultatet, 105.288,49 kr. blev kommenteret ved et efterfølgende hovedstyrelsesmøde: »Særligt når det tages i betragtning, at indsamlings forberedelse og forløb har mødt vanskeligheder af en størrelse, som det var umuligt at forudse, må resultatet betegnes som særdeles vellykket.«

Alle i bestyrelsen var enige om, at pengene denne gang skulle anvendes med den allerstørste forsigtighed – og helst på en måde, der konsoliderede foreningens økonomi bedst i fremtiden.

På grund af de vanskelige forhold, der rådede i landet efter tyskernes besættelse, foreslog forretningsudvalget, at der ikke foreløbig skulle afholdes hovedstyrelsesmøder.

Energireserverne var små for landet som helhed, så et par af kolonieme udvidede produktionen til også at omfatte tørv.

På slutningen af året udtalte forretningsudvalget, at det ikke længere »turde tage ansvaret for den alt for ringe alumnebelægning

på kolonien Dalhoffsminde. I november måned var belægningen helt nede på 5 mand!

Med henvisning til nogle kritiske revisionsbemærkninger om koloniens belægningstal beklagede forretningsudvalget at måtte indstille til hovedbestyrelsen, at man overvejede at sælge Dalhoffsminde hurtigst muligt. – Og man tilføjede, »at nu er tiden gunstig for salg!«

1941

Forslaget fra forretningsudvalget fra året før om at sælge Dalhoffsminde blev forkastet af hovedstyrelsen, dels fordi kolonien ikke gav underskud, dels fordi man havde en udtalt fornemmelse af, at det lave belægningstal kunne ændres, hvis man ansatte en anden forstander. – Efterhånden var antallet af optagne mænd nået ned på 2!

Gennem flere år havde hovedstyrelsen haft et fast punkt på dagsordenen, der hed »forholdet til Københavns lokalforening«. I december kunne der så omsider indgås en aftale til begge parters tilfredshed:

»Agitation for og organisering af arbejdet i København skal foregå fra lokalforeningens kontor, (idet man her ligger inde med det materiale, der skal benyttes).

– Af indsamlede pengebeløb skal der forlods tages fra til dækning af lokalforeningens behov. Resten af provenuet skal fordeles med en halvdel til hver af foreningerne.«

Godrums hovedbygning (tegnet af arkitekt Plesner, og taget i brug 1913), blev besigtiget af en arkitekt, som mente, at det ville være for dyrt og uøkonomisk at reparere den stærkt nedslidte bygning.

1942-45

Ligesom under første verdenskrig blev krigen den tid, hvor produkterne fra kolonier og herberger fandt en rolig og tilpas stor afsætning.

Efter en landsindsamling i 1943 oparbejdedes en formue på et par hundrede tusinde kroner som bevarede krigen ud. – Ikke fordi det skortede på planer til at bruge pengene, – men materialemanglen betød, at særdeles nødvendige reparationer af kolonierne blev udsat og udsat.

Dalhoffsminde og Godrum var temmelig nedslidte bygningsmæssigt, og Vestervang og Roskildehjemmet fik skader efter brug af træ og tørv i fyringsanlæggene (løbesod).

Materialemanglen ramte også Godrum på anden måde. Koloniens produktion af trækasser gik næsten i stå, fordi der manglede søm! Et hovedstyrelsesmedlem foreslog, i fuldt alvor, en landsindsamling af søm!

På Dalhoffsminde »lånte« besættelsesmagten en bygning nogle år. Antallet af arbejdsherberger var svundet voldsomt ind, men i løbet af krigen stabiliseredes antallet på i alt 5: København, Odense, Silkeborg, Struer og Haslev. Herberget i Hobro blev nedlagt i 1942.

På grund af kommende store reparationsudgifter drøftedes flere gange at sælge Vestervang og Godrum. – Det blev dog ved snakken.

1946-50

Efterkrigsårene blev den roligste periode, foreningen hidtil havde oplevet.

Det eneste, der gik temmelig stærkt, var udskiftningen af

medlemmer i hovedstyrelsen. – Måske var den gennemsnitlige høje alder ved indtrædelse årsagen?

Bestyrelsens tidligere beslutning om at konsolidere foreningen økonomisk stærkt blev efterlevet. Kassebeholdningen var aldrig i denne periode under 50.000 kr.

Snakken om at sælge Godrum og Vestervang fortsatte. Og der blev også gjort konkrete forsøg: Skovstyrelsen blev tilbudt Godrum, og Randers kommune Vestervang. – Begge parter sagde nej tak!

Materialsituationen forbedredes, så det blev muligt at gå i gang med nødvendige reparationer.

Dalhoffsminde fik fornyet tagetagen på hovedbygningen. Stråtag blev afløst af tegl, og samtidig fik bygningen tilføjet en stor kvist, som gav huset en helt anden karakter.

Til erstatning for vigende indtægter på brændesalget, fik Roskildehjemmet og Dalhoffsminde effektive drivhuse, og dermed mulighed for længere gartnerisæson.

Koloniforstanderparrenes løn sneg sig op til 350 kr. pr. måned + fri station i 1950. – Men det var så også slutlønnen. – Begyndelseslønnen var noget lavere, 200 kr. pr. måned, – hvoraf de 140 kr. var tiltænkt manden. Hustruen måtte nøjes med 60 kr.!

Forsorgsudvalget (nedsat af Socialministeriet) oplyste i en betænkning, at man gennem de sidste 15 år kun i 31 tilfælde havde måttet bruge anbringelse i tvangsarbejdsanstalt.

1951-55

Lønninger og priser steg, uden at institutionernes indtægter kunne følge med.

En ny tilskudsgiver til foreningens arbejde, »tipsmidlerne«, blev redningsplanken i første omgang. Senere blev amt og stat nødsaget til støtte.

Vestervang blev solgt 1952. Pris 95.000 kr. – Desværre gik

kolonien på tvangsauktion året efter. Et nyt salg i 1954 gav et andet problem: En indflyttet lejer ville ikke flytte, og sagen måtte en tur i landsretten.

I mellemtiden havde den oprindelige salgssum været placeret i et fond med det formål at købe en ny koloni. Der havde sågar været forhandlinger i gang for at købe Agerskovgård i Fæsteholdt i Midtjylland, men tilbagekøbet af Vestervang forpurrede købet.

De mænd, der boede på Vestervang i 52 ved første salg, vandrede for de flestes vedkommende til Sønderjylland og indlogerede sig på Dalhoffsminde.

Forretningsudvalget, der stod for ansvaret for økonomi og personale på kolonierne, supplerede sig med en »tillidsmand«, som skulle bo tæt ved den koloni, som pågældende blev udpeget til at holde snæver kontakt med. – Det var for svært for f. u. medlemmerne at tage det fulde ansvar for koloniernes økonomi, når det kun undtagelsesvis var muligt at besøge kolonierne.

I 1955 måtte Struer lokalforening give op og nedlægge herberget, som havde været åbent uafbrudt siden 1913.

Dalhoffsminde forpagtede mere jord. Og ligesom i 1945 var der igen tale om at udtørre »Slivsøen«.

Og til Roskildehjemmet blev der købt mere jord.

1956-60

Brændesalgets store tid var åbenbart ved at være forbi (for denne gang?). Kolonierne måtte omlægge beskæftigelsen for mændene radikalt fra brændekløvning til landbrugsproduktion. – Husdyrholdet blev udvidet, og grøntsags- og kartoffelavl blev intensiveret. – Roskildehjemmet og Dalhoffsminde måtte også i gang med dræning af jorden for at opnå maksimalt udbytte.

Arbejde Adlar arvede 15 ha jord i Genner i Sønderjylland. Et håb om at kunne sælge for 20–30 tusinde kr. blev ikke indfriet. Man

opnåede kun 15 tusinde.

1958 foreslog landsforeningen i en henvendelse til Amtsföreningen et samarbejde gående ud på, at der på de respektive hjem stilles plads til rådighed for de personer, amter og kommuner har forsørgelsespligt overfor.

Socialministeriet fik også brev fra Landsforeningen: Som udgangspunkt for fast statstilskud anmodede man socialministeriet om at anerkende A.A.'s kolonier som arbejdskolonier i henhold til Forsørgslovens § 41.

En siddende »anstaltskommission« lovede velvillig behandling af foreningens ønske. – Men indtil betænkning blev skrevet, var A.A. henvist til (på socialministeriets anbefaling) at søge sine underskud dækket via tipsmidlerne (fra finansministeriet). I 1959 modtog man således på denne måde 40.000 kr. til dækning af driftsunderskud.

Pensionister var i stigende grad begyndt at besøge A.A.'s institutioner. Og det på trods af en f. u.-beslutning fra begyndelsen af halvtresserne, som gik ud på, at man skulle søge at undgå optagelse af pensionister, da man mente, at de retteligt hørte hjemme andre steder.

Da henstillingen ikke kunne følges i praksis, besluttedes i stedet at pensionister skulle afkræves et beløb, der svarede til udgiften pr. kostdag, – 5 kr. pr. dag.

1960 godkendte socialministeriet kolonierne som tilskudsberettigede efter forsørgslovens § 41. – Der blev hermed omsider åbnet for fast statstilskud, som skulle udbetales i forhold til antal opholds dage.

Hovedkasserer og næstformand i hovedstyrelsen, Folmer Tange Jensen, der havde ført de fleste forhandlinger med socialministeriet, udtalte til »Dagens Nyheder«: »Nok er der altid en risiko ved at indgå i samarbejde med staten, men her er vi ikke kommet i noget system: Vore hjem beholder deres frivillige status. Der finder ingen tvangsindlæggelser sted, og mændene kan fortsat komme og gå som de vil.«

Herbergsudvalget for Skanderborg amt henstillede 1959 til landsforeningen om at fremkomme med forslag og overslag til ny hovedbygning på Godrum. Brandtilsyn kunne ikke længere godkende den gamle hovedbygning tagetage og brandtrappe. Arkitekt Fritz blev engageret til at tegne en ny bygning.

Forretningsudvalget vedtog at anskaffe fjernsyn til alle 3 kolonier. På Godrum ansattes den første forstander med diakonuddannelse.

Nærmere kontakt med det offentlige

1961-65

Efter opnåelse af fast statstilskud pr. kostdag for koloniernes vedkommende oplevede A.A. igen en periode med relativ god økonomi.

De »blomstrende tressere« var begyndt.

Tilsynets bemærkninger fra 1959 om Godrums hovedbygning tilstand førte til kassation af arkitekt Plesners gamle hovedbygning fra 1913.

Afløseren, en bygning til ¼ million, kunne tages i brug i 1962 under almindelig festivitas.

Postmester Carl Thomsen blev udnævnt til æresmedlem af Arbejde Adler med motiveringen »trofast og virksom indsats for Arbejde Adler gennem 50 år.«

Thomsen havde allerede markeret sig i foreningens historie som sekretær for den allerførste hovedledelse i 1911. Men hans mangeårige indsats blev ikke mindst lagt i lokalforeningen for Frederiksberg og København.

Flere foretagender var interesseret i at købe Roskildehjemmets jord. A.A. modtog henvendelser fra Roskilde Boligselskab, der ville bygge sociale boliger, fra Gulf Oil, der ville bygge servicestation samt fra en lokal arkitekt, der formentlig ville udstykke jorden til parcelhusgrunde. Boligselskabets henvendelse førte til realitetsfor-

handlinger, og Roskilde kommune blev involveret for at skaffe kolonien anden jord.

I første omgang pegede kommunen på to gårde beliggende i Glim ca. 5 km uden for byen i retning af Ringsted.

Ligesom sidste gang Roskildehjemmet flyttede (1934), bragtes ideen om mageskifte på bane i forhandlingerne.

Dalhoffsminde skulle have repareret staldbygning. Efter overvejelse blev resultatet, at man i stedet besluttede sig for at bygge en helt ny stald.

Københavns lokalforening ønskede at frigøre sig fra landsforeningen, fordi man havde planer om at omdanne herberget til plejehjem.

En vanskelighed ved forandringen var, at lokalforeningens vedtægter forhindrede ændringen.

1966-70

Forretningsudvalget vedtog 1966, at der fremover skulle være ensartede regler for folke- og invalidepensionisters betaling for ophold på kolonierne. — Og samtidig skulle der være ensartethed i de ydelser, kolonierne til gengæld forpligtedes til at påtage sig:

»Det må være en hovedregel, at pensionister, så snart de har modtaget deres pension, indbetaler denne — det beløb, de personligt skal have til rådighed som lomme penge (p.t. 86 kr. pr. md). Til gengæld yder kolonierne de pågældende kost, logi, sygekassekontingent, medicin, lægehjælp, vask og renlighed. Ved nødvendig anskaffelse af tøj rettes først henvendelse til hjemstedskommunen. Såfremt denne ikke vil medvirke, sørger forstanderen for at anskaffe tøj af hjemmets beholdning eller på hjemmets regning. Ved særlige problemer rettes henvendelse til hovedkontoret.«

Dalhoffsminde fik omsider rejst en ny staldbygning. En forbedring af koloniens økonomi var derefter ventet men udeblev. Senere blev man klar over, at den tilhørende landbrugsjord i areal var for lille til

at drive almindeligt, blandet landbrug på. – »Måske skulle der hellere drives gartneri på jorden?« foreslog et bestyrelsesmedlem.

Roskildehjemmet forhandle videre med kommune og boligsekskab om udflytning til Glim..

Foruden mageskifte af bygninger og jord, forlangte A.A. 300.000 kr. til dækning af ekstraordinære udgifter i anledning af flytningen. – Og problemer omkring vandindvinding til gartneri, og omkring renselanlæg til kloakvand, var ting, man gerne ville have helt klare aftaler om, inden man sagde endeligt ja til udflytningen.

Godrum fik fornyet belægningsfløjen. Den nye bygning, der var i to etager, fik plads til 28 mand på enkeltværelser.

Også en del af »produktionsapparatet« på Godrum, svinestalden, trængte til forbedring. Men efter fornyelse af hovedbygning og belægningsfløj inden for de sidste 5–6 år, følte bestyrelsen ikke, at tiden var moden til yderligere investeringer.

I 1970 lukkede de sidste herberger, som var tilsluttet landsforeningen Arbejde Adler.

Herberget i København, i Thorsgade, blev lukket for at blive ombygget til plejehjem.

Og herberget i Haslev lukkede p.g.a. manglende besøg: Det sidste år var antallet af overnattende gæster ofte nede på et par mand.

Dalhoffsminde fik ligesom Godrum en diakonuddannet forstander.

Forstanderen på Godrum ønskede at erhverve en mejetærsker og fik forretningsudvalgets tilslutning hertil.

Statstilskuddet blev fra 1.4.70 hævet fra 12 til 18 kr. pr. opholdsdag.

1971-75

På foreningens 60 års stiftelsesdag, 3. februar 1971, afholdtes forretningsudvalgs møde på kontoret i Pile Alle. Ifølge referatet blev

protokol fra 3.2.1911 oplæst som første punkt på dagsordenen, – dog med tilføjelse: »I øvrigt intet at bemærke.«

Efter en periode med relativ dårlig belægning på kolonierne, gav begyndelsen af 70'erne et omslag – hvilket også næsten var en nødvendighed, da statstilskuddet stadig blev beregnet pr. kostdag.

Byggesagen i Roskilde trak stadig ud. Men den 26.9.72 kunne bestyrelsen endelig underskrive og godkende mageskiftet med Roskilde Boligselskab og Andelsboligforeningen af 1899. Aftalen lød i store træk på, at Boligselskaberne skulle overtage jord og bygninger på Holbækvej, mod at man opførte et nyt hjem på Gammelgårdsvej i Glim. – Da var der også gået næsten 10 år, siden de første kontakter mellem parterne fandt sted.

Foreningens kontor i Pile Alle (ved provst Engels bolig) fik opsagt lejemålet, og forretningsudvalget pegede på, at det ville blive nødvendigt at flytte kontoret til Glim foråret 1974.

I en »Redegørelse vedrørende det fremtidige sigte med forsorgshjem og de private institutioner for hjemløse m.fl. 1972« fastslog en arbejdsgruppe nedsat af Socialministeriet bl.a. at:

»Arbejdet bør tage sigte på at bringe de hjælpsøgende til at fungere i det almindelige samfundsliv.«

»Optagelse på institutionerne bør i enhver henseende være frivillig og forbundet med så få formalia som muligt.«

»Behandlingen bør omlægges fra symptombehandling til årsagsbehandling.«

»Samarbejdet mellem de forskellige institutioner er af vital betydning for udnyttelse af kapaciteten.«

I sammenfatning af synspunkter vedrørende arbejdsopgaven fremover, nævnte Arbejdsgruppen »at forsorgen for hjemløse m.v. disponerer for tiden over 2.346 institutionspladser, og der er brug for hver eneste!«

Umiddelbart før fremkomst af »Redegørelsen« blev forretningsfører Folmer Tange inviteret til møde med Socialministeriets Konsulenthold i Århus, dels for at drøfte de forandringer den kommende Bistandslov ville medføre for de private hjem, dels for at blive orienteret om det journalsamarbejde på landsplan, som Konsulentholdet var i færd med at organisere.

Fremtidigt skulle hjemmene sortere under amterne, og allerede i 1974 erklærede amterne sig rede til samarbejde med A.A. så snart Bistandsloven blev vedtaget. Og samarbejdet skulle etableres

gennem en overenskomst. Spørgsmålet blev så, overenskomst mellem hvem? – En tid lang troede man, at der blot skulle skrives én overenskomst mellem de respektive amter og A.A.'s hovedbestyrelse. – Senere blev det klart, at der skulle dannes en bestyrelse for hvert hjem, som så skulle have overenskomst med det lokale amt. – Hvilket betød at man måtte i gang med at ændre love og vedtægter, så de kom til at passe til den nye situation.

Roskildehjemmet fik 1974 nyt forstanderpar, – begge var diakonuddannede.

Kolonierne skiftede formelt navn fra »koloni« til »optagelses-hjem«. Om brugerne mærkede noget til forandringen, er ikke oplyst.

Et karakteristisk træk for perioden var også, at hjemmene omlagde megen beskæftigelse for beboerne fra gartneri og landbrug til lettere industriarbejde.

Roskildehjemmet, der tog de nye bygninger i brug sommeren 1974, havde fra starten i Glim indrettet et specielt lokale til værksted.

– Og snart viste det sig nødvendigt med ansættelse af en værkstedsassistent til at lede og opføre arbejdet.

Da der ikke var midler til at købe en egentlig maskinpark for, fik arbejdsopgaverne karakter af montage, emballering og etiketteringsarbejde.

Dyreholdet på flere af hjemmene indskrænkedes i takt med udbygningen af værkstedsarbejdet. I øvrigt var sundhedsmyndighederne ikke særlig begejstret for brugen af mælk direkte fra institutionernes stalde.

Og snart var det ikke til at finde en beboer, som kunne malke en ko!

En udsættelse af bistandslovens ikrafttræden med et år til 1.4. 1976 betød svære økonomiske problemer for landsforeningen, idet udgifter til drift og lønninger slet ikke kunne dækkes af den hidtidige statsrefusion.

For at klare forpligtelserne blev det nødvendigt at optage kreditforeningslån og afhænde obligationer i fornødent omfang.

Efter bistandsloven 1976-81

Bistandsloven trådte omsider i kraft 1. april 1976. Formelt var der tale om en administrativ ændring af bestående love, men alligevel var der store forandringer i vente for hjemmene.

Omkostningerne ved den daglige drift skulle nu ikke længere finansieres ved statstilskud pr. kostdag. I stedet skulle det lokale amt yde et budgetlagt tilskud pr. år. – For Landsforeningens bestyrelse var dette en stor lettelse: Årene op til 1976 havde man måttet rejse megen kapital for at opretholde standarden på hjemmene, og faktisk havde det været nødvendigt at holde antallet af medarbejdere på institutionerne langt nede af økonomiske grunde. F.eks. var det ikke ualmindeligt at »vagtpersonalet« på et hjem med 35 senge kun bestod af 3 personer, der måtte klare vagterne døgnet rundt. Og det hele året, med ferier og weekends.

Det nødvendige personale til at løse de opgaver, som fremgår af Bistandslovens § 105-111 skulle nu bevilges af amternes sociale udvalg. – Desværre var det langtfra alle udvalgsmedlemmer, som mente, at der behøvedes ret meget personale til at tage sig af gruppen »hjemløse mænd«. Man mente ikke, at denne gruppe havde brug for særlig bistand ud over en forsvarlig »opbevaring«! – Det på trods af de intentioner, som er tydelige i »Cirkulære om bistandslovens bestemmelser om institutioner under amtskommunerne«. Under

»forsorgens indhold« hedder det bl.a. »Med henblik på, at klienten kan opnå en genplacering i samfundet, må der ydes pågældende den fornødne rådgivning, vejledning og såvel social som psykologisk og medicinsk bistand.« – Og under afsnittet »Afluttende forsorg« hedder det: – »Efter udskrivningen fra institutionen kan der evt. blive tale om, at personalet i en overgangsperiode opretholder kontakten med både klienten og de lokale sociale myndigheder. Kontakten kan eventuelt formidles gennem den nærmest liggende tilsvarende institution på området. Betydningen af denne efterforsorg må ses på baggrund af, at en meget stor del af klientellet efter en ganske kort tid uden for institutionen vender tilbage, fordi det ikke var muligt for dem at knytte de kontakter med deres nye omgivelser, der må anses for nødvendige, for at de kan forblive i en tilværelse uden for institution.«

Da det aldrig havde været Arbejde Adlers mening »kun« at opbevare de hjemløse, blev tiden efter bistandslovens ikrafttræden da også præget af, at nogle af de lokale bestyrelser på hjemmene pressede på over for amternes sociale udvalg for at få bevilget det nødvendige antal personale til at løse de opgaver, man havde påtaget sig at løse.

På Landsforeningens bestyrelsesmøder blev punktet »foreningens fremtid« ofte debatteret. – Juleindsamlinger fra den stadig tusindtalige støttekreds fortsattes.

Forslag til anvendelse af de indsamlede penge gik på noget med »efterforsorg, beskyttede boliger samt særlige kurser for ansatte på A.A.'s hjem«

Nye love for landsforeningens virke blev nødvendige efter at de lokale bestyrelser på hjemmene havde overtaget ansvaret for den daglige drift. – Et nedsat udvalg påtog sig at komme med forslag.

F.h.v. landstingsmand P. A. Paulsen udtrådte af Landsforeningens bestyrelse 1978. – Den resterende bestyrelse kvitterede med at foreslå Paulsen som æresmedlem som en erkendelse af det arbejde, som Paulsen havde udført for foreningen i over 25 år.

Byggelysten var stadig stor på alle tre hjem, og slutage og nye krav gjorde sig naturligtvis også gældende.

Godrum rejste en bygning mellem hovedbygning og indkvarteringsfløj indeholdende spisesal og opholdsstuer. Og værkstedsbygningen blev fornyet. – Århus amtskommune udpegede hjemmet som forsøgssted for alternative energiformer omfattende biogas, vind-

kraft og halmfyring.

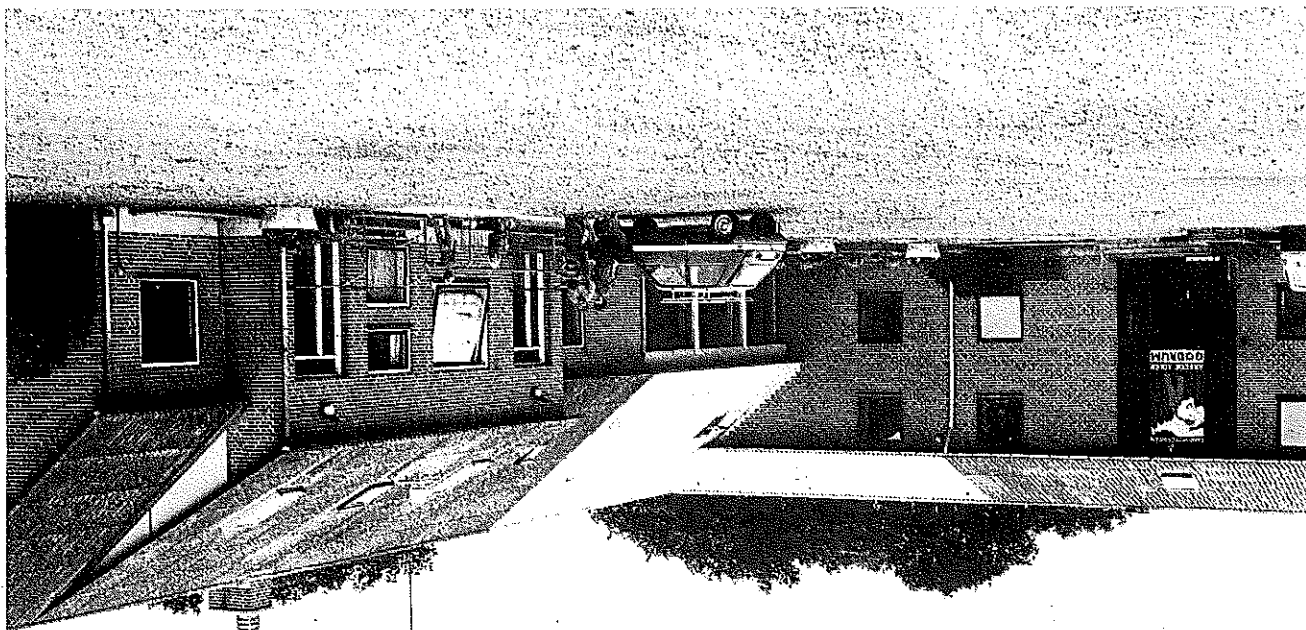
Dalhoffsminde fik en helt ny administrationsbygning øst for hovedbygningen. Og indkvarteringsbarakken, der stammede fra bygningen af den nye Lillebæltsbro, afløstes af to huse.

Roskildehjemmet tog fat på at ændre den nye staldbygning, og inddrog af flere omgange staldrum til værkstedslokaler. Maskinrummet blev ombygget til fritidslokaler.

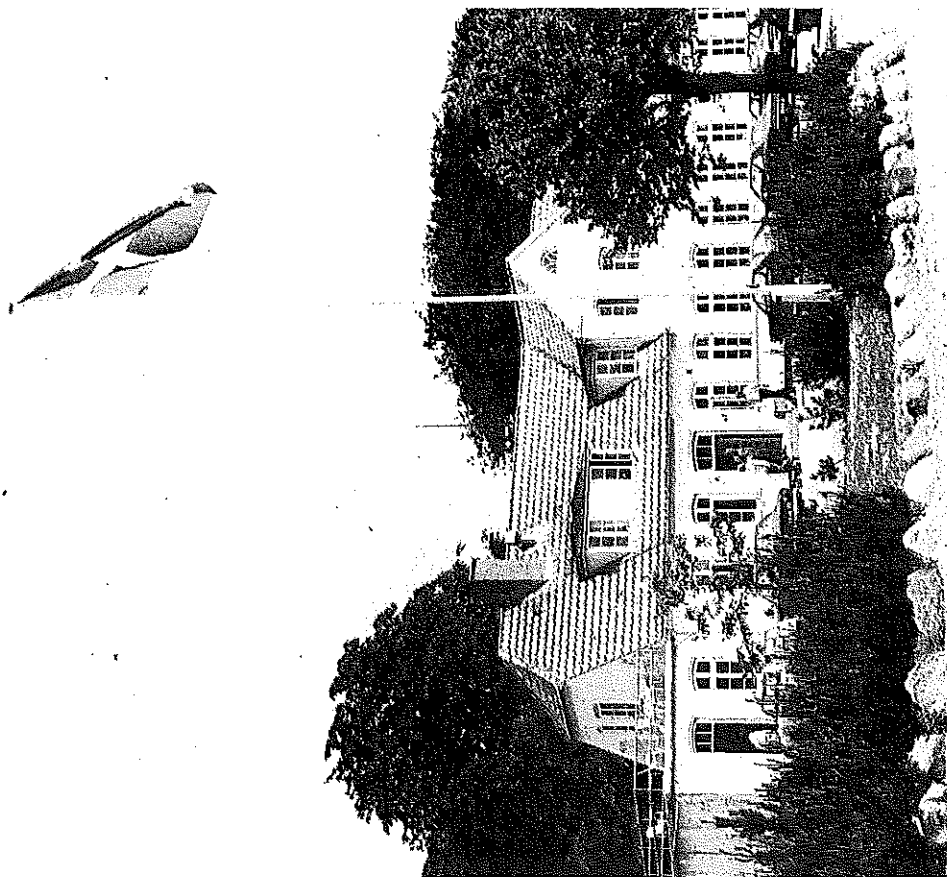
1979 blev et historisk år for forstanderparrene, idet det nu blev muligt at tage ophold uden for de respektive tjenesteboliger på hjemmene. Indtil da var det ikke ualmindeligt med en samlet arbejdstid for forstanderne på 3 gange det almindelige timeantal pr. måned i kraft af mange tilkaldevagter.

Historisk var vel også, at bestyrelser og årsmøder tog fat på at debattere spørgsmålet kvinder på A.A.'s optagelses hjem. Årsagen var den, at flere hjem havde følt det nødvendigt at optage enkelte kvinder undtagelsesvis. Endnu i 79 var det ikke blevet et krav fra amterne, at hjemmene skulle modtage hjemløse kvinder. Men en passage i et cirkulære på området kunne tolkes i denne retning: Under »forsorgens indhold« står der til sidst: »På institutionerne kan optages både mænd og kvinder.«

Godrum i Hjøllund (1979).

Dalhoffsminde i Høptrup (1979).

Bemærkninger til bestyrelsesprotokollerne:

Ved gennemlæsning af samtlige forhandlingsprotokoller bemærkes, at formændene for foreningen har haft ualmindeligt lange »embedsperioder«:

Landsforeningen Arbejde Adlers formænd:

1911-22 N. C. Dalhoff

1922-28 C. V. Prytz

1928-45 Jul. Rønø

1945-54 Johs. Engel

1954-71 P. A. Poulsen

1971- Luther Mortensen

Gennem årene har det varieret lidt, hvad formændene var formænd for, forstået på den måde, at forhandlingsprotokollerne i begyndelsen af perioden talte om »hovedledelsen«, senere om »hovedbestyrelsen«, og nu omtales ledelsen blot som »bestyrelsen«.

Siden begyndelsen af trediverne er det åbenbart gået på skift mellem bestyrelsesmedlemmerne at føre forhandlingsprotokollen.

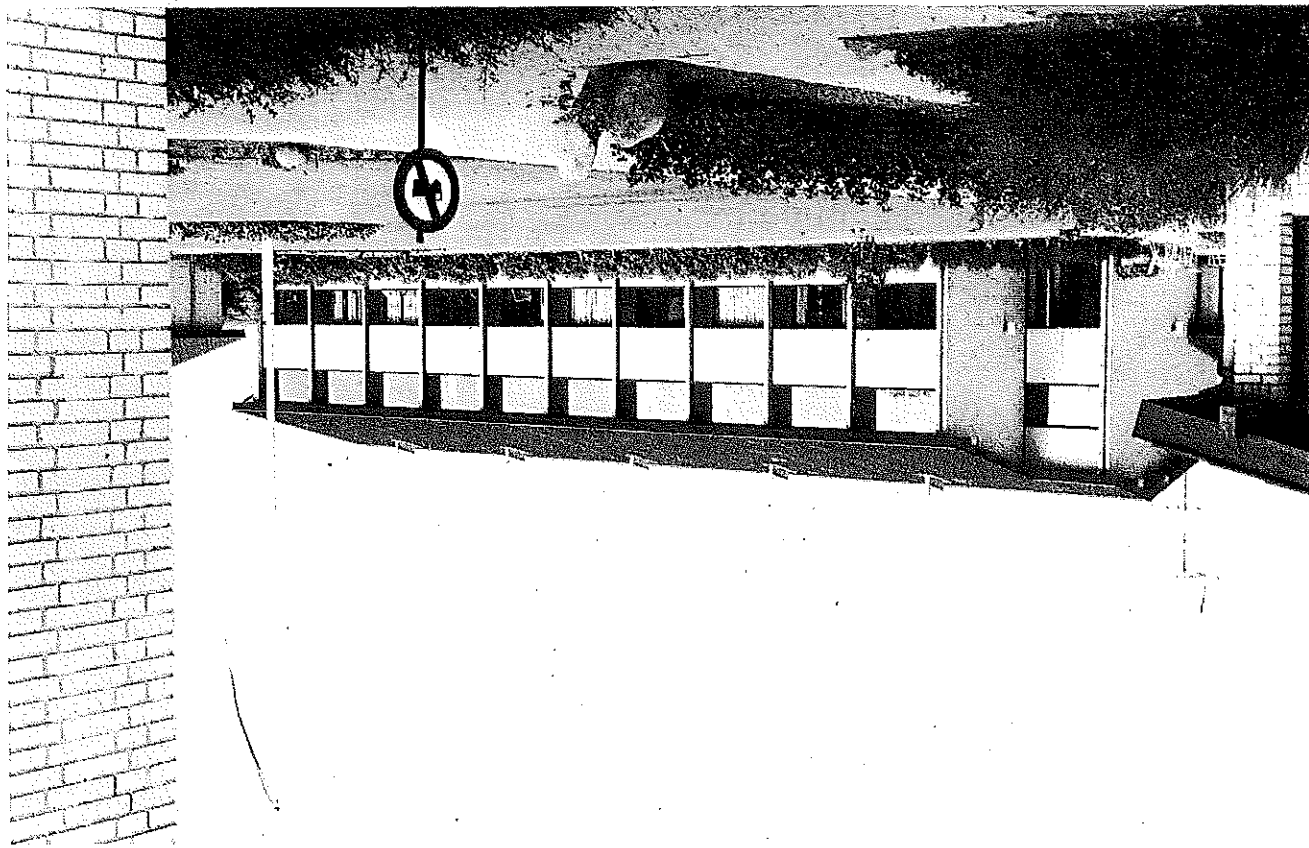
Før den tid var det udelukkende den ansatte forretningsfører, som førte pennen.

Måske var det i erkendelse af, at den ansatte forretningsfører fik en ikke ringe indflydelse på bestyrelsens beslutninger gennem sin måde at referere møderne på, som gjorde, at man i 1932 overgik til, som skik er i andre foreninger, at lade de valgte bestyrelsesmedlemmer selv referere de førte forhandlinger og de tagne beslutninger?

I officielt sprogbrug omtales »brugerne« af forsørgelsesvæsenet helt op til omkring 1950 som »alumneme«.

Enkelte gange anvendes også denne omtale i protokollerne, men oftest benævnes de som mændene eller beboerne: Efter 1950 omtales gruppen officielt som »klienter«, og denne betegnelse finder da også anvendelse i protokollernes omtale af gruppen.

Indtil anden verdenskrig benævnes bestyrelsesmedlemmerne altid med hr. og titel førend navnet. Siden svinder omtalen ind til det mindst mulige, dog stadig efternavnet.

Roskildehjemmet i Glim (1979).

»Et herberg i provinsen«

Til belysning af de vilkår, de små herberger var underkastet, skal der på de følgende sider fokuseres på herberget i Struer. Det kunne sikkert gøres via hvilket som helst af de oprindelige 80 Arbejde Adler-herberger, men fra Lokalthistorisk Arkiv i Struer, er der fremsendt særdeles grundige oplysninger om det lokale herberg samt fotos fra herbergets første tid.

August 1912. Landsforeningens næstformand, dr. Moltesen holder foredrag om A.A. i Struer

December 1912. Lokalforeningen holder stiftende møde og har allerede fået 584 medlemmer fra Struer og omegn.

Januar 1913. Et lille herberg med 4 senge åbner i Søndergade, men straks fra begyndelsen er der behov for 6-7 senge.

Januar 1914. Kulden er streng, og herbergets bestyrer erindrer om, at han gerne afhenter brugt tøj til mændene.

April 1914. Salget af A.A. mærkater indbringer 331 kr. og 03 øre på 1 år. Struer kommune bevilger et tilskud på 100 kr. til arbejdet.

August 1914. På den årlige generalforsamling oplyses det, at herberget i årets løb har været besøgt af 398 mænd, hvoraf de 328 var faglærte, resten arbejdsmænd.

Oktober 1914. Pastor Dalhoffs foredrag om Landsforeningens arbejde samler 30-40 tilhørere i Struer.

Januar 1915. Brændesalget går strygende. Der bringes tørt brænde frem med hestevogn fra Feldborg.

Maj 1915. Det viser sig, at man på herberget i Struer har kløvet og solgt 25 tons brænde i vinterens løb. Husmødre foretrækker i år brænde til vaskekedlen frem for de dyre kul.

1922. Herberget flytter til adressen Strandvejen 25. Jensine og Peder Andersen bliver bestyrere af det.

1931. I en udvalgsbetænkning fra 1931 om »herbergeringspørgsmålet« ses det, at Arbejde Adler i Struer nu råder over 14 senge fordelt på 3 soverum. Den gennemsnitlige belægning er 5 mænd pr. nat.

At herberget ikke helt drives efter A.A.'s principper, fremgår af den kendsgerning, at der er mulighed for brugerne for at betale sig fra et ophold i stedet for at arbejde. Ved betaling for opholdet (fortrinsvis kosten) skal den rejsende betale 2,50 kr. pr. dag.

Det nævnes i betænkningen, at der i løbet af 1929 var ca. 1000 mand som kunne betale for ophold, og at 612 mand ydede hver 2 timers brænde hugning for 1 døgnsoophold.

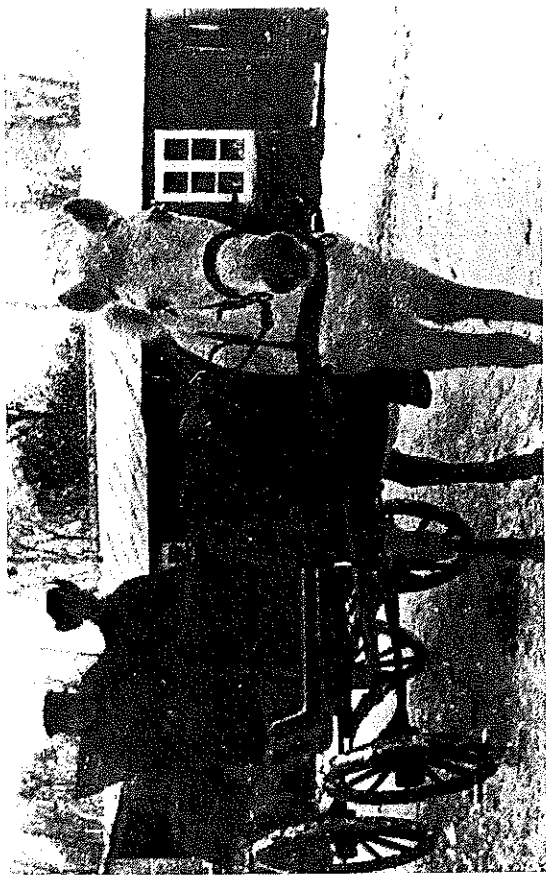
Det daglige underskud var ca. 1 kr. pr. mand, eller i alt 5 kr. pr. dag.

1937. Underskuddet blev dækket af de lokale medlemsbidrag, samt ved salg af A.A.-mærkater (til at klæbe på breve m.m.). Mærkaterne blev solgt hos flere cigarhandlere i Struer.

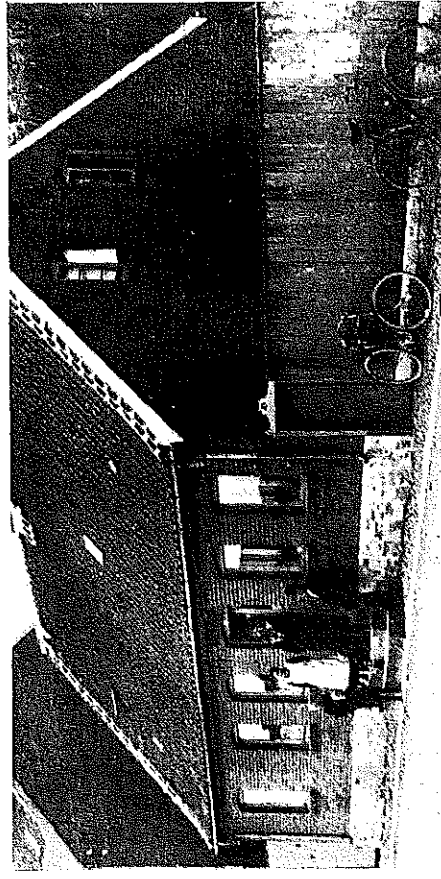
1937 fik hr. og fru Andersen 100 kr. pr. måned for at lede herberget. Fra midten af trediverne til 1955 søgte man Landsforeningen om 500 kr. i støtte hvert år - og fik det som regel også. Nogle gange anmodede man også om at få lov til at beholde den del af landsindsamlingsbeløbet, som skulle afleveres til Landsforeningen. - Det sagde Landsforeningen ofte nej til, idet følgerne ville blive uoverskuelige, hvis alle lokalforeningerne skulle beholde hele det indsamlede beløb.

1953. To år før herberget lukkede, blev ejendommen Strandvejen 25 overtaget af lokalforeningen. På det tidspunkt fik Andersen 300 kr. om måneden + procenter af brændesalg.

1955. Herberget i Struer lukker.

Bagbygningen til Søndergade 32. Vognen blev benyttet til at køre brænde, som blev kløvet m.v. af de rejsende, som ikke havde penge nok til at betale for kost og logi.

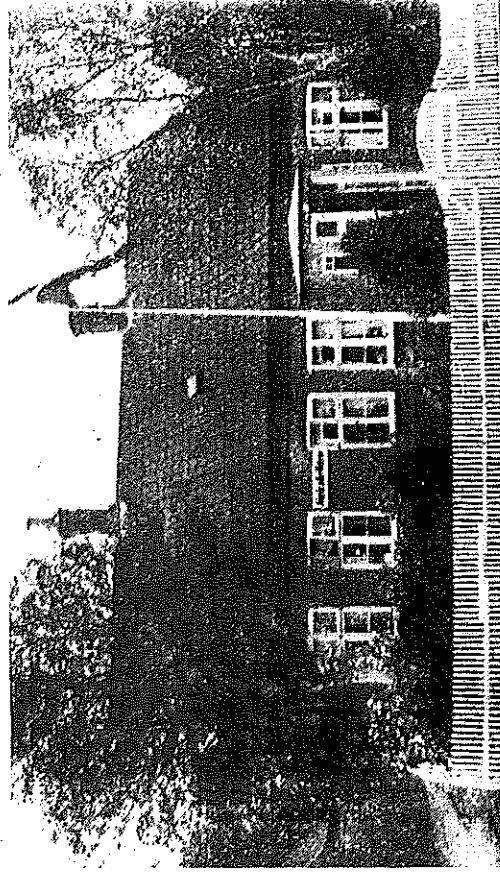
Strandvejen 25, mens det er Arbejde Adler hjem.

De 3 vinduer th. på billedet er pejsesue. Der var tidligere restaurant i bygningen.

Personer: Med hvid forklæde: Jensine Andersen, ved hendes side med hat: hendes mand Peder A. Andersen.
Børnene th. hedder Edvard og Henry.

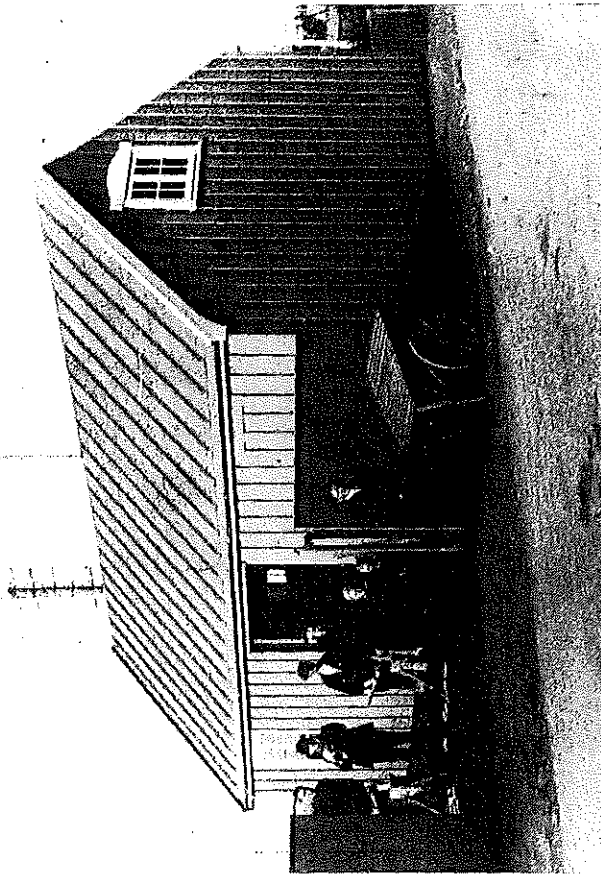

Arbejdsskuret overfor Strandvejen 25, fik en tilbygning i form af en halvåben lade til opbevaring af træ der ventede på at blive savet og kløvet (foto ca. 1928).

„Arbejde adler“ i Struer.

Søndergade 32, Struer, i Arbejde Adler-tiden.
Billedet er affotograferet efter bladet »Konkordia«.

En bygning overfor Strandvejen 25, som benyttes til arbejdet.

»Arbejde Adler«s fremtid

Efter det historiske tilbageblik over »Arbejde Adler«s udvikling kunne det måske være på sin plads at fremsætte nogle overvejelser om fremtiden og »Arbejde Adler«s fortsatte virke. Men lad os begynde med at gøre status.

Den nye socialreform har medført en gennemgribende omstrukturering af »Arbejde Adler«s opbygning og organisation. Fra at være en landsforening med et repræsentantskab og en hovedbestyrelse, der gennem sit forretningsudvalg varetog alle løbende forretninger vedrørende vore tre hjem, »Godrum«, »Dalhoffsminde« og »Roskildehjemmet«, er disse nu blevet selvejende institutioner med hver sin bestyrelse og med overenskomst med de amtskommuner, hvori de er beliggende. Landsforeningen er stadig ejer af hjemmene, men gennem lokalbestyrelserne (hvor landsforeningen vælger 4 medlemmer og de respektive amtskommuner hver 1-2 medlemmer) varetages den daglige drift af disse i samråd med forstanderen. Det er amtskommunerne, der betaler driftsomkostningerne, og alle budgetter og regnskaber skal godkendes af disse. Landsforeningens rolle består i at holde kontakten mellem vore hjem ved lige, at vælge bestyrelsesmedlemmer og forstandere og tegne foreningen udadtil. Foreningens formål er - efter de love som blev vedtaget på årsmødet i Høptrup den 19. juni 1979 - »på folkekirkelig grund at opretholde hjem for hjemløse og efter bestyrelsens skøn at bidrage til efterforsorg og/eller nye initiativer fortrinsvis for den personkreds, der søger optagelse på landsforeningens hjem«.

Det skal ikke nægtes, at der har været lange - og til tider drøje forhandlinger, inden brikkerne kunne falde på plads, men i det store og hele er det nu lykkedes, så den nye struktur fungerer i et godt

samarbejde med amtskommunerne, der har det fulde ansvar for hjemmenes økonomiske drift. Det »offentlige« har således vedkendt sig sit ansvar og sin forpligtelse over for det »klientel«, »Arbejde Adler« gennem årene har forsøgt at gøre en indsats for, og det kan kun hilses med tilfredshed. Men dermed er problemerne ikke løst. Det økonomiske grundlag for hjemmenes drift er i orden, og det er betryggende, men der er også andre ting end økonomi, der spiller en rolle i spørgsmålet om »de hjemløse« og den kategori af medborgere, der uforskyldt eller selvforskyldt er blevet slået ud af deres bane, og som på mange måder må friste en kummerlig tilværelse. De hjælpeforanstaltninger og serviceorganer, det offentlige stiller til rådighed, er ikke altid tilstrækkelige. Formålet med dem er »resocialisering«, at bringe de pågældende tilbage til samfundet og gøre dem til nyttige samfundsborgere. Når man har involveret sig i store økonomiske foretagender, vil man jo også gerne se »renterne« af sine investeringer. Men sådan går det ikke altid i »Arbejde Adler«. Vi har også andre hensyn at tage end blot det at skabe samfundsnyttige borgere, hvor værdifuldt dette end er for den enkelte og samfundet, men der er mennesker, der ikke lader sig resocialisere, mennesker som ikke kan »tilpasse sig systemet« af den simple grund, at de ikke kan. Hvad med dem? Skal vi kvitte dem og lade dem sejle deres egen sø?

Det er sådanne og mange andre spørgsmål, der dukker op i »Arbejde Adler«s bestyrelse, både på lokalt plan og i hovedbestyrelsen.

I opråbet fra 1911, som er nævnt i afsnittet om »Arbejde Adler«s begyndelse, hedder det: »Den om sig gribende arbejdsløshed føles ikke blot som en ulykke af dem, den rammer, men medfører også tab og en fare for samfundet. Et tab er det, og det ikke blot økonomisk, men også nationalt. Lige så sikkert som hver ærlig vilje og hvert par flittrige hænder, som får lov at gøre sig gældende, betyder en styrkelse af vort samfund og vor nation. Og en fare, fordi de arbejdsløse, især de stadigt frugtesløst omstrejfende, sætter deres viljestyrt til og således går en moralsk og fysisk undergang i møde«.

Der er løbet meget vand til havs siden dengang, og store forandringer er sket i vort samfund, men trods den almindelige velstandsstigning står vi alligevel i dag med en arbejdsløshedsstyrke

på 190.000. Den tekniske udvikling har medført, at stadig større og større arbejdsområder overtages af maskinerne og den elektroniske styring. Ikke underligt, at debatten omkring arbejde og arbejdsløshed er blussset op og næsten dagligt behandles i kronikker og artikler i dagblade og tidsskrifter. Problemerne kan ikke undgå at berøre også os i »Arbejde Adler«.

Der ligger jo i selve vort navn en programmerklæring, der siger noget om, at det at have et arbejde er noget værdifuldt. Det »adler« et menneske, giver det selvspekt og agtelse, så det ikke føler sig tilovers og nytteløst. Men hvad med alt det »meningsløse« arbejde? Hvad med alle de nedslidte, alle dem, der på grund af deres arbejde er blevet skadet både psykisk og fysisk? Mon også de vil skrive under på, at arbejde adler?

»Hvad er det, vi kan li' - arbejde med mening i«, sådan lød råbene på landevejene og i byerne, da arbejdsløshedsmarchen i sommer drog gennem landet. De arbejdsløse vil ikke have arbejde for enhver pris, de vil have meningsfyldt arbejde, der har en samfundsgavnlig funktion, og hvem kan fortænke dem i det?

Det gamle »idealistiske« syn, der ligger til grund for »Arbejde Adlers« navn, svarer nok ikke rigtigt til virkeligheden. Arbejdet har skiftet karakter siden 1911. »Vi lever ikke for at arbejde, men arbejder for at leve«, som det hedder i en kronik fra dagbladet »Politiken«. Mange udtalelser af lignende art viser, at selve arbejdsbegrebet er inde i en krise. En omvurdering finder sted, vor holdning til arbejdssituationen er anderledes end for 70 år siden. Den tekniske udvikling har ført dette med sig.

Men hvad så?

Skal vi kvitte vort navn og prøve at finde et andet og mere tidssvarende?

Det mener jeg ikke. For, for det første, har det vundet »historisk« hæld i de 70 år, det er blevet brugt, og for det andet, dækker det jo egentlig det, der i dag forstås ved meningsfyldt arbejde. Det er blot ordvalget, der er anderledes. At have et arbejde er stadig en af de ting, der giver livet værdi, ikke bare lønmæssigt, men også personligt og menneskeligt. At kunne bruge sine hænder, sine evner og fantasi, at møde en udfordring, at få et ansvar pålagt eller en opgave betroet, at kunne »tjene sine egne penge« er alt sammen noget, der er med til at gøre tilværelsen meningsfyldt. Lediggang er uudholdelig og nedbryder et menneske psykisk og fysisk. Det er da også alt det, der

ligger bag problematikken om ungdomsarbejdsløshed, den nuværende arbejdssituation og frygten for, at den tekniske udvikling skal overflødiggøre mennesket.

Men når det er sagt, skal det også siges, at arbejdet ikke er den eneste ting, der giver livet værdi og indhold. Hos mange ældre mennesker, der er nået op i pensionsalderen eller hos langtidsledige, der ikke har kunnet få arbejde, opstår der let et psykisk traume. De føler sig nytteløse, tilovers, ubrugelige og overflødige. De måler sig selv i forhold til det arbejde, de har haft, og som har udfyldt en stor del af deres liv. Nu har de mistet deres »egenværdi«, fordi arbejdet har været prioriteret for højt og været den eneste værdimåler for deres personlige eksistens. Men intet menneske er værdiløst, selv ikke det svageste. Det er her »Arbejde Adler«s formålparagraf om »på folkekirkelig grund at opretholde hjem for hjemløse« kommer ind, for det er ud fra den overbevisning, vi driver vore hjem og gerne vil være med til at gengive de mennesker, vi har med at gøre, den selvspekt og selvgættelse, der ligger i den kristne tros forkyndelse af, at intet menneske er værdiløst i Guds øjne.

Hvordan fremtiden vil blive for »Arbejde Adler«, er der vel ingen, der kan spå om. Foreløbig koncentrerer vi os om de tre hjem, der er i brug, og som der er stort behov for. Men vores formålparagraf åbner også for nye muligheder »til efterforsorg og/eller nye initiativer for den personkreds, der søger optagelse på landsforeningens hjem«.

Det er godt at have øjnene åbne mod fremtiden, for ingen ved, hvad den vil bringe. Måske ligger der et arbejde og venter på os blandt »de arbejdsløse«, hvis situation er alt andet end lovende. Måske bliver det nødvendigt at oprette nye hjem. Måske vender den gamle »herbergstanke« tilbage, hvor de såkaldte »løse eksistenser« kan finde husly for kortere eller længere tid. Det private initiativ har altid været en drivende faktor i dansk socialforsorg. Det vil det også være i fremtiden, som det har været det i de 70 år, »Arbejde Adler« har eksisteret. Der er brug for os, og der bliver måske ikke mindre brug for os, i tiden der kommer.

Poul J. Ebbesen

Kildeangivelse

- Hovedstyrelsens forhandlingsprotokol 1911-81.
Repræsentantskabets (årsmødets) protokol 1911-81.
Arbejde Adlers virksomhed gennem 10 år. N. C. Dalhoff 1921.
Noter (erindringer fra A.A.'s grundlæggelse). Carl Thomsen 1921.
Arbejde Adlers årsberetninger 1911-81.
Artikel i Kristeligt Dagblad 4. feb. 1911.
Bladet »Arbejde Adler«.
Arbejdsherberget, N. C. Dalhoff og N. Granild 1918.
Arbejde Adler i tekst og billeder, 1928.
Betænkning om herbergeringssspørgsmålet 1931.
Hjemløs, Poul Keinke og Harald Bergstedt 1932.
Filantropiens Førere og Former i det nittende årh. A. T. Jørgensen 1921.
Diakonissestiftelsens Almanak 1923 - Dalhoffs erindringer.
Diakonissestiftelsens jubilæumsskrifter 1888 og 1913 Dalhof.
Betænkning vedr. herberger og arbejds hjem m.v. 1953.
Betænkning ang. de i forsorgsloven kap. 24-27 pers. 1953.
Klientellet på arbejdsanstalterne, K. Bernitsen m.fl. 1955.
Forsorgen for alkoholidende, betænkning 1958.
Betænkning om arbejdsanstalterne 1959.
Redegørelse for fremt. sigte med inst. for hjemløse m.fl. 1972.
Sultegrænsen, Peter Riismøller 1917.
Den ensomme i Bethel (Bodelschwingh) Kurt Pergande 1965.
Fattig i Danmark, Knud Vilby og Kjeld Sørensen 1977.
Danmarks sociale lovgivning 1891-1941.
Arbejdsløshed i Danmark fra 1800-tallet til i dag, J. Bender.
Socialreformen, love af 20. maj 1933.
Sociale problemer i nutiden, C. V. Bramsnæs.
Den jyske historiker nr. 10, socialpolitik i Danmark 1891-1977.